

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Bc. Veronika Marešová, DiS.

Příprava na opuštění dětského domova pohledem dospívajících
jedinců v souvislosti s jejich začleněním do společnosti

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedených zdrojů a literatury.

V Olomouci dne 14. 04. 2022

Poděkování

Touto cestou v první řadě děkuji své vedoucí diplomové práce PaedDr. Aleně Jůvové, Ph.D., za odborný dohled, vstřícný přístup, cenné rady a konzultace, které byly značným přínosem pro vypracování této práce. Mé poděkování patří též ředitelkám a ředitelům dětských domovů a jejich svěřencům, kteří se podíleli na spolupráci při realizaci technicky poměrně náročného výzkumného šetření. Bez jejich několikaměsíční spolupráce, otevřenosti, trpělivosti a sdílení zkušeností z jejich životů, bych nezískala zásadní informace potřebné pro utvoření uceleného náhledu na zkoumanou problematiku, čehož si velice vážím.

V Olomouci dne 14. 04. 2022

Obsah

Úvod.....	6
1 Charakteristika dětského domova jako instituce a její úkoly.....	8
1.1 Historický kontext	8
1.2 Kategorizace náhradní rodinné, ústavní a hostitelské péče	10
1.2.1 Náhradní rodinná péče	12
1.2.2 Ústavní péče.....	14
1.2.3 Hostitelská péče	17
2 Dítě v dětském domově.....	18
2.1 Adaptace dítěte na prostředí dětského domova v kontextu legislativy .	18
2.2 Příprava jedince na vstup do života.....	19
2.3 Zajišťování péče o děti v dětském domově	20
2.4 Utváření osobnosti dítěte	21
2.4.1 Psychické odchylky u dětí	22
2.5 Specifika dospívajícího jedince v ústavní výchově.....	24
2.5.1 Maslowova pyramida potřeb	25
2.5.2 Problémové chování a rizikový vývoj u dospívajících v ústavní výchově.....	26
3 Výchova k samostatnému životu	28
3.1 Příprava na dospělost v dětském domově.....	28
3.1.1 Chování a komunikace.....	28
3.1.2 Seberozvoj a praktické dovednosti	29
3.1.3 Tréninkové byty: nácvik samostatnosti	30
3.2 Fenomén chystaného odchodu z dětského domova.....	30
3.3 Nedostatky v oblasti následné podpory	31
3.4 Podpora poskytovaná dalšími subjekty	33

4	Empirická část.....	37
4.1	Výzkumný problém	38
4.1.1	Cíl výzkumu a výzkumné otázky.....	39
4.1.2	Výběr respondentů.....	40
4.2	Metoda sběru dat	41
4.2.1	Postup a realizace zpracování dat	42
4.3	Interpretace získaných dat	43
4.3.1	Představení respondentů	43
4.3.2	Otevřené kódování: Kategorizace zkoumaných oblastí.....	47
4.3.3	Celkové shrnutí	59
4.3.4	Axiální kódování: Pro život jsem si osvojil/a... ..	61
4.3.5	Selektivní kódování	66
4.3.6	Zakotvená teorie	74
5	Shrnutí výsledků výzkumu.....	76
6	Diskuse.....	79
	Závěr	82
	Seznam použité literatury a dalších informačních zdrojů	84
	Seznam příloh.....	I
	Příloha č. 1: Rozhovory I a II.....	I
	Příloha č. 2: Seznam tabulek.....	XXII
	Příloha č. 3: Seznam zkratk.....	XXIII

Úvod

Diplomová práce se věnuje problematice, o které se ve společnosti velmi diskutuje, a sice o odchodu mladých dospělých z dětských domovů do samostatného života. Přes všechna úskalí, která pobyt v dětském domově dětem přináší, jim především poskytuje oporu v jejich vývoji a s ním spojených náročných obdobích od raného dětství až po období mladé dospělosti. Dále svým svěřencům zajišťuje stabilní zázemí a zabezpečení po finanční a materiální stránce. Ani tyto zdánlivě dokonalé podmínky nemohou dítěti nahradit rodinu a její prostředí, byť nezdravé. Pracovníci se tak často potýkají s radikálně odmítavým chováním, zejména u dětí odebraných z rodiny v prepubertálním období nebo vyšším věku. Odmítavé chování dětí je formováno i skrz subjektivní postoje rodičů k jejich umístění do zařízení. Přes veškerou péči vychovatelů a psychologů v domově se děti a mladiství ve svém životě potýkají se stigmatizací kvůli svému umístění do dětského domova, což je znevýhodňuje v řadě oblastí. I když je péče v dětských domovech na profesionální úrovni, zásadním nedostatkem po opuštění dětského domova je neexistující systém návazné pomoci pro tyto děti a zejména finanční ošetření jejich nového začátku v samostatném životě.

K výběru tématu mě přivedla praxe, kterou jsem získala na pozici vychovatelky v dětském domově. Měla jsem možnost být součástí procesu adaptace na život ve svěřené rodinné skupině nově umístěných dětí od věku 3 let, i procesu přípravy na odchod dospívajícího chlapce, který končil odborné učiliště. V tomto zařízení nebylo výjimkou, že se dříve svěřené děti vracely pozdravit „tety“ vychovatelky, aby společně zavzpomínaly na méně starostná období svého života prožitého právě v domově.

Teoretická část se zaměřuje na zákonné vymezení dětského domova, úkoly odborných pracovníků a nezapomíná na historický kontext potřeby péče o děti žijící v nevyhovujících podmínkách. Dále definuje zásadní rozdíly v náhradní rodinné, ústavní a hostitelské péči. Přibližuje proces adaptace dítěte na režim v dětském domově, popisuje utváření osobnosti dítěte včetně psychických odchylek v dětském věku a charakterizuje dospívajícího jedince s jeho specifiky, potřebami. Nezapomíná na problémové chování a rizikový vývoj dospívajících jedinců.

Soustředí se též na podobu samotné přípravy na dospělost, která je nejzásadnějším stavebním kamenem pro budoucí samostatný život mladého dospělého, jež se chystá opustit dětský domov. Přehledně uvádí formy následné pomoci poskytované mladým dospělým. Popisná část je realizována na základě studia odborné literatury, zákonů a dalších věcných zdrojů.

Cílem empirické části je přiblížit subjektivní pohled vybraných jedinců žijících v dětských domovech na jejich směřování v budoucím životě. Zaměřuje se na dospívající mládež, které se problematika odchodu z domova v brzké době dotýká nejvíce. Ve výzkumném vzorku se objevili i jedinci odcházející v průběhu roku. S nimi byl rozhovor uskutečněný dvakrát. Abych získala autentické odpovědi, využila jsem možnost videohovorů, neboť v době zpracovávání tématu byl vládním opatřením omezený osobní kontakt kvůli pandemii covid-19. Rozhovory přinášejí zajímavou reflexi očekávání mladých dospělých v konfrontaci s realitou. V rámci zachování anonymity respondentů byla křestní jména změněna.

Cílem diplomové práce je zjistit, zda a jak dospívající vnímají snahu vychovatelů připravit je na dospělost, zda jim poskytují dostatečné množství informací a dávají dospívajícím prostor pro praktický nácvik činností, které jsou součástí běžného života dospělého člověka. Prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů zjišťuji, zda mají dospívající vize do budoucna, zda vnímají nějaké překážky v začlenění do společnosti, případně jak se na jejich překonání připravují.

Díky opakovanému rozhovoru s dospívajícími, kteří v průběhu roku 2021 učinili patřičné kroky k osamostatnění, se prostřednictvím jejich vlastní reflexe dostávám k unikátnímu a autentickému střetu s realitou vybraných jedinců a jejich schopností se s novou situací v náročném období vypořádat.

1 Charakteristika dětského domova jako instituce a její úkoly

Instituci dětského domova vymezuje zákon č. 109/2002 Sb., *o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů* (dále jen zákon o ÚV a OV). Vzhledem k tomu, že zákon hovoří o ústavní a ochranné výchově, jsou dětské domovy školským zařízením, jak již vyplývá z názvu zákona. Toto specifikum předepisuje povinnost pracovníků zajistit výchovu svěřených dětí v souladu s jejich zájmy.

Dětský domov (dále DD) dbá v péči o děti na jejich individuální potřeby. Úkoly plní zejména v oblasti výchovné, vzdělávací a sociální. Dětský domov má zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Děti v DD jsou vzdělávány ve školách, které nejsou součástí zařízení (zákon č. 109/2002 Sb.).

1.1 Historický kontext

Pomoc a vzájemná solidarita je stará jako lidstvo samo, ačkoliv Matoušek uvádí, že v dávných dobách panoval v lidstvu spíše chaos. Soudržnost lidí měla na počátku zcela jinou podobu. Chránili se výstavbami obydlí, které rodině zajišťovaly pocit bezpečí a jistou obranu vůči okolním negativním vlivům. Středem pozornosti rodiny bylo dítě, které potřebovalo chránit, neboť se o sebe samo nedokázalo postarat. V případě nedostatečné péče rodiny nastupovala péče obce. Již v těchto dobách byla popsána citová deprivace dětí, které nebyly vychovávány rodiči s dostatečnou rodičovskou láskou, i přesto, že se pečovatelé snažili dítěti poskytnout domov. *„Být někde doma znamená být v prostředí, které cítíme jako svoje, to pravé, to normální, i když jiným lidem se totéž prostředí jeví jako cizí, zvláštní“* (Matoušek, 1999, str. 20).

Společnost si během posledních staletí vybuodovala ústavní péči pro ochranu dětí v nouzi. Vzhledem k tomu, že výchova nebyla považována za nezbytnou až do

2. poloviny 19. století, ústavy se zprvu zaměřovaly pouze na zajištění sociální péče (Sychrová, 2014, str. 5–8).

Z období antiky nemáme dochované žádné důkazy o tom, že by existovala zařízení pro chudé, sirotky nebo handicapované. Nechtěné nebo nepodařené děti byly zabíjeny nebo ponechány napospas osudu, pokud je někdo našel a ujal jich, měl možnost je prohlásit svými dětmi nebo otroky (Matoušek, 1999, str. 26).

Vznik špitálů ve středověku a raném novověku dal základ azylovému útočišti. Přijatým jedincům bylo poskytnuto ubytování a strava. Například v Praze vznikl Vlašský špitál, který pečoval o nalezené a sirotky od kojeneckého období dítěte. Tento špitál byl unikátní poskytovanou péčí o děti, jež se v jejich pozdějším věku soustředila i na uplatnění v životě. V roce 1781 vydal panovník Josef II. tzv. direktivní pravidla, v nichž bylo určeno, pro jaké skupiny obyvatel budou zřizovány ústavy. Na základě těchto pravidel vznikly sirotčince pro osiřelé děti. První sirotčince na našem území vznikly v 18. století, zakládala je církev i jednotlivci a od 19. století také městské či okresní úřady nebo dobročinné spolky. I legislativní ukotvení má jistou historii, například právě sirotčince se zákonné úpravy dočkaly od 90. let 19. století. Potřebnost zřizování sirotčinců stoupalo v souvislosti s průmyslovou revolucí. Oproti dnešní praxi nebyly stanoveny zákony, jak má sirotčinec vypadat, ale stav budovy musel v první řadě splňovat zdravotní a hygienické podmínky. Dochovaly se údaje dokládající nízkokapacitní ústavy pro maximálně 20 dětí, ale také zařízení až pro 200 sirotků. Výchova dětí se lišila jak velikostí zařízení, tak pohlavím dítěte. Děti, které žily v sirotčinci, byly od ostatních dětí odlišeny oblečením. Po odchodu dítěte ze zařízení mu bylo nabídnuto udržovat písemný kontakt a v případě potřeby požádat o pomoc. Ústav také psal tzv. vysvědčení, které obsahovalo informace o chování a úrovni vzdělání dítěte.

Na přelomu století docházelo ke kritice sirotčinců a byly vytvořeny tzv. rodinné kolonie. Děti se ve skupinách po 10–15 umísťovaly do rodin k výchově. Kolonie měly děti připravit pro samostatný život lépe, správce kolonie měl zajistit pro dítě před odchodem učení nebo službu, která odpovídala schopnostem a vlohám dítěte. Do kolonií se nedostaly děti trpící zdravotní vadou vyžadující ústavní péči. Sirotčince v této době sloužily jako detence pro nemocné

či mravně vadné děti, nebo zastávaly diagnostickou funkci, kde se rozhodlo o potřebě ústavní či rodinné výchovy.

V důsledku existence mravních vad dětí vznikl koncept dětské delikvence. Na jeho základě byly založeny vychovatelny a polepšovny, kam se dostávaly děti, které se prohřešily proti normám společnosti. V těchto zařízeních byl kladen důraz na mravní a náboženskou výchovu. Současně byli mladiství vedeni k práci a řemeslu.

Ve 2. polovině 19. století vznikaly tzv. opatrovny a jesle určené pro děti do šesti let a později i instituce zaměřující se na školní a učňovskou mládež. Cílem těchto institucí byla prevence patologických jevů ve společnosti, neboť doplňovaly rodinnou péči v době nepřítomnosti rodičů (Sychrová, 2014, str. 9–20). Jak uvádí autorka Sychrová, uvedený dlouhotrvající vývoj péče o děti dost možná položil základy dnešní institucionální péče, na kterou se následně blíže zaměříme.

1.2 Kategorizace náhradní rodinné, ústavní a hostitelské péče

Z Úmluvy o právech dítěte ratifikované Českou republikou v roce 1991 vychází, že „...ve všech zemích světa jsou děti žijící ve výjimečně obtížných podmínkách a že tyto děti vyžadují zvláštní pomoc“ (zákon č. 104/1991 Sb.). V důsledku změn společnosti se však změnily zejména formy ohrožení dětí. Stejně jako dospělí, i děti se mohou obrátit na veřejného ochránce práv, jsou-li jejich práva ohrožena. Pro děti je na stránkách ombudsmana vyhraněný web, kam mohou psát a kde se jim věnuje zástupkyně ombudsmana (deti.ochrance.cz, 2021). Pro děti v krizi dále existuje řada institucí nabízející pomoc, a to i anonymně. Bohužel ale není ojedinelé, že se strasti a potíže dětí s rodiči řeší soudní cestou.

Na řádnou výchovu a vývoj dětí dohlíží orgán sociálně právní ochrany dětí (dále OSPOD). Je to institut, jehož činnost upravuje zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí a zaměřuje se na děti klasifikované v § 6. Jde o děti, případně rodiče, u nichž se objevilo a přetrvává závadové chování, které negativně ovlivňuje vývoj dítěte. Na nežádoucí chování dětí může upozornit každý člověk jejich rodiče, anebo může upozornit OSPOD v případě, že dochází ke zneužívání práv nebo porušování povinností plynoucí z rodičovské odpovědnosti. Dítě má také

právo se samo, bez vědomí rodičů, obrátit o pomoc na OSPOD, stejně jako na státní orgány a zařízení, kterým též přísluší ochrana práv a oprávněných zájmů dítěte (škola, školská zařízení, lékaři...). Při zajišťování řádné výchovy a vývoje dítěte jsou aplikována návazná opatření, tj. preventivní a poradenská činnost a následně výchovná opatření (napomenutí, dohled, omezení, povinnost využít odbornou poradenskou pomoc, setkání s mediátorem). Dává se přednost zabezpečení výchovy a vývoje dítěte v rodinném prostředí. Není-li toto v zájmu dítěte, přistupuje se k umístění dětí do náhradního rodinného prostředí.

Pokud použitá výchovná opatření rodiče nebo pečující osoby neplní nebo opatření nemají pozitivní dopad a nadále to vyžaduje zájem dítěte, může být soudem rozhodnuto o dočasném odejmutí dítěte z péče rodičů nebo osob odpovědných za výchovu dítěte (zákon č. 359/1999 Sb.).

V České republice existuje několik forem náhradní rodinné péče. Většinou se odvíjejí od specifických potřeb dětí, které vyrůstají v nepodnětném nebo jinak nevhodném prostředí, kde nedochází k jejich naplňování a může to vést k sociální nebo citové deprivaci. Děti bez podnětů jsou také vystaveny riziku vzniku senzomotorické a činnostní deprivaci (Kolaříková, 2015, str. 48–49). V tomto smyslu chápeme nepodnětné prostředí jako místo, kde se dětem nedostává vhodných podnětů pro rozvoj odpovídající danému vývojovému stadiu. Těmito podněty jsou dotekové vjemy, později zvukové vjemy, předměty a věci, které dítě zaujmou, může je zkoumat a tím ho rozvíjejí. Zanedbávání dětí, které též může vést k umístění dětí do DD, se vyznačuje nedostatečnou péčí, nerozvinutou řečí odpovídající věku, vadami pohybového aparátu, lékařsky nepodchycenými psychickými poruchami aj.

Nevhodné prostředí je takové, kde se dítě setkává se závislostním chováním, násilným jednáním mezi členy rodiny, chováním na hranici i za hranicí zákona apod.

O naplnění potřeb dětí se snaží pečující osoby, které reprezentují následující instituty osobní péče o dítě v náhradní rodinné nebo ústavní péči. Systém potřeb člověka blíže popisuje kapitola 2.5.1, dále se zaměříme na konkrétní formy náhradní rodinné péče v ČR.

1.2.1 Náhradní rodinná péče

Abychom pochopili rozdíly v náhradní péči ať už rodinné nebo ústavní, je třeba si klasifikovat formy péče, které ji zajišťují a které zákony ji upravují. V první části členění vycházíme z občanského zákoníku č. 89//2012 Sb. Ve všech případech náhradní péče hovoříme o dětech, které nedovršily 18. rok života, tzn. o nezletilých nezaopatřených dětech.

Osvojení neboli Adopce

Osvojení je synonymum ke slovu adopce. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále OZ), který jej upravuje, operuje s českým názvem *osvojení*.

Dle § 794 a následujících se osvojením považuje přijetí cizí osoby za vlastní. U osvojení se dbá na přiměřený věkový rozdíl (zpravidla ne menší než 16 let), aby vztah mezi osvojencem a osvojitelem byl takový, jaký je mezi dítětem a rodičem a zda je osvojení v zájmu dítěte. Na základě rozhodnutí soudu o osvojení se osvojitel nebo osvojitelé zapisují do matriky jako rodiče dítěte, kterým tak vzniká rodičovská odpovědnost. Osvojení se nepřipouští mezi osobami příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. Výjimkou je pouze náhradní mateřství. Příbuzenské vazby s původní rodinou osvojením zanikají.

Poručenství a opatrovnictví

Poručenství upravují § 928–942 OZ. Poručníka ustanoví soud dítěti, jehož ani jeden z rodičů nemá plnou rodičovskou odpovědnost. Poručník k dítěti nemá vyživovací povinnost, ta nadále náleží rodiči. Další práva a povinnosti má srovnatelné. Poručník spravuje jmění dítěte, podává soudu zprávy o osobě dítěte a jeho vývoji. Funkce poručníka je po celou dobu jejího výkonu sledována soudem.

Opatrovnictví dítěte upravují § 943–952 tamtéž. Soud jmenuje dítěti opatrovníka, hrozí-li střet zájmů dítěte. Pro opatrovnictví platí obdobná ustanovení jako pro poručenství. V rozhodnutí jsou přesně uvedeny účely, za kterými je opatrovník jmenován.

Pěstounská péče

V § 958–970 OZ jsou upravena pravidla pro svěřování dítěte do pěstounské péče. K pěstounské péči se přistupuje tehdy, nemůže-li o dítě pečovat ani jeden z rodičů ani poručník. Pěstounská péče má přednost před ústavní péčí. V ČR existuje a využívá se možnost pěstounské péče na přechodnou dobu maximálně 1 roku, která je upravena zvláštním zákonem (tj. § 27 a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí). Jde o pěstounskou péči ukládanou dětem, jejichž rodina se nachází v akutní krizi, o svěřené děti se starají speciálně vyškolení pěstouni. Vedle této pěstounské péče na přechodnou dobu se v ČR též uplatňuje příbuzenská pěstounská péče, která má také svá určitá specifika, zejména v rámci vztahových vazeb širší rodiny. Tento typ pěstounské péče otevírá u odborníků rozsáhlou diskusi a někomu se může jevit jako velice kontroverzní téma. Příklady odůvodněných situací pro přistoupení soudu k jejímu uložení jsou např. tragédie v rodině spojená s úmrtím rodiče samoživitele nebo obou rodičů, z důvodu nedostatečné péče plynoucí z nezralosti nebo nezletilosti rodiče, na základě selhání péče rodiče nebo kvůli závažnému psychickému či fyzickému onemocnění rodiče samoživitele nebo obou rodičů (sancedetem.cz, 2021).

Doba trvání pěstounské péče se ukládá na dobu, po kterou trvá překážka bránící rodičům v osobní péči. Zrušení pěstounské péče je vždy pouze v souladu se zájmem dítěte. Rodičům i přes uloženou pěstounskou péči jejich dítěti/dětem zůstává rodičovská odpovědnost a musí naplňovat práva a povinnosti z ní vyplývající. Pěstoun má povinnost o dítě osobně pečovat. Pokud soud nerozhodne jinak, rodiče mají právo se s dětmi stýkat, což je oproti výše definovanému osvojení rozdílné. Povinností pěstouna je tento kontakt podporovat a rozvíjet. Dítě v pěstounské péči má povinnost se plnohodnotně zapojit mimo jiné i do chodu domácnosti pěstouna.

Dalším specifikem pěstounské péče je finanční zajištění dítěte svěřené do pěstounské péče. Jde o dávky pěstounské péče, kterými jsou odměna pěstouna, příspěvek na úhradu potřeb dítěte, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení motorového vozidla a příspěvek při ukončení pěstounské péče.

1.2.2 Ústavní péče

Následující formy ústavní péče upravuje občanský zákoník § 971–975 a zákon o ústavní a ochranné výchově § 2–14. Průběh pobytu dítěte v daném zařízení je upravený v následujících paragrafech zákona o ÚV a OV (§ 15 a dále) také ve vnitřních předpisech každého zařízení. Je potřeba říci, že zde není nutné, není možné ani se tomu tak neděje, aby každé dítě prošlo všemi stupni/zařízeními ústavní péče – není v nich tedy přímá návaznost jako například u dříve zmiňovaných opatření.

Ústavní výchovu může soud nařídit nejdéle na dobu 3 roky. Pokud důvody umístění do ústavní výchovy stále trvají, může ji soud prodloužit i opakovaně, nejdéle však vždy na dobu 3 let. Ve výjimečných případech ji může prodloužit o rok po dosažení zletilosti. Ústavní výchova zaniká vydáním rozhodnutí soudu o osvojení nebo rozhodnutím o zrušení ústavní výchovy, když pominou důvody nebo je možné dítěti zajistit péči jinou než ústavní. V návaznosti na tuto skutečnost soud vydává rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče (zákon č. 89/2012 Sb., § 972).

Pokud soud na základě rozhodnutí umístí dítě do ÚV nebo OV, stanoví také vyživovací povinnost rodičů (zákon č. 89/2012 Sb., § 975).

Diagnostický ústav

V současné době je v ČR registrovaných 14 diagnostických ústavů, jejichž celková kapacita čítá kolem 550 míst. Zřizovatelem je MŠMT, které vede elektronickou databázi (dbuv.msmt.cz, 2019). Matoušek popisuje dva druhy pobytu dítěte v diagnostickém ústavu (dále DÚ), a sice pobyt nařízený soudem nebo dobrovolný pobyt. Dobrovolný pobyt vychází z trojstranné dohody mezi zařízením, rodiči a dítětem. Autor uvádí, že převážná většina dětí je do DÚ umísťována na základě soudního rozhodnutí (Matoušek, Kroftová, 2003, str. 158). V praxi se OSPOD snaží rodinám doporučit dobrovolný pobyt dítěte v DÚ. Dle zákona o ÚV a OV diagnostický ústav přijímá děti s nařízeným předběžným opatřením, nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. Dále DÚ umísťuje děti do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných

ústavů na základě výsledků komplexního vyšetření. Délka pobytu dítěte nepřesahuje 8 týdnů (zákon 109/2002 Sb., § 5).

Dětský domov

Zpočátku uvedené základní charakteristiky dětského domova doplňuje zákonem definovaný věk dětí, které mohou být umístěny do zařízení. Jsou to děti ve věku od 3 let do 18 let. Běžnou záležitostí jsou dohody mezi dětmi a DD o prodloužení pobytu v zařízení, pokud se dítě připravuje na výkon svého budoucího povolání, nejdéle však do 26 let věku. Do DD se rovněž umisťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi. Dobrou praxí bývá umisťování sourozenců společně, pokud tomu nebrání závažná okolnost. Touto okolností bývají psychiatrická onemocnění nebo poruchy chování jednoho ze sourozenců, čímž jedinci nesplňují základní podmínku pro umístění do DD. V systému ÚV a OV stojí vedle dětského domova i dětský domov se školou (dále DDŠ). Rozdíl mezi nimi determinuje § 12, odst. 2 a § 13 odst. 1c, zákona o ÚV a OV (zákon č. 109/2002 Sb., § 12, 13). Do dětského domova přicházejí děti na základě rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy (zákon č. 89/2012 Sb., § 971) nebo na základě rozhodnutí o stanovení předběžného opatření (zákon č. 292/2013 Sb., § 452).

Mít v péči děti starší 18 let se nebrání ani zahraniční dětské domovy. Ve Velké Británii si například kladou podmínku, že svěřenců starších 18 let nemůže být v domově více než mladších dětí. Pamatují na kritické období kolem 18 roku věku života dítěte, kdy je jedinec zranitelný a proto, je-li to v jeho nejlepším zájmu, může v domově zůstat. Okolnosti, které umožní mladému jedinci v domově zůstat jsou vedle přípravy na budoucí povolání také přítomnost mladších sourozenců v domově nebo dohoda se zařízením, kdy jedinec uzná, že ještě není připraven odejít. Pro tento případ se stanovuje speciální plán, který zajistí jeho důkladnou přípravu. Poslední výjimkou je doba nezbytně nutná od skončení nařízení o umístění v případě, že odpovědný úřad zahájil proces hledání alternativního opatření (Government UK, ©2021). Dětské domovy ve Francii přijímají ohrožené děti na základě rozhodnutí tzv. dětským soudcem, který vydává dokument obdobný našemu předběžnému opatření. Na jeho základě se dítě do zařízení umisťuje na

dobu od 6 měsíců do 2 let, po uplynutí lhůty se znovu přezkoumávají rodinné podmínky. Děti se umísťují i do zařízení podobných našim SOS dětským vesničkám anebo do pěstounské péče. O děti se v domově a v dětských vesničkách starají vychovatelé nepřetržitě. Zařízení se nachází vždy v obci, z čehož vyplývá snaha o podílení se na veřejném životě a plnohodnotné zapojování dětí a mládeže do společnosti již v době umístění do náhradní rodinné péče (Action enfance, ©2021).

Dětský domov se školou

Do dětského domova se školou jsou umísťovány děti s nařízenou ústavní výchovou z důvodu závažných poruch chování nebo z důvodu přechodné či trvalé duševní poruchy vyžadující výchovně léčebnou péči. Dále sem patří děti s nařízenou ochrannou výchovou a nezletilé matky s výše uvedenými problémy. Poslední skupinou jsou děti, které nemohou být vzdělávány ve škole, která není součástí DDŠ. Oproti DD sem mohou být umísťovány děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky. V případě, že během plnění povinné školní docházky pominuly důvody umístění dítěte do DDŠ, ředitel DDŠ požádá o přemístění dítěte do školy, která není součástí domova. V případě opačném, kdy dítě po ukončení povinné školní docházky nemůže opustit DDŠ pro trvalé poruchy chování nebo duševní poruchy, jež mu znemožňují začlenění se do běžného života, je přerazeno do výchovného ústavu (zákon č. 109/2002 Sb., § 13).

Výchovný ústav

Ve výchovném ústavu je o mladistvé starší 15 let pečováno v rámci plnění výchovných, sociálních a vzdělávacích úkolů. Mládež umísťovaná do tohoto typu zařízení se potýká se závažnými poruchami chování. Mají nařízenou ústavní výchovu nebo ochrannou výchovu. Jde o nezletilé matky a jejich děti nebo jsou to jedinci vyžadující výchovně-léčebnou péči (pro tyto děti mohou být zřízeny oddělené výchovné skupiny). Jedinci ve výchovných ústavech bydlí odděleně dle povahy rozhodnutí soudu (viz výše uvedené kategorie.) Ve výjimečných případech

sem může být umístěno dítě starší 12 let, pokud jsou jeho poruchy chování tak závažné, že nemůže být umístěno v DDS a má nařízenou ochrannou výchovu. Totéž platí i pro dítě starší 12 let s nařízenou ústavní výchovou (zákon č. 109/2002 Sb., § 14).

1.2.3 Hostitelská péče

Jde o neuzákoněný institut péče o dítě žijící v ústavním zařízení. Dítěti může být ředitelem povolen dočasný pobyt u hostitelské rodiny. Hostitelská rodina není s dítětem v příbuzenském vztahu, jde o rodinu, která má o dítě zájem a z hlediska budovaného vztahu mezi dítětem a rodinou by se dalo uvažovat o náhradní rodinné péči (Zezulová, 2012, str. 9, 145).

Hostitelskou péčí je nutno konzultovat s ustanoveným opatrovníkem dítěte, případně s rodičem, který dítě nechal umístit do zařízení na vlastní žádost. Bez souhlasu uvedených osob není možné k hostitelské péči přistoupit. Před první návštěvou dítěte v hostitelské rodině se zkoumá její rodinné a sociální prostředí a zda je tento druh kontaktu pro dítě vhodný (Adopce, ©2021).

2 Dítě v dětském domově

Umístění dítěte do zařízení ústavní výchovy předchází důkladná sociální práce odpovědného pracovníka, který sestavuje komplexní anamnézu rodiny, zkoumá míru ohrožení dítěte, včetně prognózy vývoje situace v rodině. Janský uvádí, že v tomto procesu mapování rodiny dochází k přeceňování tzv. biologického rodičovství a sociální pracovníci se snaží dítě udržet v rodině co možná nejdelší dobu. Nicméně k tomuto se váže problematika nemožnosti úspěšné resocializace dítěte, pokud zůstává nepřiměřeně dlouhou dobu v patologickém prostředí. Autor též udává, že na vývoj dítěte má zásadnější vliv psychologické rodičovství, do kterého se řadí péče, láska a bezpečí. Rodiče často vnímají zásah sociálních pracovníků do jejich výchovy jako neoprávněné omezování jejich práv. S přihlédnutím k osobnostním vlastnostem rodičů a rodinných poměrů však nelze očekávat nápravu (Janský, 2014, str. 114–115).

Názory na systém a funkci ústavní výchovy se různí, ale shodují se v nezastupitelné funkci rodiny při výchově dítěte (Janský, 2014, str. 114). Z praxe víme, že míra začlenění rodiny do výchovy dítěte je velice individuální a téma začlenění rodičů do výchovy dětí v DD je dosti ožehavé. Janský též popisuje rizika spojená s hájením zájmů dítěte, které jsou v rozporu se zájmy rodiny. Rodina má zde na vývoj dítěte negativní vliv, je doslova rizikovým činitelem ve výchově.

Na průběhu a podobě začlenění dítěte do nového prostředí dětského domova se podílí řada pracovníků včetně již umístěných dětí. Pro jedince je příchod do cizího prostředí náročnou životní situací v každé vývojové etapě života. Česká republika má zpracované metodické pokyny, které mají za úkol pobyt dítěte v zařízení co nejvíce usnadnit s ohledem na naplnění jeho práv.

2.1 Adaptace dítěte na prostředí dětského domova v kontextu legislativy

Ředitelé dětských domovů jsou povinni řídit se metodickým pokynem MŠMT k úpravě vnitřního řádu školského zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy č.j. MSMT-26924/2018-1. Tento pokyn dále odkazuje na vyhlášku

č. 438/2006 Sb., která mimo jiné stanoví postup pracovníků domova při přijímání svěřených dětí.

Ředitelem pověřený pracovník zajistí převzetí dokumentace dítěte a provede s dítětem vstupní pohovor. Svěřence seznámí s právy a povinnostmi a vnitřním řádem, což jedinec stvrdí svým podpisem. Pracovník dále dítě zařadí do rodinné skupiny. V praxi je běžné, že dítě přijímá klíčový pracovník dané rodinné skupiny. Dále ho seznámí s prostory zařízení, pravidly na skupině, denním režimem a přidělí dítěti místo v pokoji, v učebně a prostor pro osobní věci včetně osobních věcí a oblečení poskytnutých dětským domovem. Sourozenci jsou ubytováváni do společné ložnice, pokud tomu nebrání kapacita domova nebo velký věkový rozdíl či odlišné pohlaví sourozenců. Pokud jsou splněné zákonem stanovené podmínky (děti bez poruchy chování, duševní poruchy...) jsou sourozenci umisťováni do stejného dětského domova.

Klíčový pracovník dítěte vypracuje plán rozvoje osobnosti dítěte (užívá se zkratka PROD), snaží se o jeho naplňování prostřednictvím stanovených aktivit. 2x ročně dochází k jeho vyhodnocení a stanovení nových cílů (vyhláška 438/2006 Sb., § 5). Pokud je dítě mentálně dostatečně vyspělé, může se přiměřeně účastnit sestavování svého plánu rozvoje. V praxi se setkáváme s vedením osobního sešitu dítěte klíčovým pracovníkem, kam pravidelně zaznamenává pozorované posuny u dítěte, případně zásadní změny v jeho chování.

Plán rozvoje dítěte má i svá úskalí. Plán nebude fungovat, pokud ho pracovníci vnímají jako formální administrativu, dále pokud jsou cíle nastavené příliš vysoko a není v možnostech dítěte jich dosáhnout, pokud v cílech plánu dítě nevidí osobní přínos, není motivované ke snaze cíle naplnit nebo pokud plán pružně nereaguje na změny v životě jedince (Matoušek, Pazlarová, Baladová, 2008, str. 18).

2.2 Příprava jedince na vstup do života

„Příprava dítěte na vstup do samostatného života musí probíhat dlouhodobě a systematicky“ (Běhounková, 2012). Odborná literatura ji kategorizuje na tři fáze: zahájení – průběh – návrat.

Zahájení: Jde o přípravu dítěte nebo mladistvého na návrat do rodiny nebo odchod do samostatného života. Je započata dnem příchodu dítěte do zařízení. Průběh adaptace je popsán výše v kapitole 2.1.

Průběh: V průběhu pobytu dítěte v zařízení odpovídá za jeho rozvoj klíčový pracovník. Cílem druhé fáze je udržení kontaktu s rodinou dítěte, pokud je to možné, dále trénink dovedností pro samostatný život a podpora v přípravě na budoucí povolání. Doporučuje se 6 měsíců před ukončením pobytu uspořádat případovou konferenci zaměřenou na budoucnost dítěte, zejména pak na oblasti bydlení, zaměstnání, partnerské vztahy a kontakty s biologickou rodinou (Folda, 2009, str. 20). Na závěr by měl proběhnout rituál rozloučení dítěte s dětským domovem.

Pro usnadnění resocializačního procesu a přirozeného rozvoje schopností, sociální komunikace, stanovení práv, povinností a odpovědností, byly jednotky DD uzpůsobeny tak, aby svou strukturou co nejvíce připomínaly běžnou rodinu. Některé domovy je nazývají rodinkami a klíčoví vychovatelé v nich výchovně působí na skupinu. Děti a mladiství by měli být kultivováni natolik, aby při odchodu do samostatného života byli schopni mezilidské interakce a zvládali samostatně čelit běžným nárokům praktického života (Janský, 2014, str. 119).

Návrat: Dospívající je při odchodu ze zařízení nebo návratu do rodiny doprovázen preventivně-terapeutickou formou pomoci. V momentě jeho osamostatnění se a odchodu z DD se počítá s převzetím odpovědnosti za sebe v rozhodování, jednání a chování, což může u některých svěřenců vyvolat nejistotu. Důležité je, aby jedinec věděl, kam se v případě potřeby může obrátit (Běhounková, 2012, str. 155–157).

2.3 Zajišťování péče o děti v dětském domově

Metodický pokyn, který stanoví standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ÚV a OV ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči, č.j. MSMT-5805/2015 je vydaný pod záštitou MŠMT a je závazný pro všechny pracovníky jmenovaných zařízení.

Záměrem standardů kvality poskytované péče je především přistupovat k dítěti dle jeho individuálních potřeb, s respektem a podporovat jeho zájmy, které ho komplexně rozvíjejí. Pedagogičtí pracovníci v domově dbají na uskutečňování výchovných a vzdělávacích cílů a také na přípravu dítěte na jeho budoucí samostatný život. Pokud to nezakazuje rozhodnutí soudu, pracovník se snaží o podporu kontaktu mezi dítětem a biologickou rodinou. Pracovníci s dětmi diskutují jejich názory a přání, které ovlivní jejich budoucí směřování. Děti vědí, co od nich pracovníci očekávají, vzájemně komunikují, snaží se o budování vzájemné důvěry, v interakci všichni zúčastnění udržují hranice slušného chování.

DD má možnost dítěti nabídnout uzavření smlouvy o prodloužení pobytu v odůvodněných případech. Smlouva se uzavírá zpravidla s dětmi, které se po dovršení 18 let věku soustavně připravují na budoucí povolání a mají zájem setrvat v DD do ukončení studií (příloha k metodickému pokynu, část 2).

V zájmu vyhovění individuálním požadavkům se v minulosti hovořilo o rozdělení domovů dle specifických potřeb dětí a mladistvých. Janský uvádí rozlišení zařízení výchovně-léčebných pro psychicky oslabené, nové domovy pro nezletilé matky s dětmi nebo ústavy s ochranným režimem pro děti a mladistvé se sklony k agresivnímu chování vůči okolí. Nemožnost realizace plyne z otázky práv a svobod dětí umístěných v těchto zařízeních (Janský, 2014, str. 119–120).

2.4 Utváření osobnosti dítěte

Každý člověk je individuální osobnost, která se během celého života učí, vytváří, formuje a mění. Ve všech vývojových fázích života člověka na něj působí vlivy prostředí v odlišné míře. Zaměříme-li se na děti, o kterých hovoříme, vyplynou zde specifické okolnosti, které utvářejí osobnost pozdějších svěřenců popisovaných dětských domovů. Jde o děti, které jsou vystaveny vlivům nepodnětného nebo nevhodného prostředí, se kterými souvisí různé formy zanedbávání výchovy a výživy. Děti mohou být vystavovány násilí nebo jsou na ně kladené příliš vysoké nároky, které nezvládnou vzhledem k věku a mentální úrovni splnit, a na základě toho se může dostavit pasivní či aktivní psychický nátlak ze strany rodičů apod. Uvedené příklady se též podílí na utváření osobnosti jedince,

který na ně různým způsobem reaguje. „*Adaptace na vnější podmínky je procesem trvalé modifikace psychických vlastností a projevů*“ (Vágnerová, 2012, str. 43). A to i těch negativních.

Instituce, ve kterých se dítě za život pohybuje, se do značné míry podílejí na jeho formování. Vágnerová i Matoušek klasifikují rodiny, vrstevnické skupiny, školy a v pozdějším věku pracoviště, vliv médií a samozřejmě vliv celé společnosti jako instituce, které formují osobnost člověka, mají ho vychovávat a začlenit ho do celkového společenského života (Vágnerová, 2012 str. 45–48; Matoušek, 2003, str. 37–100). Hoskovcová poukazuje na modely a modelové situace, které uvedené instituce zprostředkovávají, dítě je vnímá a snaží se je napodobit. Napodobováním chování dospělých si jej osvojuje a přijímá tak vzorce chování, které uplatňuje. Otázka také je, zda je dítě v jeho chování rodiči (případně okolím) podporováno, či nikoliv. Na své chování dítě dostává zpětnou vazbu. Ta vychází z požadavku většinové společnosti, která stanoví, zda jde o vhodný nebo nevhodný vzorec chování. U mladších dětí je napodobování chování omezeno například i jejich fyzickými schopnostmi, u starších je zapotřebí zpětná vazba okolí, zejména pokud jde o nevhodné chování. Pokud mluvíme o žádoucím chování, je nezbytné podpořit jeho opakování motivací ve formě vhodné odměny, čímž dítě naučí vyvozovat důsledky svého počínání. Tento způsob učení probíhá celý život (Hoskovcová, 2009, str. 37–42).

„*V průběhu života existují kritická období, kdy je jedinec zvýšeně citlivý k různým vnějším vlivům*“ (Vágnerová, 2012, str. 42). Pro představu uvádím období puberty, které je pro dítě všeobecně náročným obdobím, v němž jsou další kritické okolnosti, které se k běžné a náročné fázi přidávají – problémy s vlastní identitou, emoční deprivace, vyčlenění z kolektivů kvůli odlišnosti jedince apod.

2.4.1 Psychické odchylky u dětí

Přiblížení problematiky přítomnosti psychických odchylek u dětí umístěných do DD je zde zařazené, protože některé jedince mohou omezovat v diskutovaném pozdějším přechodu do samostatného života. Mějme stále na paměti, že proces

vývoje je individuální, a to i tehdy hovoříme-li o sourozencích žijících ve stejném prostředí.

Po boku výše zmíněného prostředí, které formuje osobnost, stojí genetická informace, která je druhou ze základních složek ovlivňujících vznik a vývoj psychické odchylky u člověka. Psychický vývoj je proces a jeho průběh určuje kooperace vrozených dispozic a komplexní působení nepřeborného množství vlivů prostředí.

První kooperace vnějších a vnitřních vlivů nastává již v období vývoje plodu v době těhotenství (tzv. prenatalní období), vlivy působící v době porodu (tzv. perinatální období) a krátce po něm (tzv. postnatální období). Plod je v těhotenství vystaven dopadům životního stylu matky, jejím případným závislostem, užívání alkoholu, kouření, onemocněním a způsobům vyrovnávání se se stresovými událostmi nebo také nepříjemným hlukům okolního prostředí, na které dítě reaguje (Vágnerová, 2012, str. 29–45). V návaznosti na toto Langmeier vyvrací domněnky psychoanalytiků, že dítě během těhotenství žije v blažených podmínkách a jeho potřeby jsou uspokojovány automaticky. Během porodu hovoří o vlivech plynoucích z doby jeho průběhu, komplikacích, nedostatku kyslíku, chirurgickém vynětí z dělohy až po první ošetření a přiložení novorozence na hrudník matky (Langmeier, Krejčířová, 2008, str. 24–30).

U dětí v DD lze pozorovat obranné mechanismy, kterými se vypořádávají s náročnými situacemi (s působením prostředí). Vychovatelé mají dostatek prostoru a znalostí k řešení interpretace jejich chování a také k učení méně toxických způsobů přístupu k překonání překážek. Za rozvojem psychické odchylky se skrývá například vystavení dítěte konfliktům, frustraci, deprivaci zkušenosti, dlouhotrvajícímu stresu, zažití krize nebo traumatu. Důležité je, aby se jedinci naučili zvládat zátěžové situace prostřednictvím takových obranných reakcí, které pomáhají udržet nebo znovu získat psychickou pohodu a rovnováhu (Vágnerová, 2012, str. 43–60).

Následně uvádím stručný přehled poruch psychických funkcí dle Vágnerové. Vzhledem k tomu, že není cílem výzkumných rozhovorů zjišťovat přítomnost těchto poruch u interventů, není ani předmětem této kapitoly se odchylkami dopodrobna zabývat. V praxi se můžeme setkat s poruchami vědomí a pozornosti,

s poruchami vnímání, myšlení nebo paměti, u dětí v DD jsem se často setkávala s poruchami řeči, dále s poruchami emocí nebo poruchou osobnosti, popsány jsou poruchy pudů, jednání, motivace a vůle či poruchy afektů (Vágnerová, 2012, str. 61–72).

2.5 Specifika dospívajícího jedince v ústavní výchově

Vzhledem k cílové skupině, která je předmětem zkoumání této práce, bychom si měli blíže určit specifika, se kterými se můžeme u vybraných adolescentů setkat. V odborné literatuře se například setkáváme s často skloňovanými potřebami dospívajících jedinců. Co si pod tím máme my, případně dospívající jedinec, představit? A jak se přizpůsobuje režim v ústavní výchově potřebám dospívajících?

Období je to pro jedince obtížné, neboť jde o vývojové období mezi pubertou a ranou dospělostí. Z biologického hlediska lze toto období ohraničit pohlavní zralostí a dokončeným tělesným růstem. Z psychologického hlediska pak řadou psychických změn a citlivostí vnímání okolí a přístupu dospělých. Souběžně s tímto vývojem nastupují i sociální změny a nové odpovědnosti dospívajících jedinců (Langmeier, Krejčířová, 2008, str. 142).

Jaká je odpověď na otázku, kdy je osobnost zralá? Různí autoři uvádí, že by zrání mělo probíhat celý život. Říčan však popisuje, že jde o pojem chápaný volně, jako moment nesobeckosti, vyspělé hodnotové orientace a schopnosti snášet zklamání a bolest (Říčan, 2014, str. 51). Jsou však okamžiky, na které se připravit nelze (rodičovství, ztráta blízké osoby, čelení přírodní katastrofě, ztráta bydlení...). Typů zralostí osobnosti je celá řada. Sociální zralost se vyznačuje mírou socializace, tj. naplnění požadavků společenských norem, které se projevují postoji vůči společnosti. Psychická zralost se vyznačuje takovou úrovní duševních funkcí, která je charakterizovaná optimálně rozvinutým rozumovým vývojem, vyhraněnými zájmy a názory, sebejistotou, emoční stabilitou, samostatností v rozhodování a autonomií (Hartl, 2010, str. 697). Z uvedených příkladů cítíme, že zralost osobnosti je velice individuální a záleží na řadě okolností.

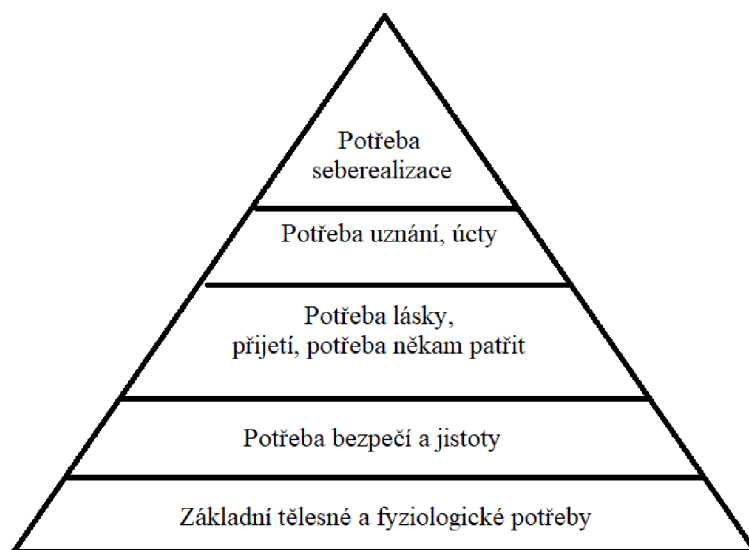

2.5.1 Maslowova pyramida potřeb

Humanistický psycholog Abraham Maslow popsal hierarchii lidských potřeb a uspořádal je do pyramidy. Na ní můžeme vidět, jak se důležitost a rozvoj potřeb ukotvuje, v určitých fázích života modifikuje a prohlubuje a hierarchicky postupuje směrem vzhůru v průběhu lidského života. Vznik této pyramidy vychází z motivace člověka ke svému osobnostnímu růstu v individuální míře (Říčan, 2014, str. 52–53).

Považuji za důležité zmínit se o potřebách člověka, a ještě důležitější je tyto potřeby naplnit. Jak je popsáno výše, vzhledem k osobnostním vlastnostem rodičů a sociálním poměrům rodiny nedochází k jejich plnohodnotnému naplňování a děti podléhají deprivaci. Vychovatelé se snaží uspokojení potřeb zprostředkovat tak, aby dítěti zajistili jistou míru vybavenosti pro budoucí život.

Obrázek 1: Maslowova pyramida potřeb (Říčan, 2014)

Kdo určuje, zda jsou potřeby dětí v DD naplněny a kde se dozvíme potřebné know-how? Nezbyvá, než se opět obrátit na metodiky MŠMT a nezapomínat, že dítě v domově je specifické pro jeho původní životní podmínky. Je třeba s ním jednat v jeho nejlepším zájmu, jak pracovníkům ukládá zákon a veškeré interakce

mezi dospívajícím a pracovníkem v DD jsou o komunikaci, která počíná dnem příchodu dítěte do domova, což nás vrací zpět k metodice č.j. MSMT-5805/2015.

2.5.2 Problémové chování a rizikový vývoj u dospívajících v ústavní výchově

Na dospívající dítě je ale třeba pohlížet jako na živou a tvárnou bytost a respektovat její potřeby. Umožnit dospívajícím, aby jejich potřeby byly realizovány na hranici zákona a stanovených pravidel, které je nutné dodržovat bez ohledu na věk, náladu a momentální rozpoložení jedince. Ačkoliv děti umístované do DD dle zákona nejsou děti se závažnými poruchami chování, vyžadující zvláštní léčebný režim nebo s poruchami osobnosti, není vzácné, že se zde dítě se zmíněnými rysy objeví, případně se rysy projeví až v průběhu jeho života v zařízení. V případě, že se u dítěte objeví závažné poruchy chování, nezbyvá pracovníkům nic jiného, než upozornit příslušný OSPOD a na základě návrhu soudu dítěti umožnit pobyt v odpovídajícím zařízení, kde se specializují na jeho problémy a dokáží je efektivně řešit nebo zmírnit jejich dopady. Je to v zájmu jeho i v zájmu ochrany ostatních dětí v domově. Vedle chování dětí, u kterých se často setkáváme s poruchami ADHD nebo ADD jsou mnohem více ohrožující následující dva druhy chování.

Typologie nežádoucího chování

V zásadě jde o dva typy nežádoucího chování. První typ přímo ohrožuje zdraví adolescenta, v druhém případě chování adolescentů ohrožuje společnost. Při srovnání výpisu druhů závadového chování dle P. Macka z roku 2003, který vycházel z autorů zkoumajících tuto problematiku v letech 1995–1997 a následně i Z. Martínka, se klasifikace rizikového chování velice rozšířila. Zpočátku se hovořilo o aktivitách adolescentů proti společnosti, které měly podobu predelikventního chování, páčání trestné činnosti, agrese, násilí a šikany včetně rasové nesnášenlivosti. Ve výčtu aktivit zaměřených na ubližování sobě samým se adolescenti dopouštěli experimentování s drogami, užívání alkoholu nebo cigaret, potýkali se s poruchami příjmu potravy, vedli sexuálně rizikové chování

a hazardovali se životem v rámci sebevražedného jednání (Macek, 2003, str. 77). Martínek ve své publikaci zaměřené na školní mládež zdůrazňuje, že rizikové chování není znakem nebo projevem duševního onemocnění, ale u mnohých z nich je výsledkem nevhodného výchovného působení. Mezi nejčastější poruchy chování doprovázené agresivitou vůči sobě nebo okolí řadí zmíněné ADHD, dále opoziční poruchu (normální je mezi 2. a 3. věkem dítěte), lhaní, krádeže, záškoláctví, útěky a toulky a poruchy chování s protispolečenskými rysy (dříve klasifikovaná jako antisociální porucha, vyznačuje se souborem 3 a více poruchových znaků trvající déle než 6 měsíců) (Martínek, 2009, str. 85–106). Pro děti a mladistvé s převážnou většinou uvedených poruch jsou v ČR specializovaná zařízení, kde se jim intenzivně věnují.

3 Výchova k samostatnému životu

Jak jsme již výše specifikovali, děti zůstávají v DD do 18 let věku, nejdéle však do ukončení přípravy na budoucí povolání. V průběhu celé doby pobytu v domově jsou svěřenci soustavně připravováni na budoucí život. Podmínky domova se jim snaží vytvořit a předat základní vzorce chování, naučit je sociálním dovednostem a návykům, které by od vlastní rodiny nedostali a které jim mají pomoci v okamžiku osamostatnění se, včetně zakládání vlastní rodiny (Holomek, Harant, 2002, str. 138).

3.1 Příprava na dospělost v dětském domově

Děti jsou připravovány na dospělost po celou dobu jejich pobytu v zařízení. Příprava prostřednictvím výchovy má mnoho podob. Od vštípení si hygienických návyků, povinností školního vzdělávání až po osvojení si slušného jednání s lidmi. Jejich formování ovlivňuje nespočet výše popsaných faktorů. Postupem času se vedle umění být člověkem musí dospívající naučit postarat se sami o sebe, utvořit si kladný vztah k práci, k věcem, naučit se jich vážit, a především být odpovědní sami za sebe. Tyto cíle výrazně komplikuje nedostatek psychosociálních dovedností a také dosažení nízké úrovně vzdělanosti některých těchto dětí. Výzkumy i příklady z praxe potvrzují, že ne všichni ti, kteří prožili větší část života v ústavu, jsou schopni začlenit se do společnosti (Matoušek, Pazlarová, Baldová, 2008, str. 8). Přes všechny tyto smutné případy se pracovníci s maximálním vynaložením úsilí snaží předat dětem a dospívajícím v domovech to nejlepší, co v životě mohou uplatnit.

3.1.1 Chování a komunikace

Jedlička popisuje v souvislosti s výchovnými ústavu posun v sociální zdatnosti svěřených dětí. Autor poukazuje na jejich mnohem větší uvědomování si svých práv, nicméně jejich povinnosti jsou dětem a svěřené mládeži čím dál více cizí (Jedlička, 2004, str. 312). Je nutné, aby pracovníci udrželi nastavené hranice

a svěřencům připomínali jejich povinnosti a vyvozovali důsledky plynoucí z jejich porušování. Vzhledem k tomu, že jedinec vyrůstající v domově má určitou genetickou výbavu, snaží se svým chováním o překračování hranic a konfrontování autority s cílem sebeprosazení se. Zásadní roli ve vzdorovitých obdobích svěřenců hraje i osobnost vychovatele a jeho přístup. S přihlédnutím k rolím v komunikaci se nejvhodnější jeví úroveň dospělý – dospělý. Tento způsob předání odpovědnosti je pro mladistvé překvapivý a neobvyklý. V momentě, kdy je intelektová vyspělost jedinců na takové úrovni, kdy nejsou schopni úpravy svého chování ani vhodným způsobem komunikace, je třeba oslovit odborníky zabývající se specifickými poruchami (Jedlička, 2004, str. 313).

Způsob komunikace připraví jedince na dospělost z velké části. Naučit se komunikovat s jinými institucemi a s cizími lidmi v mezích slušného jednání otvírá mladému dospělému další dveře na cestě životem. Cílová skupina lidí z dětského domova je stigmatizovaná tím, kde vyrůstali. Stigmatizace neboli nálepka je druh odmítavého pohledu majority znevýhodňující člověka v jeho uplatnění ve společnosti (Matoušek, 2003, str. 227). Slušné chování jedince, které ho odlišuje a napomáhá mu k vyčlenění ze stigmatizované skupiny je tedy přínosem.

3.1.2 Seberozvoj a praktické dovednosti

Jak víme, dětské domovy usilují o vytvoření podnětného prostředí pro výchovu a vývoj dítěte. Z metodiky MŠMT vyplývá, že dítě se aktivně zapojuje do běžného chodu rodinné skupiny. V některých domovech mají děti přístup i k přípravě jídla. Ze zkušenosti výkonu práce pedagogického pracovníka v dětském domově vnímám možnost rozvoje praktických dovedností jako velice podstatné. Je vhodné, aby děti znaly hodnotu peněz, jídla, oblečení a všech věcí, které užívají.

Některé dětské domovy umožňují dětem osvojit si cenné dovednosti i prostřednictvím vzdělávacích pobytů. Odborníci zprostředkovávají dětem například nezbytnou finanční gramotnost nebo dávají možnost absolvování táborů skautského typu zaměřených na nácvik praktických dovedností (Táboření, ©2021).

3.1.3 Tréninkové byty: nácvik samostatnosti

Matoušek a kol. autorů poukazuje na zjištění autorky Šafratové, která během projektu *Vstup do života* vyzdvihla jako nejpálčivější problém nalezení a udržení vhodného bydlení, nicméně se projekt zabývá individuálním plánem rozvoje dítěte, který už na samostatné bydlení příliš necílí (in Matoušek, Pazlarová, Baldová, 2008, str. 8). Za jednu z nejzásadnějších oblastí ale problematiku samostatného bydlení prokazatelně uznat musíme. A to ať již vychází potřeba bydlet ze společenských norem nebo z Maslowovy pyramidy potřeb. Naštěstí včetně dětských domovů se školou i některé dětské domovy disponují výhodou, kterou mohou svým svěřencům významně usnadnit vstup do samostatného života. Touto výhodou jsou tréninkové byty. Jde o samostatné bytové jednotky, které umožní dospívajícím osvojit si dovednosti spojené s vedením domácnosti, sociálními dovednostmi a zejména dávají možnost osamostatnit se. Podmínky umožnění pobytu a jeho délka se odvíjí od individuálně nastavených pravidel jednotlivých zařízení. Stejně tak podoba a lokace bytů je různá. Některé dětské domovy disponují pronajatým bytem mimo areál domova, jiné upravily prostory dětského domova na byt, který je veden jako samostatná jednotka (MŠMT, ©2015, str. 8–15).

3.2 Fenomén chystaného odchodu z dětského domova

Zásadním problémem je nekomplexní uchopení systému integrace s cílem usnadnění procesu začlenění mladých dospělých do běžného života (Běhounková, 2012, str. 166). Integrací rozumíme jejich plnou podporu na úrovni sociální soudržnosti (Matoušek, 2003, str. 84). Gottwaldová a kol. používají pro začlenění mladých dospělých výraz resocializace, což evokuje vyšší míru stigmatizace, neboť se užívá i ve spojitosti začlenění osob propuštěných z věznice. Dle výkladu v Matouškově slovníku sociální práce (2003, str. 183) je to proces návratu ke společensky přijatelnému způsobu chování. Nutno podotknout, že dle výkladů metodik MŠMT se o vybudování takového chování snaží pracovníci dětských domovů systematicky, a to po celou dobu pobytu dítěte.

Je třeba vyzdvihnout existující obtíže mladých dospělých při opouštění dětských domovů. Gottwaldová a kol. jmenují celou škálu problémů zahrnující brzké opouštění domova po dosažení zletilosti, kdy značná část mladých dospělých není připravena na samostatný život, s tím souvisí např. neschopnost hospodaření s financemi. Riziková oblast je vztahová naivita spojená s účelovým navazováním kontaktů, neosvojené vzorce rodičovské role z důvodu jejich předchozí absence a také neschopnost jedinců spolupracovat v týmu, protože k tomu nebyli vedeni (Gottwaldová a kol., 2006, str. 8–9). Toto ovšem není chyba jednotlivých pracovníků, nýbrž požadavků vycházejících z managementu celé rodinné skupiny, která je početnější než běžná rodina.

Folda ještě rozšířil výčet obtíží daly získanými z výzkumných šetření a workshopů s cílovou skupinou. Mladí dospělí vykazovali známky psychické deprivace nebo neschopnosti postarat se sami o sebe a být samostatní. Folda též vyzdvihuje velký problém s určitým druhem sociální izolace plynoucí z umístění mnoha dětských domovů v odlehlejších lokacích, nemotivovanost k aktivnímu trávení volného času, chybějícím pracovním návykům, a především absenci druhého člověka, ve kterém mladí naleznou oporu. Míněno tím člověka, který nežije v domově nebo blízkém okolí. Kvůli dodržování pravidel domova nemá dítě žijící v něm takovou volnost. Po opuštění domova má potřebu si volnost vynahradit a nezvládne přijmout a adaptovat se na nároky odpovídající požadavkům společnosti (Folda, 2009. str. 22).

3.3 Nedostatky v oblasti následné podpory

Odcházím, ale co dál...

Následná podpora mladých dospělých má řadu zásadních nedostatků. Je to dáno řadou faktorů plynoucích z filosofie uzpůsobení rodinných skupin, nastaveného životního standardu v domově a očekávání svěřenců od samostatného života (Gottwaldová a kol. 2006, str. 8). Běhounková doporučuje kontakt jedince s klíčovým pracovníkem, který by mu pomohl s adaptací a překonáním náročného osamostatnění se v novém sociálním prostředí minimálně po dobu dalších dvou let po opuštění domova. S přihlédnutím ke specifickým potřebám cílové skupiny

považuje za vhodné zřízení specializovaných zařízení typu domů na půl cesty výhradně pro osoby opouštějící ÚV nebo OV, aby se předešlo kontaktu mladých dospělých z ÚV nebo OV s lidmi propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody (Běhounková, 2012, str. 186).

Z průzkumu uskutečněného v roce 2020 je zásadním problémem definován nedostatek tréninkových bytů, ve kterých by se mladiství mohli naučit samostatnosti ještě před úplným odchodem z domova. Tento průzkum též odhalil stálý nedostatek míst v sociálních bytech nebo právě domech na půl cesty (Krok domů, ©2020, str. 72).

V problematice návratu dětí do rodiny po dosažení jejich zletilosti nelze opomenout řadu vlivů, které se podílejí na rozhodnutí dětí vrátit se domů. Pokud pomíneme extrémní situace, kdy kontakt dítěte s rodinou znemožňuje nebo zakazuje neoprávněná osoba, nezbyvá nám nic, než se blíže podívat na roli biologického rodiče a jeho způsobu kontaktování dítěte během jeho pobytu v domově. Forma kontaktu a jeho dopady formují u dítěte jeho názory, postoje, přesvědčení, hodnoty, a především také touhu vrátit se k rodině. Rieger rozlišuje 5 druhů kontaktu a sice osobní, který je charakterizovaný návštěvou dítěte, společný kontakt uskutečněný za přítomnosti pracovníka zařízení, dále kontakt ve formě účasti dítěte a rodiče na společné akci (např. na terapeutické skupině), také kontakt zprostředkovaný pomocí dopisu nebo telefonu a kontakt virtuální. Virtuální kontakt Rieger popisuje jako rozhovory s dětmi v rámci denního snění. V dnešní době moderních technologií by se za virtuální kontakt dalo spíše považovat telefonování pomocí komunikačních platforem na internetu zprostředkovávající obraz i zvuk, čímž by se zmíněná klasifikace mírně upravila.

Záleží také na délce odloučení dítěte od rodiny a rodinného prostředí. V momentě, kdy u dítěte neprobíhalo příliš mnoho kontaktů, může docházet ke konfliktům plynoucích z nepřipravenosti členů rodiny na požadavky dítěte, případně mladého dospělého, který se vrací z ústavní péče. Mimo to může dítěti vracejícímu se do rodiny ztížit adaptaci změna prostředí nebo ztráta jeho osobních věcí, které před jeho odchodem zůstaly doma (Rieger, 2009, str. 25–28).

Zásadním negativním důsledkem chybějícího systému podpory mladých dospělých po opuštění dětského domova jsou jejich návraty zpět do rodin, které

neprošly sanací. Sanace rodiny je soubor postupů podporující fungování rodiny (Matoušek, 2003, str.196). Cíl této metody je předcházení nebo zmírnění dopadů ohrožení dítěte a podpora zachování rodiny. Metodu provádí odborníci sociálně právní ochrany dětí nebo sociálních služeb. Dalším zásadním problémem je nedostatek financí na podporu mladých dospělých odcházejících do samostatného života (Běhounková, 2012, str. 167–169).

Dle zákona o ÚV a OV mají sice děti nárok na věcnou pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek od domova, ale s největší pravděpodobností nepokryje jejich potřeby. Těmto mladým dospělým je také nabídnuta pomocná ruka OSPOD a kurátora pro dospělé (zákon č. 109/2002 Sb., § 33). V souvislosti s tím vyhodnotil výzkum nadačního fondu Krok domů jako problematické, nepovinné navázání kontaktu mladistvého s kurátorem pro dospělé po odchodu z DD, čímž jedinec ztrácí doprovázející osobu (Krok domů, ©2020, str. 72).

Nyní se dostáváme k přiblížení forem následné pomoci od ostatních subjektů.

3.4 Podpora poskytovaná dalšími subjekty

Kromě pomoci poskytované personálem dětského domova má jedinec možnost obrátit se na řadu organizací, nadací a zařízení, které poskytují určitou formu podpory po opuštění domova. Následující výčet institucí krátce představuje některé z nich.

Domy na půl cesty

Tato zařízení představují místo, kam se mohou mladí dospělí uchýlit po odchodu z DD. Mají možnost se zde naučit samostatnosti a odpovědnosti, komunikaci s úřady, hospodařit s penězi, navazovat a rozvíjet vztahy a řadu dalších oblastí. Jedná se o zpoplatněnou službu pro lidi ve věku od 18 do 26 let. Zpravidla doba pobytu nepřekračuje 1 rok. Dále tato forma sociální služby zprostředkovává klientům kontakt se společenským prostředím, poskytuje sociálně terapeutické činnosti a pomáhá při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních

záležitostí. Pracovníci vždy vycházejí z individuálních potřeb jednotlivce (Diakonie, ©2021; Sociální služby, ©2019).

Nadační fond Veroniky Kašákové

Fond navazuje spolupráci s dospívajícími dětmi již za jejich pobytu v DD, zájemcům poskytne fond tzv. průvodce, který doprovází jedince na jeho cestě do života. Cílem spolupráce je s mladistvým stanovit naplnitelný individuální plán a předat mu co nejvíce zkušeností, aby se dokázal brzy osamostatnit. Spolupráce trvá minimálně rok a půl před plánovaným odchodem a frekvence pravidelného setkávání je 2x měsíčně (Nadační fond V.K., ©2019).

Nadační fond Krok domů

Fond se zaměřuje na systémové změny vedoucí k systematické přípravě mladých dospělých na samostatný život. Podporují například projekty usilující o změnu stávajícího systému ústavní výchovy. Tým nadačního fondu vypracoval návrh nového zákona o poskytování služeb náhradní péče a bude se snažit o jeho prosazení. V rámci osvěty se v roce 2020 uskutečnil průzkum zaměřený na přípravu mladých dospělých pro samostatný život (nedostatky v přípravě mladých dospělých jsou uvedené v kapitole 3.3) (Krok domů, ©2021).

Symbios

Filosofií projektu je poskytnutí sdíleného bydlení až na pět let, během kterých jedinec získává stabilitu jak v bydlení, tak v budování mezilidských vztahů. Učí se postupně přejímat rizika života a je mu předána odpovědnost za sebe samého. Dveře jsou zde otevřené lidem ve věku 18–25 let v době nástupu a specifickou podmínkou je zkušenost s životem v dětské instituci. Symbios je místo, kam se mohou soustředit mladí dospělí na cestě z DD, sdílet prostor a hledat životní stabilitu spolu s vysokoškolskými studenty a mentory, kteří pomáhají s hledáním zaměstnání, s řešením konfliktů, podpoří mladé dospělé v úsilí dostudovat atp. Při

veškerých činnostech se mentoři řídí pravidlem: neřešit věci za jednotlivce, vést ho k tomu, aby našel řešení sám. Jde tedy o jistou formu doprovázení, se kterou se samozřejmě pojí vedle úspěchů i neúspěchy (Symbios Brno, ©2020).

Patron dítěte

Patronem je dobrovolník (podmínka je min. 30 let věku), který nabízí svůj volný čas a zkušenosti. Kontakty a budování určitého vztahu s mladým člověkem začínají již před opuštěním DD, vztah je založený na důvěře, opoře, patron je pro mladého dospělého pozitivním vzorem. Tento získaný kontakt a navázaný vztah mladému člověku zůstává i poté, co opustí dětský domov (iPatron, ©2021).

Dejme dětem šanci

Podpora organizace je poskytována prostřednictvím projektů financovaných FO a PO zaměřená na konkrétní jedince z DD. Cílem činností je usnadnit dospívajícím začlenění se do společnosti. Například projekt „Pomoz mi do života“ má 3 samostatné části, kterými jsou *stipendijní program*, jenž se zaměřuje na finanční podporu studia, dále *startovací balíčky* pokrývající zajištění materiální pomoci při odchodu z DD a *Pomoc v začátku samostatného života* usnadňuje vyznat se při hledání bydlení nebo zaměstnání. Další projekt organizace je projekt „Děti bez dluhů“, který se specializuje na právní pomoc dětem, které se dostaly do dluhové pasti bez svého zavinění (Dejme dětem šanci, ©2021).

Nadání a dovednosti o.p.s.

Organizace realizuje projekty zaměřené na osobnostní a kariérní rozvoj mladých lidí. Propojuje mladé lidi z DD a jejich vrstevníky z běžných rodin, spojením utváří sociální empatii a učí členy soudržnosti i přes jejich určité odlišnosti. Následně jsou uvedené projekty, kterými se společnost zabývá. „Rozhled“ je zacílen na 4 měsíční osobnostní a kariérní rozvojový kurz, v rámci projektu „Můj byt“ materiálně pomáhá formou darování základního domácího

spotřebiče nebo vybavení prvního bytu, projekt „London Job & Fun“ nabízí možnost vycestovat a pracovat v zahraničí. Organizace vyvíjí čtvrtý projekt nazvaný „Digi rozhled“, který je zaměřený na digitální dovednosti (Nadání a dovednosti, ©2021).

Mise naděje

Studentský spolek vysokoškolských studentů, který prostřednictvím dobrovolnické činnosti pomáhá nejen dětem z dětských domovů. Organizace působí v Brně a Praze. Koordinátoři dětem zprostředkovávají dobrovolníky na doučování, pořádají další vzdělávací akce, např. konverzace cizích jazyků, aktivity zaměřené na týmovou spolupráci apod. Svou činnost též zaměřují na rozvoj v oblasti finanční gramotnosti, která je u dospívajících kritickou oblastí (Mise naděje, ©2018).

Kurátor pro dospělé

Spolupráce je založena na dobrovolnosti klienta. Předmětem činnosti jsou zaměřené na terciární prevenci před sociálně patologickými jevy. Pracovník poskytuje poradenskou činnost, doprovody, pomoc při vyřizování úřednických záležitostí klienta (Praha 21, ©2015).

Finanční pomoc poskytnutá státním dávkovým systémem

Stát zajišťuje finanční podporu osobám s nedostatečnými příjmy, pouze v případě splnění podmínek pro přiznání dávek dávky poskytované dle zákona č. 177/1995 Sb. o státní sociální podpoře a dále dávek poskytovaných dle zákona č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi. Zákon o pomoci v hmotné nouzi uvádí 6 situací, kdy je možné osobě mimořádně poskytnout finanční pomoc, jednou z nich je právě situace, kdy je osoba propuštěna ze školského zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy nebo z pěstounské péče po dosažení zletilosti, respektive v 19 letech (MPSV, ©2021).

4 Empirická část

V této kapitole představím provedený výzkum, pro který jsem zvolila kvalitativní design. Výzkum umožňuje detailní vhled do životních příběhů respondentů, jejich vývoje v rámci přípravy na život po opuštění dětského domova a závěrečné shrnutí o naplněných očekáváních respondentů.

Specifickými znaky kvalitativního výzkumu, které popisuje Miovský, jsou neopakovatelnost a jedinečnost. Dále pak kontextuálnost, která se vyznačuje tím, že se zde neseťkáme s pravidly, která by platila obecně. Neopomenutelnými znaky jsou procesualnost zachycující vznik, průběh, vývoj a případný zánik fenoménu, které je třeba respektovat nebo dynamika, prostřednictvím které se zkoumají faktory ovlivňující daný jev pozorovatelné v analýze získaných dat (in Vévodová, Ivanová a kol., 2015, str. 103).

Hendl ve své publikaci uvádí vymezení kvalitativního výzkumu podle Creswella jako proces hledání porozumění daného sociálního nebo lidského problému. Na základě stanoveného problému výzkumník vytváří celkový obraz, analyzuje texty a informuje o názorech účastníků výzkumu. Výzkum se provádí v přirozených podmínkách respondentů (Hendl, 2005, str. 50). Tyto znaky považují za přednost, která nám poskytne právě onu jedinečnou příležitost zjistit vývoj fenoménu u oslovených respondentů.

Strauss a Corbinová upozorňují na důležité vlastnosti výzkumníka. Kladou důraz na teoretickou a sociální vnímavost. Za důležité též považují dobré komunikační schopnosti, odstup při vyhodnocování získaných dat a zároveň využití nabytých zkušeností a teoretických znalostí k interpretaci dat (Strauss a Corbinová, 1999, str. 11).

Vysvětlení kvalitativního výzkumu dle Gavory spojuje oboje předchozí tvrzení, kdy autor vyzdvihuje cíl kvalitativního výzkumu jako porozumění respondentům a jejich životní situaci, jejich subjektivnímu světu a způsobů jeho prezentace okolí. Ke správnému zaznamenání je zapotřebí využívat vhodné výzkumné metody (Gavora, 2000, str. 148).

4.1 Výzkumný problém

Kolem zkoumaného fenoménu, náročného období dospívajících, kteří odcházejí z dětských domovů, visí řada otázek. Má předchozí pracovní zkušenost v dětském domově mi dala nahlédnout tzv. pod pokličku procesu přípravy dětí na budoucnost. Úkol pracovníků připravit na dospělost každé dítě ve svěřené skupině, přičemž jsou všichni minimálně různého věku, o osobnosti nemluvě, je úkol nelehký. Presentování odvedené práce samotnými vychovateli poskytuje jeden úhel pohledu. Prostřednictvím výzkumu diplomové práce poskytnu prostor dospívajícím pro vyjádření jejich myšlenek, poznatků, zhodnocení výchovných přístupů, uvědomění si míry jejich začlenění a možnosti osvojení si a používání vzorců chování vychovatelů ve svém životě.

O tom, že je odchod dospělých z DD diskutovaným tématem svědčí řada výzkumů v této oblasti, například výzkum realizovaný nadací Krok domů v roce 2020, která se intenzivně věnuje zlepšení životních podmínek mladých lidí po odchodu z dětského domova.

V průběhu oslovování dětských domovů jsem zjistila, že v aktuálním roce nebylo tolik svěřenců, kteří by opouštěli domov anebo ředitelé domovů nepřistoupili na spolupráci. Například Krok domů uvádí, že ročně odchází z domova 300 svěřenců (Krok domů, ©2022). V podkapitole věnované výběru respondentů popisují proces jejich výběru, ale ráda bych také uvedla důvody nespolupráce. Neochota ke svolení k zapojení svěřenců domova některých ředitelů dětských domovů pramenila z toho, že se toto téma probírá neustále, jinde bohužel i kvůli pandemickým opatřením a komplikacím jak s personálním zajištěním, tak s náročností na psychické ošetření svěřenců, jak uváděli oslovení zástupci kontaktovaných domovů. V řadě dětských domovů ale děti ve věku 17 let a starší dle vyjádření ředitelů v danou dobu nebyly. Nalezení cesty k dospívajícím bylo tedy ztížené, ne však nemožné. I přes překážky se mi podařilo navázat s vybranými jedinci spojení, při kterém mi sdíleli své zkušenosti a očekávání. Následně prezentovaný výzkum ukazuje světlé i tmavé stránky připravenosti na osamostatnění dospívajících. Jde přeci právě o ně a jejich budoucí život.

Jsem přesvědčena, že i pro kvalitní práci pedagogů v dětských domovech je zpětná vazba klíčová, a ačkoliv si ne všichni takříkajíc vždy padnou do noty, nese si toto povolání povinnost připravit mladého člověka pro život a je důležité se zabývat i tím, jak a zda průprava vychovatelů je či není účinná.

4.1.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Výzkumné šetření je rozděleno na dvě etapy. První etapou jsou rozhovory s respondenty žijící v dětském domově, jejich bližší specifikace bude uvedena následně. První etapa si dává za cíl zjistit aktuální názory a postoje dospívajících, kteří se připravují na odchod z dětského domova. Tyto názory odrážejí pohled na snahu a aktivitu pracovníků dětského domova, kteří se výchovným působením snaží o přípravu jedinců na dospělost a osamostatnění se. Dále jsou také reflexí toho, co se mladí dospělí v dětském domově naučili, co si přenáší do dalšího života a kam chtějí směřovat. Druhá etapa spočívá v provedení reflektivních rozhovorů s respondenty, kteří během vymezené doby udělali další krok k samostatnému životu mimo přímý výchovný vliv pracovníků dětského domova. Poskytuje zpětnou vazbu na pobývání v domově, zhodnocení začátku osamostatnění se a také zúročení naučeného chování a jednání během života v domově.

Pro snazší orientaci v problematice běžných, zásadních, kritických či náročných oblastí, se kterými se dospělý jedinec setkává, jsem si stanovila výzkumné otázky. K jejich zodpovězení mi pomohly uskutečněné rozhovory s respondenty a následná analýza jejich odpovědí.

- Ví mladí dospělí, kam budou po opuštění DD směřovat (kde budou bydlet, pracovat...)?
- Věnovali se vychovatelé přípravě na osamostatnění jedinců formou rozhovorů nebo praktických nácviků?
- Utvářejí si mladí dospělí hodnoty a cíle pro život?
- Umožnil výchovný přístup vychovatelů svěřencům, aby včas převzali odpovědnost sami za sebe?
- Chtějí svěřenci DD řešit otázky týkající se budoucnosti s vychovateli?

- Domnívají se respondenti, že vychovatelé jsou ochotni a schopni řešit otázky týkající se budoucnosti a potenciálních překážek v začlenění svěřenců do společnosti?

4.1.2 Výběr respondentů

Navázání spolupráce s dětskými domovy včetně individuálních rozhovorů se spolupracujícími jedinci probíhaly na jaře roku 2021.

Pro potřeby zjištění subjektivních pohledů mladých dospělých bylo pro spolupráci osloveno 101 dětských domovů na území ČR, pouze 10 ředitelů dětských domovů odpovědělo kladně a dále byly zprostředkovány kontakty na 30 dospívajících svěřenců. Z těchto 30 dospívajících jedinců dále aktivně spolupracovalo 11, se kterými jsem se domluvila na společné schůzce ve virtuálním prostoru komunikační sítě Skype, neboť nebylo možné osobní setkání kvůli omezením plynoucím z karanténních opatření a trvání nouzového stavu z důvodu pandemie onemocnění covid-19.

Druhou fází získávání sběru dat byly reflektivní rozhovory se 3 mladými dospělými, kteří na přelomu roku 2021 a 2022 odešli z dětského domova. Tyto rozhovory proběhly na základě předchozí domluvy při prvním setkání, spojili jsme se v únoru roku 2022.

Výzkumný soubor tvořili čtyři mladí muži ve věku 17, 18, 21 a 25 let, dvě dívky ve věku 17 let a pět dívek ve věku 18 let. Celkem se tedy zúčastnili 4 respondenti mužského pohlaví a 7 respondentek ženského pohlaví. Opakovaného rozhovoru se zúčastnili dva mladí muži ve věku 21 a 25 let a jedna dívka ve věku 18 let. O reflektivní rozhovor byli požádáni, protože se během stanovené doby trvání výzkumu přestěhovali do tréninkového nebo jiného bydlení a bylo možné se dotázat na průběh jejich osamostatnění, požádat je o zhodnocení reality a srovnání s očekáváními, která měli v průběhu prvního rozhovoru.

Zákon o výkonu ÚV a OV říká, že ústavní péče se ukládá soudem do věku 18 let. Za určitých podmínek je možné prodloužit setrvání v dětském domově do skončení přípravy na budoucí povolání. Z toho vyplývá, že pokud se jedinec rozhodne dosažením zletilosti odejít z dětského domova bez ohledu na okolnosti

(pokračující studium...), měl by být seznámen s odpovědnostmi, které ho čekají při osamostatnění. Věková hranice 17 let byla zvolena proto, že v těchto letech by svěřenci měli mít vcelku slušný přehled a jisté vize do budoucna. Mají poslední možnost a prostor se zaměřit na oblasti, ve kterých se chtějí více vzdělat pod vedením vychovatelů, aby proces jejich začlenění nedoprovázely existenční komplikace, protože od mladých dospělých společnost očekává začlenění se například do pracovního procesu atp.

4.2 Metoda sběru dat

Pro sběr dat ve výzkumném kvalitativním designu byla použita metoda interview. Polostrukturované rozhovory s respondenty poskytly prostor pro zjištění širokého spektra informací důležitých k vytvoření si uceleného pohledu na problematiku dospívajících na cestě z dětského domova. Mimo tuto metodu byla předně provedena rešerše odborné literatury, která mi pomohla si oživit nabyté zkušenosti z praxe. Získané poznatky z obou metodologických postupů utvářejí komplexní pohled na zkoumanou problematiku.

V interview byly otázky koncipovány jako polostrukturované, protože dávají intervencovi možnost diskuse nad položenou otázkou, což ho přivede k větší iniciativě ve sdělení. Díky tomu máme možnost dotazovaného více poznat (Gavora, 2000, str. 110–111).

Samotné rozhovory s respondenty probíhaly přes virtuální komunikační platformu Skype v květnu 2021. V únoru 2022 proběhly 3 reflektivní rozhovory. Termíny online setkání s respondenty jsem domluvila s pověřeným pracovníkem příslušného domova prostřednictvím emailové komunikace. Pracovníci nebyli rozhovorům přítomni až na jednu výjimku, kdy si respondent nebyl jistý v komunikaci a požádal o přítomnost klíčovou vychovatelku. Každému respondentovi jsem se krátce představila, sdělila jsem mu účel, pro který budou získané informace využity, zároveň jsem každého jedince informovala o mém zapisování poznámek k rozhovoru pro následné zpracování do volného přepisu. Dotazovaní byli seznámeni s anonymizováním identifikačních údajů v jejich

odpovědích. Otázky byly kladeny v souladu s připravenou osnovou, která je k nahlédnutí jako příloha 1.

Délka rozhovorů se diametrálně odlišovala u každého respondenta. Obvyklá doba interview byla 30 minut. S respondenty, kteří byli následně účastníci i druhého rozhovoru zabralo jedno setkání 1,5 hodiny. Potřeba respondentů vyjádřit se k probíranému tématu byla dána jejich otevřeností, potřebou řešit otázku budoucnosti a zejména časovou aktuálností tématu každého dotazovaného.

4.2.1 Postup a realizace zpracování dat

Cílem této kapitoly je popsat proces vyhodnocování rozhovorů s respondenty. Pro analyzování získaných dat jsem zvolila metodu zakotvené teorie, která využívá třídění, prozkoumávání a kódování pro přehlednou orientaci a vyzdvižení důležitostí tématu.

U kódování jde o třídění údajů dle kategorií nebo klíčových slov. Miovský definuje kódování jako „...*proces identifikace a systematického označování významových celků dle vytvořených kritérií*“ (in Vévodová, Ivanová a kol., 2015, str. 108). Kategorizace neboli přiřazování kategorií jednotlivým jevům je proces vycházející z hledání spojitostí mezi údaji, které propojuje do větších celků, následně je popisuje, vysvětluje, tvoří schémata nebo tzv. diagramy, které graficky znázorňují výsledná zjištění zkoumaného fenoménu (tamtéž).

Autoři Strauss a Corbinová používají pro kódování označení analýza, udávají, že jde o často užívaná synonyma. Vysvětlují, že „*kódování představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a opět složeny novými způsoby*“ (Strauss a Corbinová, 1999, str. 39). Kódování je tedy nejzákladnější díl celého procesu tvorby teorie ze získaných údajů o zkoumaném fenoménu.

Kódování v zakotvené teorii má 3 možnosti zpracování. V praxi je možné tyto typy kombinovat, jsou jimi otevřené kódování, axiální kódování a selektivní kódování. Otevřené kódování odhaluje zkoumaná témata, která mají vztah k položeným výzkumným otázkám i studované literatuře a dobré praxi. V rámci axiálního kódování výzkumník uvažuje o vztahu a souvislostmi a prolínáním témat, čímž vytváří spojnice kategorií (Hendl, 2005, str. 246–248). Závěrečné selektivní

kódování je abstraktnější než axiální. Je to poslední bod procesu zakotvení teorie (Strauss a Corbinová, 1999, str. 87).

Kvalitní zakotvená teorie se vyznačuje čtyřmi kritérii, kterými jsou shoda, srozumitelnost, obecnost a kontrola. Všechny tyto 4 oblasti umožňují přehled a orientaci ve zkoumaném fenoménu. Také by nám teorie měla poskytnout možnost jev ovlivnit. Díky ní můžeme reagovat na nedostatky anebo posilovat oblasti fenoménu, které již mají nakročeny správným směrem. Teorie má být srozumitelná jak pro respondenty, tak pro osoby, které v dané oblasti působí, aby z ní mohli čerpat a přinášet nové podněty na změnu (Strauss a Corbinová, 1999, str. 14).

Zakotvená teorie je proces, který neustále doprovází tři zmíněné typy kódování. V procesu analýzy se výzkumník často vrací do předchozích fází kódování, tyto fáze se doplňují a překrývají, je to téměř nikdy nekončící proces vzhledem k novým a novým možnostem kategorií a poznatků (Řiháček in Vévodová, Ivanová, 2015, str. 110–111).

4.3 Interpretace získaných dat

V následující kapitole se věnuji analýze rozhovorů s respondenty, ve které budu interpretovat výsledky výzkumu na základě otevřeného kódování, dále pomocí axiálního a selektivního kódování, které bude pro přehlednější orientaci doplněno „*konceptualizací popisného příběhu o ústředním jevu výzkumu*“ (Strauss a Corbinová, 1999, str. 88), což v překladu znamená identifikováním hlavního zkoumaného jevu.

4.3.1 Představení respondentů

Na úvod rozhovoru jsem se respondentů dotazovala, z jakých důvodů a kdy se dostali do dětského domova. Ačkoliv tyto informace neodkrývají výzkumný problém, jsou důležité pro vytvoření uceleného obrazu o respondentech. Následně krátce představuji každého z respondentů, se kterým byl vedený rozhovor. Jména respondentů byla anonymizována. Při definování kategorií a kódů budu používat tato smyšlená křestní jména.

Karin, 18 let

Dívka je v dětském domově od 3 let. Důvod jejího umístění do DD jí kdysi sdělila pečující teta. Karin měla být odebraná soudem matce, která nebyla schopna zajistit péči a dostatečně podnětné prostředí. Také tam hrálo roli psychiatrické onemocnění matky. Karin se s matkou vídá cca 2x do roka. S klíčovou vychovatelkou navázala blízký vztah, udává, že pro ni teta znamená hodně a je pyšná na to, že může vyrůstat v DD. Studuje VŠ v oboru cestovního ruchu, bydlí na internátu, do domova jezdí na víkendy.

Tomáš, 21 let

Tomáš je v domově od 3 let, důvody jeho umístění mu nejsou známy. Tomášovi byla diagnostikována lehká mentální dysfunkce, ale díky výchovnému přístupu zvládá řadu věcí jen s výpomocí. S matkou je v příležitostném kontaktu, s otcem kontakt udržovat vůbec nechce, protože Tomáše jen využívá a chce po něm peníze. Studuje SOU v oboru knihtisk, přes týden přebývá na internátu, na víkendy jezdí do domova. Tomáš je napojený na Jedličkův ústav, který mu zprostředkovává vzdělání.

Marek, 25 let

Marek byl umístěn do domova v 8 letech, příčin bylo více, vedle finanční tísně rodiny i závislost otce na alkoholu a matčino psychiatrické onemocnění vyžadující doživotní hospitalizaci. Když Markův otec zemřel, všichni sourozenci zůstali sami a dětský domov byl jediná možnost. Dokončuje maturitní obor na střední škole strojírenství a podnikání, do ukončení studia bude bydlet v domově a na přelomu roku 2021/22 se bude stěhovat do tréninkového bydlení.

Denis, 17 let

Tento již mladý muž je v dětském domově 3 a půl roku. Do domova se dostal i se svou sestrou, protože sociální pracovníce ve škole upozornila OSPOD na skutečnost, že matka nezletilých dětí jezdí na pracovní cesty do zahraničí a děti nechává doma samotné. Denis studuje SOU v oboru truhlář. Denis je velice otevřená, komunikativní a pozitivně naladěná osobnost.

Sofie, 18 let

Sofie je v dětském domově od svých 7 let, díky starší sestře, která má podíl na jejím umístění do domova (pro Sofii bylo umístění výhrou). Domů k matce už by se nevrátila, kontakty udržuje jen se sestrou. Na budoucí povolání se připravuje na SOU v oboru kuchař, číšník. Sofie je na sestru velmi vázaná, z domova chce jít žít k ní. Její očekávání od standardů života se mohou někomu zdát nerealistická. V komunikaci působila uvolněně, ačkoliv sama tvrdí, že mívá z kontaktu s cizími lidmi obavy a pocit studu.

Karolina, 18 let

Karolina je v dětském domově již 5 let. Byla odebrána matce, Karolina uvádí, že se o ni nedokázala postarat. Nyní údajně kontakt už vůbec neudrží, protože se na ničem nejsou schopny dohodnout a matka nesouhlasí ani s výběrem partnera Karoliny, proto se dívka rozhodla kontakt s matkou ukončit. Karolina studuje učební obor cukrář. Potýká se s duševním onemocněním, snaží se ho zvládnout, vedle medikace jí pomáhá důvěrný kontakt s klíčovou vychovatelkou.

Michal, 18 let

Michal je v dětském domově od 10 let. Důvody umístění sdělit nechtěl, uvedl pouze že jediný, s kým udržuje kontakt je babička, ke které jezdí na návštěvy každých 14 dní. Michal studoval obor opravář zemědělských strojů, ale po 6 měsících naznal náročnost studia a zvolil snazší cestu, nyní studuje obor farmář na odborném učilišti. Aktivně se podílí na zemědělské činnosti v družstvu. Michal si nebyl v rozhovoru příliš jistý, přizval si svou klíčovou vychovatelku, aby mu byla oporou. Do rozhovoru nijak nezasahovala.

Pavla, 18 let

Pavla se dostala do domova před 10 lety, matka v rodině z neznámého důvodu nefiguruje, otec má nyní v péči jednu dceru, Pavla je v DD se starším bratrem. Čtvrtý sourozenec je v adopci. Do DD se sourozenci dostali, protože rodina měla finanční problémy a děti nechodily do školy. S otcem dívka udržuje pravidelný kontakt. Nyní studuje SOU, obor kuchař – číšník. Ráda by pokračovala

v nástavbovém studiu managementu a řízení. Pavla žije spíše přítomností, neplánuje, o volnočasové aktivity zájem neprojevuje. Cítí se lépe v kolektivu dětí rodinné skupiny, ač působí jako samotářka.

Marika, 18 let

Marika je v dětském domově již pátým rokem. Uvádí, že se do domova dostala cituji: „vlastní blbostí“. Dovolila jsem se zeptat na konkrétní specifikaci, na to Marika uvedla, že utíkala z domova, kde nechtěla být s matčíným partnerem. Matka její názor neposlouchala, je údajně lehce zmanipulovatelná tím, co jí partner namluví a jediné, co udělala bylo, že zavolala OSPOD. Marika je ale ráda, že je v domově, domů se vrátit nechce, protože matka není otevřená žádným diskusím a dívčiny názory ji také nezajímají. Marika studuje kadeřnici a ráda pomáhá tetám vychovatelkám s péčí o malé děti.

Aneta, 17 let

Aneta je v domově již 5. rokem. V péči jiné osoby, než rodiče je ale od tří let. Nejprve byla v příbuzenské pěstounské péči, ale kvůli vznikajícím problémům byla dívka umístěna do DD. S otcem kontakt neudrží vůbec, s matkou pravidelně. Matka má v péči další dva sourozence, jeden sourozenec je umístěný s dívkou v domově. Aneta studuje obor cukrář. Aneta nemá na dětský domov žádné vřelejší vazby, dění okolo ní nepřikládá téměř žádnou váhu, působí velice uzavřeně a nemotivovaně. V průběhu komunikace často odpovídá na otázku bezprostředním použitím slova „nevím“ nebo krčí rameny, oční kontakt spíše nenavazuje.

Dominika, 17 let

Dominika je v ústavní péči střídavě od raného dětství. Kvůli násilnému trestnému činu v rodině byla i se sourozenci odebrána a umístěna do prvního dětského domova, po dvou letech se Dominika vrátila do péče matky, ta ale péči nezvládla, dceru týrala, a tak se dívka znova dostala do dětského domova. Z tohoto domova byla Dominika svěřena na 10 let do pěstounské péče, kde ale dívky pěstouni ponižovali a péče nebyla odpovídající. Dominika se dostala do dalšího dětského domova, kde je nyní. Dominika studuje 1. ročník učňovského oboru

kadernice, o vzdělání jí jde, chtěla by dále pokračovat v humanitním zaměření na střední škole. Žije střídavě v hostitelské rodině, která ji přijala téměř za vlastní, je za to vděčná. Chtěla by na sobě pracovat, rozvíjet se, studovat, naučit se jazyk za pomoci multikulturní hostitelské rodiny a v budoucnu žít v zahraničí.

4.3.2 Otevřené kódování: Kategorizace zkoumaných oblastí

Prostřednictvím metody otevřeného kódování byly zanalyzovány odpovědi respondentů. Analyzované okruhy běžných oblastí života dospělého člověka odrážejí schopnost svěřenců dětského domova být samostatnými a zúročit vše, co se během svého života naučili. Řešené okruhy otázek jsou prezentovány v 7 zásadních oblastech v příslušné kategorii. Vyjádření dotazovaných jsou parafrázována nebo citována v příslušné kategorii. Na základě kódování rozhovorů nám vyvstaly kategorie uvedené v následující tabulce.

Tabulka č. 1: Oblasti rozhovorů a kategorie

Oblast	Kategorie
Finanční gramotnost	Učím se hospodařit Přístup k financím se průběžně mění Peníze určují úroveň živobytí
Péče o domácnost	Za příjemnou domácnost zodpovídáme všichni
Studium jako investice do budoucnosti	Studuji/učím se, abych se v životě uživil a dělal co mě baví
Hodnoty – cíle – vize do budoucna	V životě je důležité obklopovat se blízkými lidmi Za pobytu v domově na sobě pracuji, abych se mohl osamostatnit V budoucnu si chci nalézt stabilní zaměstnání a bydlení, abych uživil sebe a budoucí rodinu

	Na budoucnost se nijak zásadně nepřipravuji
Odpovědnost za sebe a své jednání	Vložená důvěra mě učí samostatnosti
Očekávání od opuštění domova	Nové prostředí bude náročná zkouška Neočekávám náročné začlenění do společnosti

1. Finanční gramotnost

Peníze, zejména jejich dostatek, jsou pro důstojný život ve společnosti nezbytný. Možná dříve než s opravdovým platidlem se i děti v dětských domovech setkávají s penězi při hrách. Během deskových nebo počítačových her se ale cesta k jejich získání a množství často neseťká s realitou. Osvojit si skutečnou cenu peněz je tedy náročný proces, úkol vychovatelů a výzva svěřencům. Vychovatelé k tomuto úkolu přistupují svědomitě, nalézají různé cesty, jak svým svěřencům informace předat, aby si je osvojili dle jejich schopností. Pokud to provozní možnosti dovolují, svěřenci jsou zainteresováni do nakupování pro rodinnou skupinu. S postupem přibývajících let jednotlivců se učí vycházet s přiděleným kapesným a pokud je to v jejich možnostech, od 18 let si spravují finance sami. Plná odpovědnost za placení veškerých potřeb pro život na ně přechází až po opuštění domova, neboť dětský domov zajišťuje materiální potřeby všem svěřencům domova bez rozdílu.

Kategorie 1: Učím se hospodařit

Otázka finanční gramotnosti zní napříč celou společností. U respondentů jsem identifikovala dvě cesty způsobu osvojování si umění zacházet s penězi. Prvním způsobem je zprostředkovaná zkušenost, a to buďto vychovatelé anebo lektory přednášející o finanční gramotnosti. Marek se účastnil tábora, který zprostředkoval i tato témata, Pavle naopak pomáhá o přínosech a povinnostech hospodaření hovořit s vychovatelem. Přípravu na odpovědnost za hospodaření získávají v podobě praktického nácviku nakupování včetně přípravy nákupního

seznamu Denis a Karolina, kteří se aktivně zapojují do chodu rodinné skupiny obecně. Dominika, Aneta, Marika, Pavla, Michal, Karolina a Denis uvedli: „*učím se vycházet a hospodařit s penězi z kapesného, které mi dává vychovatel*“. Druhou cestu učení prezentuje Karin, která říká: „*O aktuálních příjmech a výdajích si vedu účetnictví, abych měla přehled, peníze mi chodí na můj bankovní účet, s jehož zřízením mi pomohla teta v domově*“. S tímto Karininým tvrzením se úplně nebo částečně ztotožňují Sofie, Tomáš a Marek. Učí se tedy již sami, přesto na ně nepřechází povinnost hradit vše, co v domově využívají.

Kategorie 2: Přístup k financím se průběžně mění

S příchodem dítěte do domova přebírají zaměstnanci odpovědnost za jeho finance. Tato odpovědnost ve většině případů přechází na zletilé svěřence domova, pouze v odůvodněných případech zůstává správa financí v rukách pracovníka. Samostatně se o své finance starají pouze Karin, Tomáš, Marek a Sofie. Všichni respondenti uvádějí, že řadu potřeb, stravu, náklady spojené s bydlením, s pořízením hygienických nebo úklidových potřeb hradí dětský domov. Marika říká: „*Očekávám finanční zátěž po odchodu z domova, protože i když si platím své věci z kapesného, všechno ostatní hradí domov*“. Finance tedy většine dotazovaných svěřenců spravují pracovníci domova.

Kategorie 3: Peníze určují úroveň živobytí

Marek si uvědomuje: „*nutnost podřídit se tomu, kolik budu vydělávat peněz*“, představit si, jak to bude reálně vypadat ale není možné. Sofie uvádí svá velice optimistická očekávání: „*Peníze pro mě hodně znamenají, potřebuji je, abychom si mohli dovolit žít, jak se sluší a pořizovat běžné věci, které k životu patří, jako je mít auto, nebo bazén*“. Michal si je vědom toho, že to bude náročnější než v domově, protože plánuje bydlet s babičkou a obstarávat rodinný dům a jejich hospodářství, což prozatím do detailu nezná.

2. Péče o domácnost

Řada dětí, které přicházejí do dětského domova, není zvyklá kolem sebe udržovat pořádek. V domově se i ti nejmenší učí uklízet hračky nebo osobní věci, stlát postel a skládat oblečení. To vše a mnohem více patří do péče o domácnost, do činností, které dělají prostředí k životu příjemné. Dotazovaní jsou systematicky a spravedlivě zapojováni do úkonů péče o domácnost. Zda naučené chování a získaný vztah k péči o domácí prostředí přetrvá se dozvíme z reflektivních rozhovorů respondentů, kteří dětský domov a tím i kontrolu vychovatelů, opustí.

Kategorie 4: Za příjemnou domácnost zodpovídáme všichni

Karin na pořádku kolem sebe velice záleží a vzhledem k jejímu pobytu na koleji se stará o dvě domácnosti. V domově má svůj pokoj. K ní se přidávají Tomáš, který též bydlí přes týden na internátě a také Denis s Markem. Oba mají svůj pokoj a říkají: „*Starám se o svůj pokoj, protože v něm bydlím sám, velké úklidy domova se mě spíš netýkají.*“. Ostatní respondenti se o povinnost péče o domácí prostředí dělí s ostatními dětmi na rodinné skupině, kde mají druh činností přidělený na základě rozpisu služeb, který se obvykle spravedlivě mění.

3. Studium jako investice do budoucnosti

Osvojení si finanční gramotnosti je jedna strana mince. Druhá je vyhovět nastaveným zvyklostem společnosti. Ideální stav je na základě získaného vzdělání nalézt uplatnění v oboru, který bude dospělého člověka naplňovat a také mu vynese finanční prostředky k uspokojování jeho potřeb. Respondenti jsou si vědomi, že otevřené dveře na pracovní trh s perspektivní pozicí závisí na dokončeném vzdělání vyšším než základním. K úspěšnému absolvování školy jsou svěřenci podporováni svými vychovateli. Podpora přichází i ze strany domova, který dává zákonem stanovenou možnost využít prodloužení doby po bytu po dobu přípravy na budoucí povolání.

Kategorie 5: Studuji/učím se, abych se v životě uživil a dělal, co mě baví

Z některých odpovědí respondentů bylo zřejmé, že do školy chodí, protože jednoduše musí. Další vzdělávání po splnění povinné školní docházky je na každém, avšak vychovatelé svěřence ve vzdělání plně podporují i vzhledem k tomu, že si dnešní doba vzdělaného člověka žádá. Například Karin uvádí, že VŠ se zaměřením na cestovní ruch si vybrala proto, že škola byla v dojezdové vzdálenosti od domova. Ráda by se ale později profilovala v oboru ekonomie a managementu. Dominika uvádí, že i když se aktuálně učí na kadeřnici, chce si rozšířit vzdělání v humanitním směru. Michalův postoj je takový, že po studiu oboru farmář by rád pracoval v zemědělství, a ještě by si rád rozšířil vzdělání v gastronomickém zaměření. Naopak Tomáš, Denis, Sofie a Pavla se shodují v kladném postoji ke zvolenému oboru. Karolína říká: „*Je důležité mít výuční list kvůli uplatnění na trhu práce a také aby člověk vůbec něco uměl.*“. I když ne všem dotazovaným jde studium snadno, jsou si vědomi potřeby jeho dokončení. Důvod potřeby dotazovaných rozšiřovat si vzdělání je snazší cesta k uplatnění na trhu práce.

4. Hodnoty – cíle – vize do budoucna

Utváření hodnot a cílů je v životě jedince ovlivněno jeho okolím. Víme, že přejímání hodnot probíhá napodobováním. Pokud jsou hodnoty podporovány, chování je jimi výrazně ovlivněno. Ukázalo se, že někteří respondenti přejaté hodnoty neumí pojmenovat, přesto se jimi řídí. Dotazovaní respondenti jsou převážně aktivní a komunikativní, většina z nich si budoucnost plánuje. Umění plánovat a cílevědomost člověka rozvíjí a posouvá dál. Jasně vize respondentů svědčí o vědomí potřeby zajistit základ pro svůj život, aby se mohli ubírat takovým směrem, o kterém sní.

Kategorie 6: V životě je důležité obklopovat se blízkými lidmi

Pro Michala je nejbližší osobou babička, Dominika nalézá oporu v hostitelce, Karin je ráda za blízký vztah s vychovatelkou v domově. Oproti tomu Karolína žije

spíše samotářským životem, v kolektivu dětí s vychovatelkou se cítí bezpečně, Aneta si uchovává vazby pouze s matkou. Další respondenti jsou navázáni jak na rodinu, tak mají kladné vztahy s vychovateli nebo dalšími blízkými osobami. Všem dotazovaným je v případě potřeby dána možnost obrátit se o pomoc na vychovatele i po opuštění dětského domova.

Kategorie 7: Za pobytu v domově na sobě pracuji, abych se mohl osamostatnit

Respondenti, kteří jsou si vědomi, že se jejich další životní krok neúprosně blíží jsou více uvědomělí a otevření aktivitám. Tomáš sdělil: *„Navázal jsem spolupráci s Jedličkovým ústavem a v rámci tranzitního programu hledám bydlení.“*, Karin se díky studiu a pobytu na koleji učí využít vše, co se v domově naučila: *„Jsem ráda za nastavené hranice, díky přístupu tet se učím sebeprosazení, rozvoje cílevědomosti, využití mého potenciálu, skrze podporu vychovatelek leccího dosáhnout.“*, Marek bude vstupovat do tréninkového bydlení s myšlenkou: *„Během pobytu na samostatném bytě se chci plně osamostatnit.“*

Kategorie 8: V budoucnu si chci nalézt stabilní zaměstnání a bydlení, abych uživil sebe a budoucí rodinu

Ačkoliv ne všem respondentům byl znám pojem hodnot, k podstatě věci se dostali všichni. Všichni dotazovaní si nesou vědomí odpovědnosti života v dospělosti a s tím spojené povinnosti za účelem uspokojení potřeb. Karin, Denis, Marika a Dominika do svých budoucích cílů zahrnuli potřebu zažít cestování. Uplatnění se na trhu práce uvedli všichni respondenti, neboť toto vnímají jako prostředek získání finančních prostředků za účelem uživení sebe. Respondenti, vyjma Michala a Karoliny uvedli potřebu založit vlastní rodinu. Jsou si vědomi toho, že bez předchozího finančního zajištění to není snadné. Tomáš například chce připravit takové zázemí, aby budoucí rodině poskytl to, co on sám neměl.

Kategorie 9: Na budoucnost se nijak zásadně nepřipravuji

Karolina a Aneta se k plánům do budoucna nebyly schopny vyjádřit, pouze neverbálně krčily rameny, obě spíše: „*žijí přítomností*“. Oproti tomu Dominika, Pavla, Michal a Marika okrajově vize mají, tuší, že by se chtěli vrátit ke své rodině, hostitelské rodině nebo začít žít s partnerem, ale: „*Nevím, jaké další povinnosti mě čekají, spoléhám na to, že mi moji blízcí se vším pomohou.*“.

5. Odpovědnost za sebe a své jednání

Vědomé převzetí odpovědnosti za sebe je velký krok v životě dospívajícího člověka. Úzce souvisí s nezávislostí a také s respektováním povinností. Respondenti reflektují výchovné postupy vychovatelů, které svědčí o tom, že mají po dobu pobytu v domově dostatek prostoru pro nalezení víry v sebe. Ta je potřebná k překonání nové nebo náročné situace. V této oblasti se setkáváme s různou mírou otevřenosti jednotlivců k přijetí odpovědnosti a snahy tzv. postavit se na vlastní nohy.

Kategorie 10: Vložená důvěra mě učí samostatnosti

Michal, Tomáš a Dominika se setkali v názoru, že odpovědnost na ně přechází 18. rokem života. Denis a Sofie pocítují předání odpovědnosti za sebe momentem, kdy jim vychovatelé vyjádřili důvěru. Denis uvádí: „*Vychovatelé do mě vložili důvěru tím, že mohu bydlet v tréninkovém bytě ještě před 18. rokem života.*“, Sofie měla jinou zkušenost: „*Nedala jsem na slova vychovatelů, málo jsem se připravovala na testy z autoškoly a vyhodili mě. Už jsem zodpovědnější.*“. Karin, Marek, Marika a Karolina odpověděli toto: „*Vnímám to jako součást života, řeším si věci bez pomoci, ale v případě potřeby se vychovatelky nebojím zeptat.*“. Naopak Pavla a Aneta tuto oblast neřeší nebo spoléhají na pomoc druhých.

6. Očekávání od opuštění domova

Respondenti se zde rozdělují na dva tábory. Jeden tábor je v myšlenkách a vizích o budoucnosti dál, uvědomují si, co opuštěním domova ztratí a někteří dokáží pojmenovat obavy. Druhý tábor respondentů je silně fixovaný na podporu druhých anebo jsou si natolik sebejistí, že si nepřipouští žádné problémy. Očekávají tedy citelné změny i možnosti sebeprosazení se. Vychází z osobnostních předpokladů každého z dotazovaných.

Kategorie 11: Nové prostředí bude náročná zkouška

Největší obavy v další etapě svého života mají respondenti z komunikace s cizími lidmi, třeba i v nových kolektivech. Karin i Sofii v této obavě ovlivňuje jejich sebevědomí. Marek naopak udává: „*Nejvíce se bojím samoty, protože dosud jsem byl stále v kolektivu ostatních dětí v domově.*“. Tomáš a Marika se shodují tvrzením: „*Po opuštění domova nebude nic stejné, ale nejsem schopný/schopna popsat v jakých oblastech konkrétně.*“.

Kategorie 12: Neočekávám náročné začlenění do společnosti

Pavle a Dominice budou oporou dospělí. Pavla sdělila: „*Z domova bych se ráda vrátila k otci, vím, že mi se vším pomůže.*“. Dominika uvádí: „*V 18 letech budu moci jít bydlet k hostitelské rodině, na to se těším.*“. Denis naopak žádné obavy neočekává, protože: „*V osamostatnění nalézám jistou svobodu a vím, že se můžu do domova vrátit na návštěvu.*“.

Druhá etapa rozhovorů výzkumného šetření zprostředkovává vzhled na míru naplnění očekávání a reálnou zkušenost mladých dospělých, kteří již opustili dětský domov a připadla jim celková odpovědnost za sebe samé. Druhého rozhovoru se zúčastnili tři respondenti, Karin, Tomáš a Marek, kteří na přelomu roku 2021 a 2022 odešli z rodinné skupiny do samostatného bydlení. Denis, který odešel do tréninkového bydlení na počátku výzkumného šetření, neměl o účast na druhém

rozhovoru zájem. Prostřednictvím kódování rozhovorů se vynořily kategorie uvedené v následující tabulce.

Tabulka č. 2: Oblasti rozhovorů a kategorie

Oblast	Kategorie
Bydlení: velký krok k osamostatnění	Získání bydlení Bydlím mimo dětský domov Nová odpovědnost spojená s nájemním bydlením Povinnosti, které mám, když bydlím sám
Na cestě s překonáváním překážek	Abych nehasil/a požár, jednám hned Nové prostředí a noví lidé znamenají nové výzvy Rád/a bych se ocenil/a
Nový začátek – nové vize	Úkol, jehož splnění mě zase posune dál Změny v hodnotovém systému
Vychovatelé se mi snažili předat, co mohli	Uvědomuji si smysl a přínos výchovného přístupu vychovatelů Vychovatele respektuji, chovali se ke mně dobře

1. Bydlení: velký krok k osamostatnění

Uspokojení potřeby bydlení patří mezi zásadní oblasti, které člověku umožní žít řádný a plnohodnotný život. Dotazovaní měli při svém startu do života štěstí, kterému samozřejmě svou iniciativou museli jít naproti. Marek, Tomáš i Karin odstěhováním zažili velkou změnu, otevřeli se jim nové obzory, ale také zjistili nové povinnosti, kterým budou muset přizpůsobit své životy, aby si bydlení udrželi.

Kategorie 1: Získání bydlení

Tomáš uvádí: „*Navázal jsem spolupráci s Jedličkovým ústavem a díky tranzitnímu programu jsem získal byt zvláštního určení pro sociálně znevýhodněné osoby.*“. Markovi a Karin byl umožněn pobyt v tréninkovém bytě: „*Na základě nabídky od ředitelky a následně uzavřené smlouvy s dětským domovem bydlím v bytě, který patří domovu.*“.

Kategorie 2: Bydlím mimo dětský domov

Karin a Marek se přestěhovali do tréninkového bydlení patřící DD. Marek bydlí sám, zatímco Karin se přistěhovala ke spolubydlícímu. Tomáš uvádí: „*Bydlím v bytě zvláštního určení s přítelkyní.*“. Všichni tři respondenti se shodují v tvrzení: „*Bydlení mimo rodinnou skupinu je velká změna.*“. Karin uvádí: „*Kdybych bydlela s někým, kdo smýšlí podobně jako já o tom, jak to má doma vypadat, bylo by to snazší a cítila bych se lépe.*“.

Kategorie 3: Nová odpovědnost spojená s nájemním bydlením

Marek uvádí: „*Bydlím sám, musím si vařit, uklízet, nakupovat všechno. Uvědomuji si, že v domově člověk nemusí téměř nic.*“.

Karin uvádí: „*Nové prozření pro mě je, že se nájem platí, i když v bytě dlouhodobě nejsem, například o letních prázdninách, kdy jsem na brigádě s ubytováním. Je třeba na to myslet a zajistit si finanční rezervu.*“.

Kategorie 4: Povinnosti, které mám, když bydlím sám

Všichni respondenti uvádějí: „*Vydělávám peníze, abych mohl hradit nájem.*“.

Marek i Tomáš uvádějí: „*Mám oporu ve svých blízkých, což mi pomáhá situaci zvládnout, jsem rád, že se můžeme setkat a věci probrat.*“.

Karin a Tomáš uvádějí: „*Vedle zaměstnání stále chodím do školy. Brigády si uzpůsobuji náročnosti studia.*“.

2. Na cestě s překonáváním překážek

Osamostatnění nabírá dynamický vývoj ihned na začátku. Projevuje se zde vnímavost respondentů, jejich odolnost a flexibilní přístup k řešení. Vypořádávají se nejen s nároky okolí, ale i s duševním rozpoložením a jeho harmonizací. Zásadní je dovednost pochválit se a umět pojmenovat úspěšně zvládnuté kroky.

Kategorie 5: Abych nehasil/a požár, jednám hned

Z odpovědí respondentů je zřejmé, že k včasnému jednání byli v domově vedeni. Karin uvádí: „*Učím se být systematická, udržuji o věcech přehled a tím nepříjemnostem předcházím.*“. Tomáš se naopak obrací o radu blízkých, než aby situaci podcenil. Marek má zkušenost podobnou, v situaci, kdy řešil výskyt plísně v bytě: „*Poradil jsem se s kolegy v práci a vše rychle vyřešil, dopadlo to dobře.*“.

Kategorie 6: Nové prostředí a noví lidé znamenají nové výzvy

Marek i Karin uvedli: „*Samota je na překonání nejtěžší. Doteď byli všude lidi a teď je najednou ticho.*“. Karinina situace je ještě umocněna spolubydlícím, se kterým nevychází, k tomu uvádí: „*Je těžké s ním vyjít a stále investovat energii do prosazení svých potřeb.*“. Tomáš, ačkoliv se odstěhoval z dětského domova, stále je v bezprostředním kontaktu s podporujícími lidmi, uvádí: „*Abych se v nové situaci cítil dobře, pomáhá mi přítelkyně, můj patron, ergoterapeutky nebo sociální pracovnice ve škole.*“.

Kategorie 7: Rád/a bych se ocenil/a

Karin, Marek i Tomáš si uvědomují, že je na velké hodnocení příliš brzy, ale začátek své nové životní etapy vnímají kladně. V osamostatnění nalézají i přínosy ve využití času sami pro sebe.

Karin uvádí: „*Má úspěšnost ve vzdělávání se a v práci mi zvyšuje sebevědomí, jsem pyšná na to, jak vše zvládám jako odpovědný dospělý.*“.

Marek okomentoval svůj start do nové etapy následovně: „*Hodnotím se kladně, doslova na jedničku s hvězdičkou.*“, a Tomáš uvedl: „*Být odpovědný a samostatný беру jako samozřejmost.*“.

3. Nový začátek – nové vize

Posilování vytrvalosti a udržení osvojených návyků je velká a zatěžkávací zkouška osobnosti. Reakcemi na nároky okolí, ať už na povinnosti všeobecně nebo náročné situace v komunikaci, zjišťujeme stanovení si nových výzev, cílů a úkolů. S nimi přichází i změny v hodnotovém systému. Vybrané oblasti se dostávají do popředí a dotyčným pomáhají v sebezprosažení, posilují jeho sebevědomí při zvládnutí překážek atp. Dovolují mu žít plnohodnotný dospělý život, po kterém touží.

Kategorie 8: Úkol, jehož splnění mě zase posune dál

Karin uvádí, že se potřebuje naučit více využívat komunikační dovednosti: „*Chci se naučit jednat i s lidmi, se kterými nevyházím, nemohu je ignorovat. Mým cílem je zbavit se toxických lidí v mém okolí, kteří mi nic nepřináší.*“.

Tomáš a Marek jsou ve svých cílech stáli, a přesto je jejich jednání posouvá: „*Aktuálně se zaměřuji na složení zkoušek, které potřebuji pro výkon svého povolání.*“.

Kategorie 9: Změny v hodnotovém systému

Hodnoty dotazovaných se od prvního rozhovoru lehce změnilly. Vychází spíše z priorit a také z aktuálního dění v jejich životech. Pro Marka a Tomáše jsou nejdůležitější hodnoty: „*vztahy s blízkými lidmi, opora v nich a vědomí, že někam patřím*“, Karin a Tomáš se shodují na hodnotě „*práce*“, Tomáš ji trefně odůvodňuje tím, že bez této a dalších uvedených hodnot, by si nemohl užívat života. Karin hodně záleží na vzdělání, které staví aktuálně do popředí.

4. Vychovatelé se mi snažili předat, co mohli

Intenzivní práce vychovatelů v domově se setkala s otevřeností mladých dospělých, kteří dokáží pojmenovat přednosti vzájemné komunikace. Respondenti znají pravidla slušného chování, cesty k utváření harmonických mezilidských vztahů a byli seznámeni se strategiemi objevování a využívání svého potenciálu. Také si uvědomují, že ačkoli mají v domově nabídnuté stejné výhody, ne všichni svěřenci jim jsou nakloněni a umí je správně využít.

Kategorie 10: Uvědomuji si smysl a přínos výchovného přístupu vychovatelů

Všichni tři dotazovaní se shodují: *„Jsem rád/a za to, že mě vychovatelé naučili otevřené komunikaci, dostatečně mi vštípili vzorce správného chování a dali mi možnost si spoustu dospěláckých věcí vyzkoušet.“*, tato uvědomění pomohou respondentům nalézt správný směr na cestě životem.

Kategorie 11: Vychovatele respektuji, chovali se ke mně dobře

Všichni tři respondenti měli kladný vztah s vychovateli, chovali se k sobě slušně a vstřícně. Karin, Marek i Tomáš se shodují: *„Je to o tom, jak k sobě lidé chtějí přistupovat a snaží se o nalezení společné řeči.“* Marek a Karin vyzdvihují: *„Takový vztah, který máme není samozřejmost; vychovatelé i děti jsou povahově různí lidé, někteří mladí po opuštění domova nekončí dobře.“*

4.3.3 Celkové shrnutí

Prvotní, co je svěřencům v domově předáváno, a bez čeho se není možné v životě obejít, je umění komunikace. Vzhledem k riziku osobních preferencí na stranách dětí i vychovatelů je třeba vyzdvihnout přednost početnějšího personálního zastoupení příslušícímu dětskému domovu. Tím je všem dětem umožněna stejná šance. Jiná otázka je, zda a jak ředitelé nebo vedoucí vychovatelé operativně řeší neshody ve skupině nebo náklonost jedince k vychovateli a hranice jejich vztahu.

Komunikace je tedy bezesporu stavebním kamenem a většina respondentů si její umění osvojila na slušné úrovni. Prostřednictvím otevřené komunikace se mladým dospělým po odchodu z dětského domova otevírají různé dveře možností uplatnění se ve společnosti a žití spokojených životů.

Vychovatelé učí starší svěřence poznat cenu peněz pomocí přidělovaného kapesného, ale žádný z respondentů není 100 % seznámen s tím, co vše hospodaření s penězi zahrnuje. Nejlépe si nový poznatek osvojí až poté, co se před určitý problém postaví a musí ho vyřešit. Tato oblast je tedy úzce spjata s převzetím odpovědnosti sám za sebe a své jednání. Tím nemyslím pouze přijetí trestní odpovědnosti, kterou někteří respondenti vnímají jako zásadní milník v jejich životech. Ruku v ruce jde tato oblast s uvědoměním si rozdílu v tom, co člověk v životě potřebuje a co si může dovolit.

Učení dětí a dospívajících pečovat o prostředí kolem sebe je stejně důležité jako naučit je základním hygienickým návykům. Za vyzdvižení stojí snaha vychovatelů začleňovat do těchto oblastí spravedlivě všechny členy skupiny. Život v organizovaném a čistém prostředí dává prostor pro harmonický duševní život jedince. Předávání odpovědnosti starším dětem za jejich vlastní prostor je velkým krokem k předávání odpovědnosti za sebe a prezentování se, ačkoliv to není vždy přímo vysloveno.

15. rok života je první období, kdy se jedinec musí rozhodnout, co bude v životě dál dělat. Za pomoci dospělých si hledá vhodnou školu, kde se dále bude profilovat a posilovat své vlastnosti, schopnost, dovednosti. Ani u dětí v dětském domově to není jiné, tato otázka je nemine. Uvědomění si potřebnosti a důležitosti vzdělání je zásadní, neboť tak je nastavena i naše společnost. Stejně tak je důležité, aby si jedinci stanovovali cíle, které jsou jistou hnací silou pro život a podporují vytváření aktivit, aby člověk nezabředl a neztratil všeobecný přehled a životní elán. Tato oblast seberealizace vychází z hodnotového systému jedince, který převážná většina respondentů má, chápe ho a dokáže s ním pracovat.

O odpovědnosti respondenti hovoří jako o zvládnutí nějaké výzvy nebo překážky. Z kategorií ale vnímám, že odpovědností jsou protkány všechny jejich oblasti života a dotazovaní si toto ani neuvědomují. Někteří respondenti se obávají toho, co nastane, až odejdou z dětského domova. Většinou jsou to jedinci, kteří toho

v životě musí zvládnout hodně sami. Jistě se zde promítají i osobnostní vlastnosti a schopnost vyrovnat se se zátěžovou situací. Naopak dotazovaní, kteří mají úzký kontakt mimo dětský domov jsou si jistější a přijetí odpovědnosti nijak neprožívají. Zda je to dobře nebo špatně se ukáže individuálně až časem.

Druhá etapa rozhovorů nám dává možnost vidět zhodnocení situace mladých dospělých. U dotazovaných nastal tzv. „aha moment“, kdy si uvědomili, co osamostatnění obnáší a co vše musí zařídit, aby „to“ fungovalo. Nový začátek prověřuje schopnost využití naučených dovedností a také se ukazuje osobnostní stránka jedince, neboť osamostatnění se je náročná, někdy až krizová situace. Kontakt s okolím a zejména s lidmi, kteří dotazovaným rozumí považují za nepostradatelný. Zde se opět promítají komunikační dovednosti a také touha po zpětné vazbě s cílem uspokojení a naplnění potřeb člověka, které popsal psycholog Abraham Maslow, konkrétně potřeba uznání.

Hnací silou motivující k výkonu je překonávání nových překážek, zlepšení se, umění nalézat kompromisy nebo si obhájit své názory. Vize dotazovaných se posunuly na dosažitelnější předměty zájmu a prostředky stabilizace životní situace, s tím se pozměnil i prioritní systém, který dotazovaní staví na stejnou úroveň jako hodnoty v jejich životech.

Jak jsem již výše poznamenala, respondenti, kterých se dotýkal odchod z domova v nejbližší době měli otevřenější pohled na věc a aktuálnější zájem na řešení. Vzhledem k jejich možnosti hodnotit celou situaci zpětně sdíleli slova chvály na přístup a metody vychovatelů, kteří se podíleli na jejich výchově, prostřednictvím které jim předali velké množství informací.

Nejcharakterističtější kategorií, která vyplývá ze získaných dat je umění dotazovaných jedinců prostřednictvím otevřené mysli uvědomit si důsledky chování a v souladu s tím jednat odpovědně a nést za své chování následky.

4.3.4 Axiální kódování: Pro život jsem si osvojil/a...

Axiální kódování poskytuje nový pohled na problematiku. Prostřednictvím paradigmatického schématu ukazuje návaznosti kategorií. Paradigmatický model pracuje se souborem vztahů určujících: „(A) *příčinné podmínky* → (B) *jev* → (C)

kontext → (D) intervenční podmínky → (E) strategie jednání a interakce → (F) následky.“ (Strauss a Cobrinová, 1999, str. 70–72).

Určení centrálního jevu

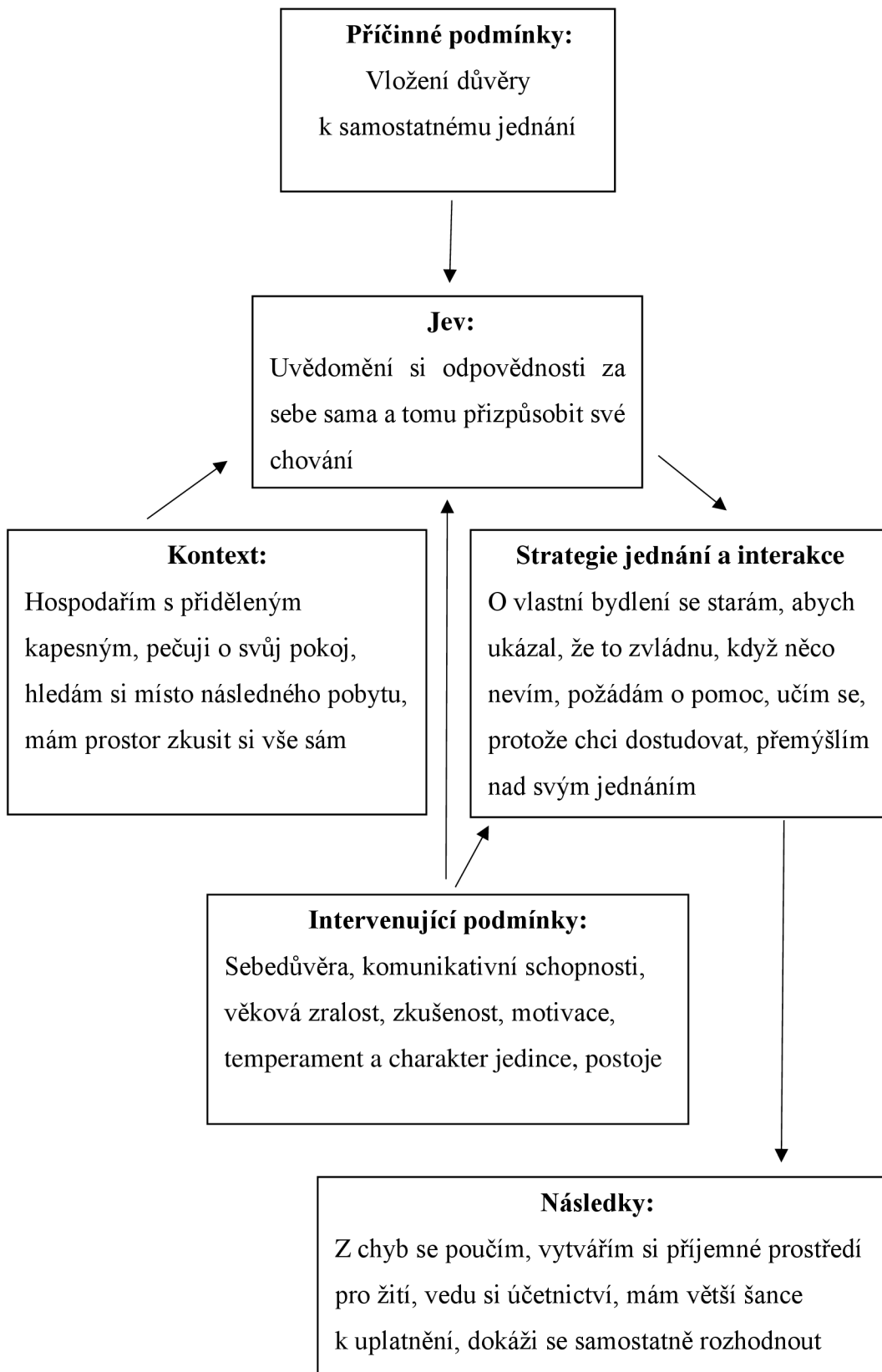
Dle výpovědí respondentů jsme seznámeni s tím, že vychovatelé dotčených jedinců plní své povinnosti, jak nejlépe umí, jsou ochotni navázat kontakt s dítětem podobný tomu v běžné funkční rodině, spravedlivým přístupem formují jeho osobnost a dávají mu prostor pro seberealizaci. Detailnějším zkoumáním bychom došli ke zjištění, že složek, které jsou u dětí rozvíjeny, posilovány anebo naopak potlačovány, je daleko více, než si respondenti v daný okamžik mohli uvědomit. V přípravě jedinců na jejich odchod a následný samostatný život hraje roli řada faktorů, mimo jiné i jejich psychická zdatnost, chuť se učit novým věcem, přístup k plnění úkolů a výzev, trávení volného času samostatně, ochotě sdílení a také zapojování se do společných aktivit. Z uvedeného vnímáme, že individuální přístup ke každému svěřenci dětského domova je na místě. Také je pro jedince přínosem jejich zapojení do tvorby plánu rozvoje dítěte, které je povinnou a nedílnou součástí náplně pracovníka v domově. V rámci rozhovorů jsem se dozvěděla pouze od Karin, že byla aktivně zapojována a byl to pro ni velký přínos zejména po stránce budování sebevědomí, přejímání odpovědnosti a sebeprosazení se. Plnění této povinnosti je samozřejmostí u všech pracovníků, otázkou je, kolik dětí, které jsou schopny se zapojit vzhledem k věku nebo psychickému stavu, je k tvorbě PROD přizváno.

Na základě analýzy rozhovorů jsme definovali centrální jev „**uvědomění si odpovědnosti za sebe sama a tomu přizpůsobit své chování**“. Je evidentní, že většina dotazovaných mladých dospělých nad svým jednáním přemýšlí. Pro svěřence, kteří o tomto přemýšlí po dobu svého umístění je těžké odhadnout, co by mohlo nastat, dobré ale je, když si určitá reálná rizika uvědomují. Mohou se o nich s vychovateli bavit, získávat zkušenosti a některým jedincům mohou poznatky z praxe ostatních pomoci až podobný problém nastane. Domýšlení důsledků svého jednání a zejména vyvarování se těm negativním vychází ze společenských a právních norem, kterých jsou si nejvíce vědomi právě ti respondenti, kteří vnímají

trestní odpovědnost jako autoritativní zdvižený prst nad nežádoucím chováním. Tato senzibilita může pramenit z předchozí zkušenosti, z osobnosti jedince apod. ale to není předmětem výzkumu, důležité je, že se u převážné většiny daří pracovat s těmito měkkými dovednostmi, taktéž nazývanými soft skills.

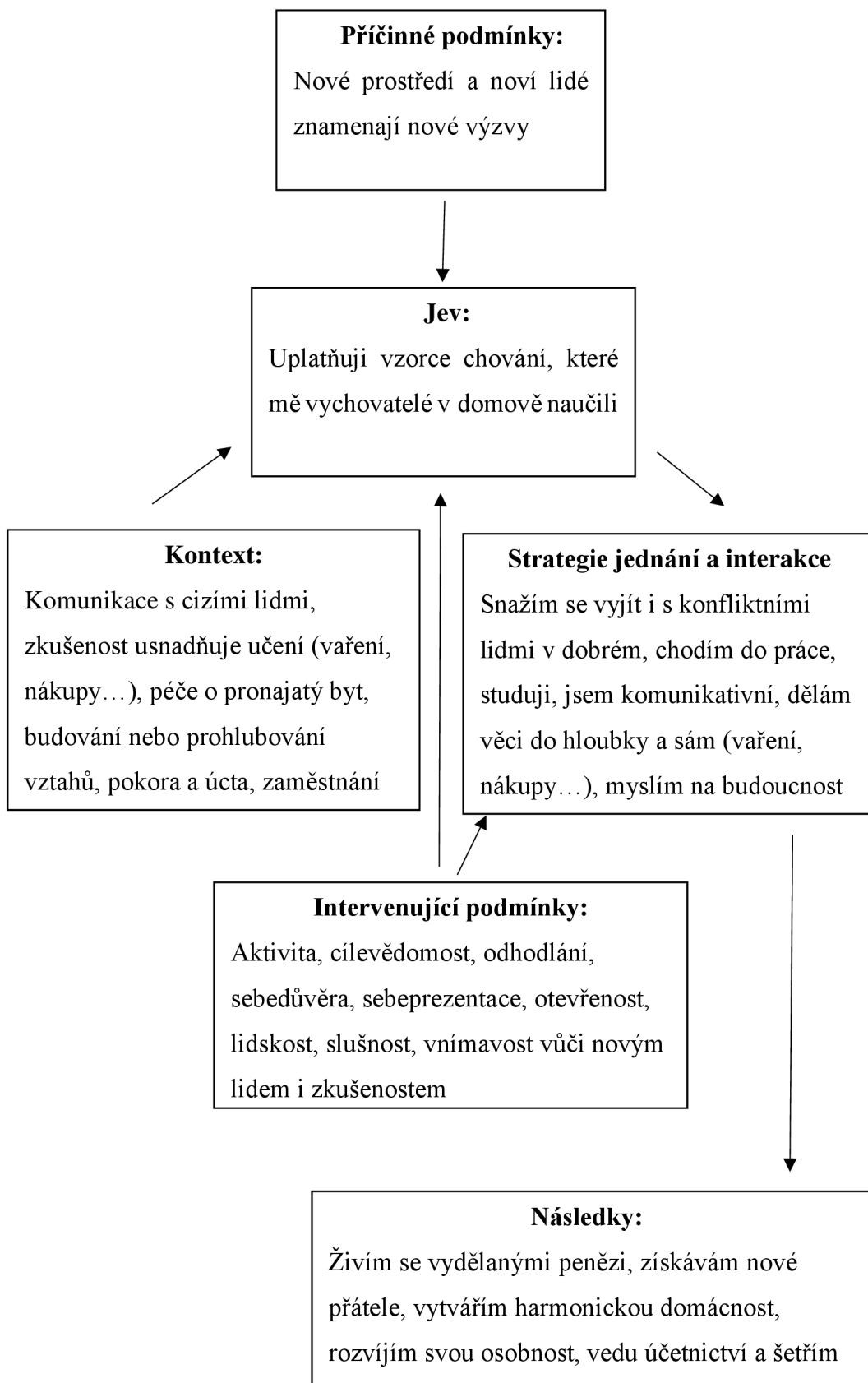
Nejlépe samozřejmě mohou zhodnotit situaci ti, kteří se již osamostatnili a nějakou dobu žijí nezávislí na nepřetržité pomoci druhých. I v tomto případě je nezbytná opora v dospělých, protože stejně jako když dítě opouští funkční rodinu, nezavřou se za ním dveře a nemusí se protloukat po zbytek života sám. S oporou v blízkých lidech se hojně setkáváme i ve výpovědích respondentů. Kontakt s blízkými pomáhá formovat sebevědomí, podpoří člověka v jednání i pro další řešení situací, kdy si bude jistější a postupem času také plně převezme odpovědnost za sebe a své jednání. Zde jsme analýzou reflektivních rozhovorů definovali centrální jev **„Uplatňuji vzorce chování, které mě vychovatelé v domově naučili“**.

Paradigmatický model č. 1

Paradigmatický model č. 2

4.3.5 Selektivní kódování

Selektivní kódování uvádí vztah centrální kategorie a ostatních kategorií, tzv. pomocných (Strauss a Corbinová, 1999, str. 91).

Centrální kategorie, kterou jsem zvolila z analýzy kategorií první etapy výzkumného šetření je: „**Vložená důvěra mě učí samostatnosti**“. Důvěra okolí a samostatnost jsou dvě zásadní okolnosti, které na cestě k osamostatnění nemohou stát zvlášť. Podílí se na formování jedince, a to zejména v kritických obdobích, kterým příprava na opuštění domova bezesporu je. Vzhledem k tomu, že během kódování vznikla řada kategorií, uvedu vztah stanovené centrální kategorie s kategoriemi pomocnými.

Vložená důvěra mě učí samostatnosti a učím se hospodařit

Předávání odpovědnosti má různé formy, tou zásadní, kterou pociťují respondenti, je vložená důvěra vychovatelů. Umět hospodařit je vcelku rozsáhlá dovednost, nemusí se totiž dotýkat pouze financí. Zde se zaměříme na peníze, bez nichž další hospodaření nepřichází v úvahu.

Marek a Pavla dostali informace o hospodaření nejprve zprostředkovaně od školitele nebo vychovatele.

Dominika, Aneta, Marika, Pavla, Michal, Karolina a Denis se nachází ve fázi učení se vyjít s penězi z přiděleného kapesného.

Sofie, Tomáš, Karin a Marek využívají své peníze podle potřeby sami a mají k nim neomezený přístup, neboť je spravují na svém bankovním účtu. Vložená důvěra zde prezentuje možnost disponovat se svými penězi. Účel je včasné získání vědomí ceny peněz v momentě dostatečné odpovědnosti a vyspělosti jedinců k uvědomělému jednání.

Vložená důvěra mě učí samostatnosti a přístup k financím se průběžně mění

Jak sami dotazovaní uvádí, jejich přístup k financím se mění vzhledem k věku. Překročením hranice 18 let byly finance svěřeny do vlastní správy Karin,

Tomášovi, Markovi a Sofii, v odůvodněných případech, v tomto případě zbývajícím svěřencům, dále spravuje větší část peněz domov. Tato kategorie úzce souvisí s kategorií předcházející. Navyšovaná suma kapesného, se kterou jedinec může disponovat se odvíjí od jeho momentální úrovně vyspělosti, schopnosti převzít odpovědnost za větší obnos peněz a například ho neutratit najednou. Tím, že jedinci prokáží schopnost hospodaření s větším obnosem kapesného, se buduje i důvěra vychovatele k předání plné odpovědnosti za správu finančního majetku ještě před odchodem z dětského domova, a to je žádoucí.

Vložená důvěra mě učí samostatnosti a peníze určují úroveň živobytí

Dotazovaní respondenti mají od života jistá očekávání, některá jsou velmi optimistická. Pomocí poznání ceny peněz se učí šetřit, aby si mohli dovolit žít tak, jak chtějí. Marek si realisticky uvědomuje, že bude záležet na tom, kolik vydělá peněz, Sofie má životní standard nastavený vcelku vysoko a život bez auta nebo bazénu si neumí představit, oproti ní Michal chce žít s babičkou, žít se zemědělstvím a jasné představy o tom, jak to bude vypadat, nemá. Aby mohli své představy naplnit, je zapotřebí, aby se také setkali s pochopením a podporou okolí.

Vložená důvěra mě učí samostatnosti a za příjemnou domácnost zodpovídáme všichni

Zjistili jsme, že všichni respondenti jsou vedeni k odpovědnosti za domácnost. Někdo si tuto dovednost osvojí více, jiní méně. Je však důležité, aby byli zapojeni všichni členové rodinné skupiny. Jde o jistou formu vyjádření důvěry a předání odpovědnosti. Jasně rozdělení rolí ve skupině motivuje k aktivitě a samostatnosti, zároveň také začleňuje do kolektivu a nikdo se neocitá na okraji skupiny, což by mohlo vyvolávat konflikt.

Karin, Tomáš, Denis a Marek vnímají jako vložení plné důvěry k odpovědnosti za svůj prostor umožnění mít svůj vlastní pokoj, o který se svědomitě starají.

Vložená důvěra mě učí samostatnosti a studuji/učím se, abych se v životě uživil a dělal, co mě baví

Jde především o podporu v učení, pomoci zažít úspěch a zvládnout neúspěch. Zde jde vložená důvěra do schopností jedince ruku v ruce s motivací k úspěšnému dokončení studia nebo učení. Jistou formu důvěry respondenti jistě pociťují, neboť Karin, Michal nebo Dominika touží po změně oboru nebo nástavbovém studiu po úspěšném absolvování. V opačném případě by hovořili o odrazování ze strany okolí, se kterým se ale nesetkáváme. Důvěru a trpělivost ze strany vychovatelů lze pozorovat i u dotazovaných, kteří do školy chodí, protože musí, ale jsou si vědomi toho, že bez výučního listu není na trhu práce dobré uplatnění. Jejich cesta je těžší, ale snaží se. Tomáš, Denis, Sofie a Pavla uvádí, že je jejich zvolený obor baví, což je velké plus pro budoucí uplatnění.

Vložená důvěra mě učí samostatnosti a v životě je důležité obklopovat se blízkými lidmi

Blízké kolem sebe mají všichni respondenti, ať už jsou to členové rodiny nebo vychovatelé, kteří rodinu nahradili. Přátelství založené na důvěře je jediné opravdové, a právě toho si dotazovaní váží. Karin za svou nejbližší osobu označila vychovatelku, Michal svou babičku, Dominika hostitelku. Ačkoliv Karolina uvedla, že je spíše samotářka, v kolektivu se cítí v bezpečí. Ze všech výpovědí respondentů vnímáme, že bez důvěry by všechny tyto mezilidské vztahy nemohly vzniknout.

Vložená důvěra mě učí samostatnosti a za pobytu v domově na sobě pracuji, abych se mohl/a osamostatnit

Přípravu na své osamostatnění berou vážně zejména ti, kterých se téma dotýká nejvíce. Karin, Marek i Tomáš podnikají pro své osamostatnění zásadní kroky, navazují spolupráci, hledají si uplatnění. Šanci na využití naučených strategií

vidí v samostatném bydlení v pronajatém bytě. Ostatní respondenti se k tématu či konkrétním krokům nevyjadřovali, neboť je osamostatnění čeká za několik let.

Vložená důvěra mě učí samostatnosti a v budoucnu si chci nalézt stabilní zaměstnání a bydlení, abych uživil sebe a budoucí rodinu

Všichni respondenti uvedli potřebu nalézt si zaměstnání a bydlení. Skrze ně chce například Tomáš vybudovat takové zázemí, které sám neměl a poskytnout budoucím dětem možnost vyrůst v rodině. Stejně jako v kategorii výše dotýkající se vzdělání, i v této je nepostradatelná důvěra projevená respondentům, neboť člověk touží jak po ocenění, tak po podpoře okolí a zpětné vazbě. Zjistí, že to, co dělá, je smysluplné, správné a později již pomoc nepotřebuje, ba naopak ji sám dokáže poskytnout.

Vložená důvěra mě učí samostatnosti a na budoucnost se nijak zásadně nepřipravuji

Jak je popsáno u respondentů, kteří zanedlouho opustí dětský domov, svěřenci, kteří před sebou mají ještě několik let v domově tento nový začátek nijak významně neprožívají, nebo o něm nemluví. Karolina a Aneta žijí přítomností a plány do budoucna se vůbec nezatěžují. Naopak u Dominiky, Pavly, Michala a Mariky rezonují jisté vize budoucnosti, ale vzhledem k časovému horizontu pouze v teoretické rovině. Přiznávají, že netuší, jaké nové oblasti je čekají a co se všechno změní. Spoléhají na pomoc blízkých.

A jakou roli zde hraje vložená důvěra vedoucí k samostatnosti? Stejně jako u přebírání odpovědnosti za svěřené finance, i zde hraje roli vyspělost jedince, uvědomění si vážnosti situace, přijetí odpovědnosti atd. Je tedy třeba přizpůsobit předávání odpovědnosti individuálně dle potřeb jedince a nesmí chybět jeho podpora při nácviu dovedností souvisejících s oblastmi provázející život dospělého člověka.

Vložená důvěra mě učí samostatnosti a nové prostředí bude náročná zkouška

I přes zjištění, že se někteří respondenti přípravou na budoucnost nezabývají, u řady z nich se vyskytují obavy. Karin a Sofie jsou ovlivněné svým sebevědomím, které jim podsouvá strach z komunikace s cizími lidmi. Zda je jejich strach opodstatněný nevíme, nicméně jako dotazující jsem též cizí člověk a otevřeností dívek se mi oprávněnost strachu nepotvrzuje. Právě toto bylo v průběhu rozhovoru též reflektováno a skrze důvěru vloženou mnou mohl příjemný rozhovor posílit jejich sebevědomí, které povede k samostatnosti a příští situaci zvládnou ještě lépe. Naopak Marek má obavu ze samoty, protože opustí kolektiv, ve kterém řadu let žije. Jak tuto situaci zvládne se dozvíme z reflektivního rozhovoru. Ačkoliv Tomáš i Marika vypovídají, že po opuštění DD nebude nic stejné, vychovatelé jim stále věnují sebe a oporu v případě potřeby.

Vložená důvěra mě učí samostatnosti a neočekávám náročné začlenění do společnosti

S jiným stupněm vyspělosti a sebevědomí se setkáváme u Denise, který během svého života načerpal řadu zkušeností a jeho osobnostní rysy mu dovolují nevídaný nadhled. Má jasné představy o tom, kam jeho cesta v životě povede a v podstatě zvládne vše po čem touží. Důvěru vedoucí k samostatnosti zde bezesporu cítíme, i on sám si ji uvědomuje. Jako příklad uvádí možnost bydlení v tréninkovém bytě ještě před dovršením 18 let. Dominika a Pavla také neočekávají žádné překážky, na jejich cestě k získání plné samostatnosti jim dle výpovědi pomůže rodina/hostitelská rodina.

Centrální kategorií, která vyvstala z druhé etapy analyzování reflektivních rozhovorů s respondenty, které též byly utříděny do pomocných kategorií je: „**Nové prostředí a noví lidé znamenají nové výzvy**“. Tato kategorie byla zvolena proto, že nové prostředí je zásadní změnou, se kterou se pojí další vývoj dospělého jedince, který opustil dětský domov.

Nové prostředí a noví lidé znamenají nové výzvy a získání bydlení

Respondenti se dostali do nové situace. Stáli před zcela novou výzvou a jejich úkolem bylo nalézt si takové bydlení, které budou schopni platit, v jehož okolí naleznou uplatnění a neztratí kontakt s přáteli, který je pro všechny tři dotazované zásadní. Pro Tomáše představoval kontakt s novými lidmi oslovení Jedličkova ústavu za účelem získání bydlení. Marek a Karin využili možnost bydlení v tréninkovém bytě. Pro Marka je nové prostředí velká výzva, neboť bydlí sám. Karin naopak bydlí se spolubydlícím, se kterým příliš nevychází. V obou případech jde o novou situaci, se kterou se musí vypořádat.

Nové prostředí a noví lidé znamenají nové výzvy a bydlím mimo dětský domov

Marek se při prvním rozhovoru svěčil, že se obává samoty. Jeho obava se naplnila. Marek je ve společnosti lidí rád, proto mu o samotě není příliš dobře. Vypořádává se s ní občasnými návštěvami domova a budování nových vztahů v kolektivu spolupracovníků. Karin se snaží hledat cesty, jak vyjít se spolubydlícím, se kterým si nerozumí do doby, než se odstěhuje. Tomáš žije s přítelkyní, je v kontaktu s okolím, které mu pomáhá novou situaci zvládnout. První krok k osamostatnění se zvládli všichni.

Nové prostředí a noví lidé znamenají nové výzvy a nová odpovědnost spojená s nájemním bydlením

Marek uvedl své prozření a uvědomění si toho, že v domově člověk nemusí příliš nic moc dělat, zatímco v samostatném bydlení musí nakupovat, vařit i uklízet.

Karin jako novou odpovědnost vyzdvihuje fakt, že člověk musí platit nájem i tehdy, když byt na delší dobu opustí. Jako příklad uvádí letní prázdniny, kdy jezdí na brigádu do jiného kraje a má zajištěné bydlení na místě.

Nové prostředí a noví lidé znamenají nové výzvy a povinnosti, které mám, když bydlím sám

Jako hlavní povinnost všichni respondenti shodně uvedli placení nájmu a s tím nezbytnou nutnost chodit do práce nebo na brigády, aby byli schopni nájemné uhradit. Marek a Karin uvedli, že mají zvýhodněné nájemné, nemuseli platit kauci, dále se Karin o platbu dělí se spolubydlícím, nicméně tato povinnost tu stále je. Dotazovaní se snaží tuto první povinnost, kterou objevili po osamostatnění se plnit i přesto, že Karin a Tomáš stále chodí do školy a brigády si uzpůsobují podle rozvrhu výuky. Marek již chodí do zaměstnání.

Nové prostředí a noví lidé znamenají nové výzvy a abych nehasil/a požár, jednám hned

V domově se dotazovaní během svého života naučili řešit problémy včas, alespoň o tom svědčí následující výpovědi. Karin sází na systematickost, přehlednost a předcházení vzniku problémů. Marek a Tomáš naopak dovedou včas podchytit vzniklý problém a řešit ho hned. V nesnázi nemají problém se obrátit na blízké, kteří poskytnou radu a podporu.

Nové prostředí a noví lidé znamenají nové výzvy a rád/a bych se ocenil/a

Tato souvislost kategorií směřuje k duševní péči jedince. Pro duševní zdraví je nesmírně důležité umět se ocenit, ohlédnout se za tím, co jsme v životě dokázali a jak jsme se s tím vypořádali. Respondenti uvádí, že jsou se způsobem a směrem své nové životní cesty spokojeni, hodnotí se velice kladně. Jejich pozitivní pohled na situaci jim dodává sílu do dalších dní a uvědomění si jejich schopností je motivuje v pokračování.

Nové prostředí a noví lidé znamenají nové výzvy a úkol, jehož splnění mě zase posune dál

Tato pomocná kategorie úzce souvisí s výše popsanou. Projevují se zde motivace, cílevědomost, uvědomění, ambice, rozhodnost a řada dalších vlastností. Respondenti se zaměřují na sebezdokonalení, rozšíření obzorů, vzdělávání se, prohloubení umění komunikace. Uvědomují si, že jejich osvojení nebo upevnění jim umožní osobnostní nebo pracovní růst. Všechny tyto oblasti se mohou rozvíjet až v novém prostředí, které v domově není možné zažít ani napodobit.

Nové prostředí a noví lidé znamenají nové výzvy a změny v hodnotovém systému

Hodnoty člověka se vyvíjejí, přesouvají se dle jejich důležitosti a tvoří se nové v závislosti na okolnostech. Zásadní změnu zaznamenáváme u Marka, jehož hodnota na prvních příčkách nejsou peníze, které díky práci má, ale vědomí, že někam patří. Karin a Tomáš se shodují na hodnotě práce, kterou také neměli na předním místě při prvním rozhovoru. Karin také do popředí staví své vzdělání. Tomáš uvedl svůj postoj k hodnotám, které vyznává a vyjádřil se k tomu, že bez zdraví, práce, bydlení, rodiny a přátel není možné si užívat života.

Nové prostředí a noví lidé znamenají nové výzvy a uvědomuji si smysl a přínos výchovného přístupu vychovatelů

Všichni dotazovaní respondenti si cení výchovného přístupu vychovatelů, díky němuž jsou silnými osobnostmi, které dokáží samostatně budovat vlastní život. V novém prostředí, v nových výzvách a v interakci s novými lidmi uplatňují vše, co se za svůj život v domově naučili a považují to za správné. Vzhledem k jejich uvědomování si trestní odpovědnosti a seznámení se s očekáváními společnosti, ke kterým se vyjádřili již dříve, mohou soudit, že jejich chování je správné, protože vůči němu neexistují žádné výhrady a jednání nepřináší komplikace.

Nové prostředí a noví lidé znamenají nové výzvy a vychovatele respektují, chovali se ke mně dobře

Respekt k lidem obecně, úcta v chování a pokora je něco, co se člověk musí v životě naučit. Respondenti svými odpověďmi dokázali, že si tuto dovednost a vztah k lidem osvojili na vysoké úrovni. Vychovat takového člověka není jednoduché stejně jako ocenění práce vychovatele dotčenými vychovávanými mladými lidmi. Z reakcí dotazovaných vidíme, že si váží vztahu, který mají s vychovateli vybudovaný. Jak uvádí Marek a Karin, vztahy, které mají s vychovateli nejsou samozřejmostí. Dá se předpokládat, že o harmonické vztahy se budou snažit i v budoucím životě a budou šířit tyto vzorce chování i dál. Za to jim patří velký dík.

4.3.6 Zakotvená teorie

Výchova k samostatnému životu je dlouhá a náročná cesta vychovatelů i svěřenců dětských domovů. Během života v domově jsou svěřencům nabízena nepřehledná množství strategií zvládnání problémů, způsobů komunikace, vzorců chování, trávení volného času atp. Otevřeností k osvojení si nových informací nebo dovedností se formují osobnosti 11 respondentů, které známe dnes.

Dotazovaní ušli velký kus cesty a další kus cesty mají před sebou. Aby ji zvládli a začlenili se do společnosti tak, jak většina očekává, zkoušejí se prosadit, učí se řešit situace a přebírají odpovědnost za sebe už během jejich pobytu v domově. K převzetí odpovědnosti je potřeba, aby pocítili vložení patřičné důvěry ze strany vychovatelů (případně rodičů). S tím také souvisí to, aby vychovatel dovolil „dítěti vyrůst“. Někteří respondenti potřebují podporu déle, v jiných oblastech nebo jiným způsobem. I ti se ale jednou osamostatní a tzv. umetená cestička není dobrý začátek. Je třeba najít ten správný okamžik a dospívajícího vhodným způsobem začlenit a následně náležitě ocenit, aby se posílilo jeho sebevědomí a při dalším řešení jakékoliv situace si byl jistější ve svém počínání. Někteří respondenti zažili i neúspěch, což je dobře, pokud jsou dopady vhodné ošetřené, dotyčný si uvědomí, kde udělal chybu a najde způsob, jak mu příště

předejít. Poučení se z chyb, nalezení lepší strategie a její vhodné použití, ale také nácvik praktických dovedností a plnění povinností svědčí o tom, že výchovné přístupy vedou k tomu, aby mladí dospěli po opuštění domova zvládli své osamostatnění.

Reflektivní rozhovory prokazují, že naplněná či nenaplněná očekávání jsou jen jedna strana mince. Druhá je plná nových situací, různých lidí a odpovědností, na které se zcela připravit nejde. Dá se ale posílit psychická odolnost, osvojit vhodná komunikace, zvýšit sebevědomí, podpořit sebedůvěru, upevnit cílevědomost, mít lidský přístup a schopnost nalézat nová a nová řešení. Potřebu seberealizace dotazovaní uplatňují ve vedení náročných komunikací, dále při hledání řešení nečekaných situací. Vědí, že uznání a ocenění nemusí být vždy od druhého, ale je důležité umět pochválit především sám sebe. Dotazovaní jsou otevření, komunikativní, přátelští, umí si vážit druhých a rozhovor s nimi je nejen příjemný ale i smysluplný. Obklopují se blízkými lidmi, protože pro ně hodně znamenají, studují a pracují s vědomím lepší budoucnosti. Navazují nové vztahy a rozvíjejí svou osobnost. I přesto, že ne všechny dny jsou zalité sluncem, bojují. Z pobytu v dětském domově si neodnáší teoretickou průpravu, ale praktické dovednosti, ke kterým byli vedeni, způsoby chování, ve kterých byli podporováni a nyní vše využívají v novém začátku života po opuštění dětského domova. To a mnohem více si náležitě osvojili, protože poznali lidský přístup a do jejich jednání byla vložena důvěra.

5 Shrnutí výsledků výzkumu

Empirická část prostřednictvím kvalitativního designu umožňuje nahlédnout do životních příběhů vybraných respondentů. Zaměřuje se na proces osvojování si dovedností pro samostatný život v dospělosti po odchodu z dětského domova a také zhodnocení očekávání od osamostatnění se.

Cílem výzkumu je zjistit, zda a jak dospívající vnímají snahu vychovatelů připravit je na dospělost. Zkoumala jsem, zda dospívající vnímají zprostředkování dostatečného množství informací a mají-li možnost praktického nácviku činností každodenního života jako např. nakupování, vaření, péče o domácnost atp. Prostřednictvím 11 polostrukturovaných rozhovorů a následně 3 reflektivních rozhovorů zjišťuji, zda si dospívající utvářejí hodnotový systém, mají vize do budoucna a zda vnímají nějaké překážky v začlenění do společnosti, případně jak se na jejich překonání připravují. Reflektivní rozhovory dávají zpětnou vazbu na pobyt v domově a reálný pohled na zvládnání nové situace, ve které respondenti těží z naučených dovedností během života v domově. V rámci shrnutí výsledků následně odpovím na následující výzkumné otázky.

1) Vědí mladí dospělí, kam budou po opuštění DD směřovat (kde budou bydlet, pracovat)?

O všech 11 respondentech můžeme říci, že jistou vizi do budoucna v otázce „*kam budou směřovat kroky po opuštění domova*“ mají. Je dobře, že všichni mají vstřípené podmínky pro život ve společnosti, ačkoliv dokud se neosamostatní, můžeme hovořit pouze o teoretických znalostech. I to považujeme za úspěch. V otázce pracovního uplatnění své místo výkonu zaměstnání uvádělo jen málo respondentů. Kladnými body je vědomé směřování v rámci určitého oboru.

2) Věnovali se vychovatelé přípravě na osamostatnění jedinců formou rozhovorů nebo praktických nácviků?

Respondenti uvedli, že vnímají snahu vychovatelů je připravit pro budoucí samostatný život po odchodu z dětského domova. Část respondentů byla účastna vzdělávacím seminářům nebo pobytovým vzdělávacím akcím, většina se s vychovateli prakticky baví na téma konkrétního příkladu. Respondenti, kteří se v průběhu provádění výzkumu osamostatnili ale reflektovali, že nejlepší zkušenost je vlastní zkušenost a žádné kurzy ji nenahradí.

3) Utvářejí si mladí dospělí hodnoty a cíle pro život?

Značná část respondentů má povědomí o existenci hodnot, přejímá je ať už vědomě či bezděčně od vychovatelů nebo rodinných příslušníků a tyto hodnoty pomáhají formovat obraz jeho osobnosti a životní cíle. I s cíli jsem se u většiny respondentů setkala. Rizikem u některých respondentů jsou cíle, které se mohou zdát nesplnitelné, pokud se zaměříme na komplexní osobnost. Řada respondentů by ráda pokračovala ve studiu, avšak i zde se pohybujeme v rovině teoretické a v otázce vizí, dokud se neuskuteční.

4) Umožnil výchovný přístup vychovatelů svěřencům včas převzít odpovědnost sám/a za sebe?

Včas převzít odpovědnost sám za sebe vnímáme ještě za pobytu v dětském domově. Dotazovaným je tato možnost poskytnuta, nicméně její formy jsou rozmanité. Jsou tolik individuální, že nelze uvést jeden příklad za všechny, neboť vycházejí z možností a schopností jednotlivce. U některých svěřenců přijdou dříve, u jiných měsíce či roky po dosažení zletilosti. Od snahy a možnostech jednotlivce převzít odpovědnost za sebe a své jednání se může do jisté doby odvíjet i doba pobytu v zařízení, pokud to podmínky umožňují. V případě, že by nebyl jedinec schopen se tzv. postavit na vlastní nohy, přišla by na řadu další opatření a péče odpovídajících zařízení, vyhovující požadavkům jednotlivce.

5) Chtějí svěřenci DD řešit otázky týkající se budoucnosti s vychovateli?

Komunikace a vztahy v dětském domově se utvářejí stejně jako v každé skupině nebo rodině. Vzhledem k uměle vytvořenému prostředí rodinné skupiny nelze vymáhat vřelé vztahy mezi všemi členy. Ve výzkumném vzorku bylo několik respondentů, kteří nenavázali žádný důvěrnější vztah s vychovateli, a naopak můžeme pozorovat respondenty, kteří v dětském domově strávili podstatnou část života a navázali blízký vztah s dospělým, ve kterém nalézají oporu. Tito samozřejmě diskutují s vychovateli o všem, co se jich týká, neboť jsou to otázky vyžadující i určitou míru důvěry.

6) Domnívají se respondenti, že vychovatelé jsou ochotni a schopni řešit otázky týkající se budoucnosti a potenciálních překážek v začlenění svěřenců do společnosti?

Z pohledu respondentů, který byl předmětem zkoumání se setkáváme s jednotným názorem, že snaha vychovatelů o řešení otázek budoucnosti je aktuální a nabízená. Z předchozí otázky ale vyplývá, že ne všichni respondenti jsou této možnosti otevřeni. Můžeme si všimnout různých metod seznamování respondentů s tématy jejich budoucnosti i nepřímou formou. Jde tedy o zprostředkování informací a tím splnění povinnosti i přesto, že někteří respondenti o takovou pomoc nejeví zájem a spoléhají na pomoc rodiny.

6 Diskuse

V rámci diskuse se budeme zabývat poznatky, které nám přinesly rozhovory s respondenty. Dotazovaní v nich poskytli jejich pohled na průběh přípravy na dospělost po dobu pobytu v dětském domově. Skrze výsledky reflektivních rozhovorů zhodnotíme průběh startu do samostatného života, zpětnou vazbu na odvedenou práci vychovatelů a také sebereflexi vztahující se ke zvládnutí náročné životní situace a sice osamostatnění se.

Zkoumáním oblastí běžného života jsme tedy zjistili, že se děti v dětském domově musí naučit spoustu věcí. Mají to ztížené zejména proto, že v rodinných skupinách je více členů než v běžných rodinách a také například proto, že výchovná působení přicházejí od více dospělých lidí (pracovníků domova) než v rodině. Tuto nevýhodu příslušnosti k velké rodinné skupině v domově vyzdvihl Marek. Respondenti uvedli, že se v průběhu jejich pobytu vychovatelé snažili o to, aby jim předali co možná nejvíce znalostí, dovedností a zprostředkovali jim takové možnosti, které kapacity jednotlivých dětských domovů umožňují. Více osobnostně uzavření respondenti v domově spoléhají spíše na pomoc členů primární rodiny anebo dotazovaná Dominika si vytvořila silnou citovou vazbu k hostitelské rodině a pobyt v dětském domově pro ni představuje už jen jakýsi mezičlánek před tím, než dovršením 18 let skončí soudem stanovená ústavní výchova.

Oblasti výchovy, kterými si jedinci umístění do dětského domova procházejí se prolínají celým jejich životem a bude na nich, jak nabytých dovedností využijí, až z domova odejdou. Do oblastí otázek hygieny jsme nezabíhali, protože jde o absolutní základ spojený s kulturně vyspělým člověkem, ačkoliv z minulé zkušenosti mohou potvrdit, že se do dětských domovů dostávají i jedinci bez základních hygienických návyků a první co se v domově učí je používat vodu, toaletu nebo kartáček na zuby. Vzhledem k tomu, že výzkum zacílil na dospívající jedince, předpokládáme, že tuto oblast mají všichni dokonale osvojenou. Oblast, které se někteří jedinci učí celý život je péče o prostředí okolo sebe, o domácnost. V domově jsou k této dovednosti vedeni všichni striktně ale spravedlivě stanoveným řádem zakládající se na službách úklidu. Někteří respondenti uvedli, že i přesto v domově figuruje uklízečka. Domnívám se, že její přítomnost podráždí

vloženou důvěru v děti a dospívající, kteří často spoléhají na to, že co nezvládnou oni, dodělá uklízečka, která chodí uklízet každý den celý dům. Aby si svěřenci dokonale osvojili povinnost a odpovědnost za své prostory k bydlení, měli by za úklid odpovídat sami. Marek, který poskytl reflektivní rozhovor poukázal na to, že je to skutečně znát, když po něm někdo neuklidí a povrchní úklid, na který byl předtím zvyklý, už nestačí.

Učení finanční gramotnosti je náročná i pro běžnou rodinu a komplexní finanční odpovědnost si nacvičí člověk až tehdy, když se osamostatní. Přesně, jak uvedla Karin, kdy se setká s takovými situacemi, ve kterých musí platit nájemné i za byt, ve kterém se například celé prázdniny nevyskytne nebo se jedinec musí naučit hospodařit tak, aby měl doma dostatek jídla ale i hygienických a úklidových prostředků. Respondenti, se kterými byl vedený rozhovor, měli do začátku finance od dětského domova (naspořený sirotčí důchod), našetřené finance z brigád, úlevy z kauce anebo finanční příspěvek od nadačního fondu.

Dále se výzkum zabýval oblastí požadavků vzdělání. Otázka vzdělání a zvyšování kvalifikace rezonuje společností a jistě je vzdělanost populace žádaná. U některých respondentů je ale na zvážení, zda se taková časově i ekonomicky náročná investice vyplatí anebo je lepší se zdokonalovat ve vystudovaném oboru. Usuzuji takto proto, že o změně oboru nebo jeho rozšíření uvažovali ti respondenti, kteří neměli příliš stanovené vize do budoucnosti o svém uplatnění, hodnotový systém pro ně byl cizí pojem nebo celkově působili nemotivovaně, uzavřeně a bez zájmu o okolní svět. Na ně by se měl zaměřit zájem vychovatelů a pomoci jim nalézt jejich silné stránky, ukázat cestu v sebezdokonalení anebo nalezení radosti v maličkostech, protože se z kontaktu s nimi domnívám, že jde o rizikovou skupinu a jejich začlenění by nemuselo být tak bezproblémové, jak očekávají, i když spoléhají na pomoc členů rodiny.

Důležitým aspektem předávání hodnot, utváření cílů a vizí do budoucna je komunikace a kontakt s okolím. Můžeme konstatovat, že ve výzkumném vzorku 11 respondentů není nikdo, kdo by nesnesl kontakt, nebyl rád za oporu v blízkých nebo byl vystavený absolutní samotě, a to je významné, nejen pro vývoj osobnosti ale také pro naplnění potřeby jedince se v životě seberealizovat. Jak již bylo zmíněno, i přesto, že ne všem je známý systém hodnot a někdo žije spíše

přítomností, každý respondent se po krátkém zamyšlení dobral něčeho, na čem nebo na kom mu záleží, kdo ho motivuje nebo co ho posouvá výš a čeho by chtěl v životě dosáhnout.

Přijetí odpovědnosti, jako nejzákladnějšího úkolu celého procesu výchovy a přípravy na život mimo dětský domov je nejtěžším úkolem svěřenců a respondenti se s ním snaží vypořádat dle svých nejlepších možností a schopností. Na přístupu k odpovědnosti lze pozorovat vyspělost dotazovaných jedinců, jejich cílevědomost a otevřenost pro životní výzvy. Předání odpovědnosti ze strany vychovatelů je těžký úkol, protože je nutné odhadnout správný čas, kdy to daný jedinec unese, pokud si o to neřekne svým chováním sám.

Reflektivní rozhovory přinesly zhodnocení úspěšného zvládnutí prvního velkého kroku do další etapy života. Na tuto oblast se otázka rozhovoru zaměřila z jednoho důvodu. Je důležité na sobě najít pozitiva, umět se pochválit a uvědomit si, co vše již člověk zvládl. Tato vyslovená slova chvály pomohou jedinci na další cestě při překonávání překážek, se kterými se nepotýkají pouze děti z dětských domovů, ale lidé napříč populací. Považuji za důležité do osobního života zařadit i takovéto prvky duševní hygieny, protože duševní hygiena by měla být součástí běžného života stejně jako hygiena osobní. A jak se 3 mladí respondenti zhodnotili? Po výčtu náročných pocitů, stavů samoty a náročnosti organizace hledání bydlení se všichni velice pěkně a realisticky pochválili a ocenili. Jak již bylo výše uvedeno, ze slov respondentů na adresu vychovatelů byla cítit úcta, pokora a vděk za jejich investovaný čas, energii, emoce, otevřenou komunikaci a přátelský přístup.

Závěr

Diplomová práce se zaměřila na problematiku odchodu mladých dospívajících jedinců z dětského domova do samostatného života. Doklady o tom, že je téma ve společnosti skutečně hojně diskutované svědčí i argumenty ředitelů proti účasti na výzkumu pro diplomovou práci, se kterými jsem se právě při navazování spolupráce setkala. Skutečně dohledatelné podklady o realizovaných rozsáhlých výzkumech jsou dostupné například na stránkách nadačního fondu Krok domů, které se zabývají zlepšováním podmínek mladých dospělých při začleňování se do společnosti.

Vzhledem ke ztíženým podmínkám k navázání kontaktu s respondenty a také jejich udávanému nedostatku se výzkumného šetření zúčastnilo 11 svěřenců dětských domovů na území České republiky starších 17 let. Prostřednictvím kvalitativního designu výzkumného šetření a zvolené metody sběru dat polostrukturovaných rozhovorů jsme získali autentické názory respondentů na průběh jejich přípravy na samostatný život výchovným působením vychovatelů v domově. Díky reflexním rozhovorům se třemi vybranými respondenty, kteří na přelomu roku 2021 a roku 2022 udělali zásadní krok na cestě k osamostatnění se a opustili dětský domov, poznáváme zhodnocení průběhu prvních náročných dní po osamostatnění se. Důležité je vyzdvihnout otevřenou zpětnou vazbu na vykonanou práci vychovatelů a umění ocenit se za úspěšný start do nové životní etapy.

Cílem diplomové práce bylo zjistit, zda a jak dospívající vnímají snahu vychovatelů připravit je na dospělost, zda jim poskytují dostatečné množství informací a dávají dospívajícím prostor pro praktický nácvik činností, které jsou součástí běžného života dospělého člověka. Dále zda mají dospívající vize do budoucna, zda vnímají nějaké překážky v začlenění do společnosti, případně jak se na jejich překonání připravují. Ke zjištění cíle bylo stanoveno 6 výzkumných otázek, které poskytly přehled o míře připravenosti respondentů pro samostatný život ve vybraných oblastech.

Pro přehled a orientaci ve zkoumaném jevu byla vytvořena zakotvená teorie, která vylýnula na základě procesu kódování a určení kategorií, které popisují

vybrané oblasti utvářející nedílné součásti života dospělého člověka a jejich pojetí dotazovanými respondenty.

Na základě výsledků výzkumu lze konstatovat, že cíle diplomové práce byly naplněny zčásti, neboť jsme zjistili následující. Respondenti vnímají, že jsou aktivně připravováni na život po opuštění dětského domova, kdy se jim vychovatelé snaží předat odpovědnost za své jednání ve vhodný okamžik, a to nejen prostřednictvím nácviků běžných součástí života jako jsou např. nákupy, vaření apod. V rámci svých psychických možností přejímají hodnoty, vytvářejí si cíle a vize do budoucnosti. S vychovateli mluví o budoucnosti, možných problémech při začlenění a strategie jejich řešení.

Naplnění cíle se ale netýká všech respondentů. Respondenti, kteří nenavázali otevřený vztah s vychovateli nebo jim to nedovolují aktuální psychické možnosti se řešením budoucnosti nezabývají, o systému hodnot nebo cílech nepřemýšlí. Kontakt udržují převážně se členy rodiny anebo hostitelské rodiny, snahu vychovatelů o výchovné působení vnímají, ale vzhledem k výše popsanému jej ne vždy přijímají v plné míře.

Seznam použité literatury a dalších informačních zdrojů

BĚHOUNKOVÁ, Leona. *Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči*. Praha: Togga, 2012. ISBN 978-80-7476-020-4.

FOLDA, Jan (ed.). *Systém náhradní péče o děti a mladistvé a následné péče o mladé lidi odcházející z náhradní péče v České republice: Situační analýza*. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček, 2009. ISBN 978-80-254-4799-4.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN: 80-85931-79-6.

GOTTWALDOVÁ, Martina a kol.: *Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života*. 1. vyd. Chrudim: Centrum J. J. Pestalozziho, 2006. Metodická příručka.

HARTL, Pavel. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7267-686-5.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN: 80-7367-040-2.

HOLOMEK, Jiří a Milan HARANT. Samostatné bydlení pro mladistvé jako příprava na samostatný život. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*, č. 2, 2002, Univerzita Karlova v Praze. ISSN: 1211-2720.

HOSKOVCOVÁ, Simona. *Výchova k psychické odolnosti dítěte: silní pro život*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2206-1.

JANSKÝ, Pavel. *Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-534-9.

JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích. Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.

KOLARŽÍKOVÁ, Marta. *Dítě předškolního věku v prostředí sociální exkluze*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2015. ISBN 978-80-7510-161-7.

LANGMEIER, Josef., KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie 2. vydání*. Praha: Grada, 2008. ISBN 80-247-1284-9.

MACEK, Petr. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.

MATOUŠEK, Oldřich., PAZLAROVÁ, Hana., BALDOVÁ, Lenka. *Individuální plánování služeb u ohrožených a mládeže. Člověk hledá člověka*, o. s., Praha, 2008. ISBN 978-80-254-2756-9.

MATOUŠEK, Oldřich., KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.

MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Praha: Slon, 1999. ISBN 80-85850-76-1.

RIEGER, Zdeněk. *Návrat k rodině domů*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7376-544-8.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem, vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0772-6.

STRAUSS, Anselm., CORBINOVÁ, Juliet, *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

SYCHROVÁ, Alena. *Ústavní péče v resocializačním kontextu*. Univerzita Pardubice, 2014. ISBN 978-80-7395-756-8.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0225-7.

VÉVODOVÁ, Šárka & IVANOVÁ, Kateřina a kol. *Základy metodologie výzkumu pro nelékařské zdravotnické profese*. Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4770-4.

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Domov je místo, odkud tě nevyhodí – ani když vyrosteš*. Praha: Smart Press, 2012. ISBN 978-80-87049-50-1.

Použité právní předpisy:

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

Vyhláška 438/2006 Sb. kterou se upravují podrobnosti výkonu ÚV a OV ve školských zařízeních

Sdělení č. 104/1991 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Použité další informační zdroje:

Databáze ústavní výchovy MŠMT. [online]. ©2018-2019 [cit. 2021-06-20]. Dostupné z: <https://1url.cz/UKBTJ>.

Diakonie, Domy na půl cesty. [online]. ©2021. [cit. 2021-07-04]. Dostupné z: <https://www.diakonie.cz/sluzby/vsechny-sluzby/domy-na-pul-cesty/>.

Dejme dětem šanci. [online]. ©2021. [cit. 2021-07-06]. Dostupné z: <https://www.dejmedetemsanci.cz/s1/projekty.html>

Hostitelská péče. [online]. ©2021 [cit. 2021-06-20]. Dostupné z: <https://www.adopce.com/pestounska-pece/hostitelska-pece/>.

Institut zážitkové pedagogiky – rozvojové tábory. [online]. ©2011-2021. [cit. 2021-06-22]. Dostupné z: <https://www.taboreni.cz/poradatel/2514/Institut-zazitkove-pedagogiky.html>.

Introduction to childrens home and adults in UK. [online]. ©Crown copyright 2021. [cit. 2021-06-27]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/government/publications/how-to-open-a-childrens-home/introduction-to-childrens-homes#adults>.

Metodický pokyn, kterým se stanoví standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči č.j. MSMT-5805/2015. [online]. ©2013-2021. [cit. 2021-06-24]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/35026/>.

Metodický pokyn MŠMT k úpravě vnitřního řádu školského zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy č.j. MSMT-26924/2018-1. [online]. ©2013-2021 [cit. 2021-06-24]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/48929/>.

Mise naděje-finanční gramotnost. [online]. ©2018. [cit. 2021-07-06]. Dostupné z: <http://www.misenadeje.cz/financni-gramotnost.html>.

Krok domů. [online]. ©seznam.cz, a. s. 2021 a další. [cit. 2021-07-05]. Dostupné z: <https://www.krokdomu.cz/media/krokdomu/pruzkum.pdf>.

Kurátor pro dospělé. [online]. ©2015. [cit. 2021-07-02]. Dostupné z: <https://www.praha21.cz/odbor-socialnich-veci/socialni-kurator-pro-dospele>.

Nadační fond Veroniky Kašákové. [online]. ©2019. [cit. 2021-07-04]. Dostupné z: <https://www.nfvk.cz/restart/>.

Nadání a dovednosti, o.p.s. [online]. ©všechna práva vyhrazena. [cit. 2021-07-06].
Dostupné z: <https://1url.cz/kKlAg>.

Ochrana dětí. [online]. ©2021. [cit. 2021-11-12]. Dostupné z:
<https://www.actionenfance.org/protection-enfance/>

Ombudsman dětem, veřejný ochránce práv. [online]. ©2012-2021. [cit. 2021-05-20]. Dostupné z: <https://deti.ochrance.cz/>.

Patron/ka. [online]. ©neuveden. [cit. 2021-07-06]. Dostupné z: <https://ipatron.cz/>.

Projekt Symbios, sdílené bydlení Brno. [online]. ©2020. [cit. 2021-07-05].
Dostupné z: <https://www.symbiosbrno.cz/#o-nas>.

Pomoc v hmotné nouzi. [online]. ©2020. [cit. 2021-07-07]. Dostupné z:
<https://www.mpsv.cz/pomoc-v-hmotne-nouzi>.

Příklady dobré praxe, č.j. MSMT-12491-/2015. [online]. ©2013-2021 [cit. 2021-06-28]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/35305/>.

Státní sociální podpora. [online]. ©2021. [cit. 2021-07-07]. Dostupné z:
<https://www.mpsv.cz/statni-socialni-podpora>.

Sociální služby. [online]. ©2019 [cit. 2021-09-11]. Dostupné z:
<https://socialnisluzby-ipjmk.cz/ip-i/sluzby-zarazene-do-projektu/domy-na-pul-cesty/>.

Šance dětem. [online]. ©2011-2021 [cit. 2021-06-20]. Dostupné z:
<https://www.sancedetem.cz/pribuzenska-pestounska-pece>.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Rozhovory I a II

Představení se a představení cíle rozhovoru, dotaz na důvod umístění v DD, informování o zapisování poznámek, o následném anonymizování jména.

Rozhovor I:

1) Oblasti připravenosti na budoucí samostatný život

- Máš možnost si hospodařit s penězi? Kdo spravuje tvoje finance a proč?
- Jakým způsobem pečuješ o domácnost, případně o sebe?
- Jak řešíš potíže (ve vztahu, komunikaci...)?
- Zvládáš si zařizování osobních záležitostí sám? (lékaři, úřady: př.: žádat o občanský průkaz – víš, koho se zeptat, když si nevíš rady, kam jít, co podat za žádost)
- Chodíš do školy, plníš si školní/ případně pracovní povinnosti? Baví tě to a je to co chceš v budoucnu dělat?

2) Cíle a vize do budoucna

- Máš nějaké cíle (co bys chtěl zažít, umět, dokázat v blízké budoucnosti)?
- Máš životní sny, vize?

3) Hodnoty

- Je ti známý pojem hodnotového systému?
- Dokážeš popsat své hodnoty?

4) Odpovědnost za sebe a své jednání

- Co pro tebe znamená „mám odpovědnost za sebe a své jednání“?
- Dokážeš popsat situace, kdy k převzetí odpovědnosti vnímáš?

5) Vnímáš nějaké překážky ve tvém budoucím snažení o vlastní samostatný život po opuštění DD?

- Mluvíš s vychovateli o budoucnosti?
- Chceš se vrátit k rodině anebo začít nový život tzv. na vlastní triko?
- Kam si myslíš, že povedou tvoje první kroky z DD?

- Viš, na koho se můžeš obrátit, když si po opuštění DD nebudeš vědět rady? Můžeš se do DD za tetou (kmenovou, nebo jinou oblíbenou) vrátit pro radu?

Přepis rozhovorů:

Karin, 18 let

Dívka je v dětském domově od 3 let. Důvod jejího umístění do DD jí kdysi sdělila pečující teta. Karin měla být odebraná soudem matce, která nebyla schopna zajistit péči a dostatečně podnětné prostředí. Také tam hrálo roli psychiatrické onemocnění matky.

Karin je studentka vysoké školy, oboru cestovní ruch. Ráda by ale směřovala své studium spíše do ekonomie a managementu. Na cestovní ruch se přihlásila, protože to byla škola v dojezdové vzdálenosti od DD. Karin se mi svěřila, že dá hodně na názory ostatních, záleží jí na tom, co si druzí myslí. Vysokou školu vybírala s tetou v DD. Financování jejího vzdělání je podporováno nadací. Finance do 18 let spravoval DD, nyní si peníze spravuje sama, vede si účetnictví. V DD se zdržuje již méně, neboť přes týden bydlí na kolejích, má ráda pořádek a záleží jí na tom, jak prostředí kolem ní vypadá.

Karin o své budoucnosti přemýšlí poměrně často. Je vděčná za to, že má v domově jednu tetu, která ji prakticky vychovala od dětství. S tetou chodí na procházky i o samotě, hovoří spolu o budoucnosti, o životě, řeší aktuální témata. Karin se na ni může obrátit kdykoliv potřebuje. Dívka hovoří o tom, že je na tetu citově silně vázaná a v podstatě teta nahradila její matku. Nevyčítá si to, k matce jezdí cca 2x za rok, a ne příliš ráda. Matka zaujímá odmítavý postoj vůči pracovníkům DD a snaží se v Karin vyvolat určitý pocit viny. S Karin jsme probíraly i to, že matka dostává šanci na změnu sebe sama každý den a je jen na ní, zda ji využije či nikoliv a s jistotou za matčino chování není zodpovědná právě Karin.

Musím podotknout, že Karin je první dítě z dětského domova, které je dle jejích slov „pyšná na to, že vyrůstá v dětském domově“.

Karin si vede deníky. První nazvala „Konec prokrastinace“, druhý „O mně, o lidech“. Karin má jasně stanovené své cíle, jak krátkodobé, tak životní. Vzdělání je pro ni velice důležité, baví ji studovat a je za tuto možnost ráda, protože si

uvědomuje, že takovou možnost všichni nemají. Čas od času bojuje s tím, že nezapadá do kolektivu, protože se setkává s tím, že řada spolužáků studuje jen proto, že musí, tudíž nemají příliš pochopení pro to, že učení Karin baví a vlastně se chce dozvídat nové věci. Horší byla situace na střední škole, ve které kolektiv spolužáků kolektivem v pravém slova smyslu nebyl ani vzdáleně. Na vysoké škole je to dle Karin trochu lepší. Obavy do budoucnosti si Karin stále nese tzv. zakódované. Hovořily jsme o okolnostech, které vnímá jako překážky ke svému začlenění do společnosti po opuštění dětského domova. Karin mi svěřila, že největší obavou je pro ni právě zapadnutí do kolektivu spolupracovníků a vlastní nižší sebevědomí spojené s výkonem povolání. Dlouho jsme diskutovaly o možných scénářích toho, jak to v různých zaměstnáních a kolektivech vypadá, Karin mě velice potěšila její zpětnou vazbou, která dokládá, že se nad tématem opravdu zamýšlí a náš čas strávený rozhovorem i jí něco přinesl. Řekla, cituji: „díky za sdílení zkušeností, jednou si na to určitě vzpomenu.“ Naopak z jednání na úřadech obavy nemá, bere to jako běžnou součást života. Vedle vyřizování osobních dokladů se orientuje i v systému VŠ, kterou navštěvuje a uvádí, že obstojně, prozatím nemá s „úřady“ negativní zkušenost.

Životní hodnoty, ze kterých Karin vychází jsou úzce spjaty s jejími vlastnostmi. Nejzásadnější hodnoty, o které se Karin opírá jsou cílevědomost, což popisuje jako těžce udržitelné, ale díky podpoře tet je schopná lecčeho dosáhnout, seberozvoj související se zájmem učit se nové věci, dále uvědomění si sebehodnoty, kdy je vděčná za to, jaký život žije a za to, kým je. Dívka je přesvědčená, že je to zásluha výchovy tety z dětského domova. Nastavila jí hranice, dala jí možnost rozvoje, sebeprosazení, sebepoznání, pomáhá jí využít potenciál, je jí oporou, ...

Dále jsme se v rozhovoru s Karin zaměřily na blízkou budoucnost. Zajímala jsem se o to, zda má naplánováno, kam její kroky povedou z dětského domova a zda tuší, co všechno jí na začátku samostatného života čeká. Dětský domov vlastní startovací byt, který je svěřenci k dispozici po dobu dvou let. Výhoda tohoto startovacího bytu je, že je v docházkové vzdálenosti od dětského domova a kmenová vychovatelka dítě, respektive mladého dospělého člověka, podporuje na jeho cestě k samostatnosti a ten se na ni též může kdykoliv obrátit. Vazby s vychovateli se nemusí zpřetrhat ani samotným odchodem svěřence z dětského

domova. Záleží to na jeho zájmu, nicméně pomyslná náruč pečujících tet, které nahrazují rodiče různě dlouhou dobu života dítěte, zůstává otevřená.

Zatímco bude Karin bydlet ve startovacím bytě, chtěla by si najít práci, která ji bude bavit, našetřit nějaké peníze na vlastní bydlení, ráda by potkala životního partnera a založila s ním v budoucnu rodinu. Karin chce svým dětem poskytnout právě takovou pečující a milující náruč, jakou jí dala teta v DD, a ještě mnohem víc – právě tu tradiční rodinu, kterou sama nemohla mít.

Životním cílem je kromě práce, která Karin a její rodinu uživí, je i společné cestování a ráda by vybudovala svou vlastní tradici, a sice pravidelné navštěvování domova. Chtěla by podporovat děti, které v domově vyrůstají a něco jim ze svých životních zkušeností předat.

Tomáš, 21 let

Tomáš je v domově od 3 let, důvody jeho umístění mu nejsou známé. S matkou je v příležitostném kontaktu, s otcem kontakt udržovat vůbec nechce, protože Tomáše jen využívá a chce po něm peníze.

Své finance si Tomáš spravuje již samostatně. Výplata z brigády mu chodí na účet a plánuje si v budoucnu písemně vést i účetnictví o svých příjmech a výdajích. Aktuálně ještě studuje vyšší odbornou školu, obor knihtisk. Realisticky počítá s tím, že po studiích a odchodu z domova nebude nic stejné. Nyní jezdí na internát (peníze na dopravu dostává od vychovatelky, zpětně dokládá projeté lístky k vyúčtování), v domově má svůj pokoj, o který se stará, když se na víkend vrátí, do budoucna bude rád, když bude moci využít tranzitního programu Jedličkova ústavu, který mu dopomůže s hledáním bydlení. Následně by chtěl založit rodinu, po které touží a chce se o děti postarat tak, aby vše fungovalo, jak má a nemusely nikdy vyrůstat v domově, jako on. Tomáš je velice komunikativní mladý muž a sám zastává názor, že vše se dá pomocí otevřené komunikace face to face vyřešit. Vedle toho, že je komunikativní, je velice společenský, ale když nemá tzv. den, rád se zaposlouchá do hudby nebo tráví čas v přírodě. Sám pociťuje nevýhody v distanční výuce. Své školní povinnosti si hlídá a studium ho baví, i když se někdy do učení musí nutit, ale poté, co byla zavedena distanční výuka, už ho to tolik nenaplnuje. Uvádí, že v domově nemají tak silnou síť a připojení je sekavé a přerušuje se, což

je dost demotivační. Chybí mu ale kontakt se spolužáky, který mu mladší děti v domově nenahradí, protože je tam sám starší 18 let.

Tomášovy cíle v horizontu jednoho roku směřují k opuštění dětského domova po dokončení studií, bydlení v bytě v Praze a nalezení zaměstnání. Též by chtěl najít partnerku. Tomáš má i životní vzor, který ho posouvá dopředu, je jím jeho patron Adam. Tomáš někdy dělá věci s myšlenkou, že jejich výsledek věnuje právě někomu, jako je Adam, a to ho motivuje k podání lepších výkonů. Spolupráce s Adamem, ke kterému chodí Tomáš i na občasné placené brigády mu pomáhají budovat vyšší sebevědomí. Kromě motivace je pro Tomáše důležitá jistota a opora v rodině (z primární jen matka), přátelích, stabilním zázemí a zaměstnání. Odpovědnost za sebe musel přijmout už před řadou let, nejvíce když nastoupil na internát. Také si je vědom trestní odpovědnosti, zařizování osobních věcí zvládá s radou vychovatelky.

S vychovateli o budoucnosti příliš nehovoří. Vnímá překážky v začlenění do společnosti. Tou největší obavou je, že zůstane sám a v Praze nenajde nikoho, s kým bude v každodenním osobním kontaktu. Domů se s jistotou vrátit nechce z důvodů uvedených na začátku rozhovoru, jediné, co zvažuje, je občasná návštěva matky. Jako taková zadní vrátka, kdyby se mu nepodařilo najít samostatné bydlení připouští domy na půl cesty. Dětský domov, ve kterém Tomáš žije nedisponuje tréninkovými byty.

Tomáš, i když nemá rodiče, za kterými by si mohl dojít pro radu nebo pomoc, se má na koho obrátit. Je rád a vděčný za to, jak ho tety v dětském domově vychovaly. Kdyby měl někoho oslovit s žádostí o pomoc, pak to bude Tomášův patron, ergoterapeutka z tranzitního programu Jedličkova ústavu anebo právě vychovatelky domova. Ví, že dveře domova mu zůstanou otevřené i nadále a je za to rád, protože v tomto jednom domově prožil celý svůj dosavadní život.

Marek, 25 let

Marek byl umístěný do domova v 8 letech, příčin bylo více, vedle finanční tísně rodiny i závislost na alkoholu jednoho rodiče a psychiatrické onemocnění vyžadující doživotní hospitalizaci druhého. Když otec zemřel, sourozenci zůstali sami a dětský domov byl jediná možnost.

Marek je v domově nejstarší člen, studuje střední školu, v letošním roce (2021) ho čeká maturitní zkouška v oboru strojírenství a podnikání. Vzhledem k věku je Marek již plně zodpovědný za řadu osobních věcí. Se zakládáním běžného účtu byla nápomocná sociální pracovnice domova, ale finance si spravuje sám, bydlí v samostatném pokoji dětského domova, o který se stará, ale veškeré domácí/hygienické potřeby pořizuje DD. V červenci se bude stěhovat do startovacího bytu, který patří domovu. Marek této možnosti využije rád, protože má v domově mladší sestru, se kterou bude i nadále v kontaktu. Nájem za byt bude platit dětskému domovu, který v pronajímání bytových jednotek mladým dospělým úzce spolupracuje s obcí. Osobní záležitosti si řeší sám, ale když si neví rady, nestydí se říct si o pomoc vychovatelů.

Jeho nejbližším cílem a vyhlídkou je se během pobytu ve startovacím bytě připravit na úplné osamostatnění se. To zahrnuje nalezení stabilního bydlení, zaměstnání a zajištění dostačujícího příjmu. Přemýšlí i o rodině, rád by měl dvě děti, které by chtěl vést ke sportu, protože sám je aktivní sportovec, což mu pomáhá se odreagovat. Marek lehce váhal s výchovou dítěte (děvčete), následně s úsměvem poznamenal, že by výchovu nechal raději na partnerce. Marek o sobě říká, že není konfliktní, je otevřený komunikaci na jakémkoliv téma a upřednostňuje řešení věcí v klidu, např. u sklenky vína.

Vzpomínal na tábory, kterých se účastnil, kde se učili finanční gramotnosti nebo praktické dovednosti, které by rád předal svým dětem. Na to konto poznamenal uvědomění si nutnosti uskromnění se, nebo spíše podřízení se tomu, kolik bude vydělávat peněz v závislosti na povinnostech platit nezbytné výdaje.

Pro Marka je důležitá rodina i přesto, že jeho sourozenci žijí různě po republice. Dále si zakládá na sportu, pohyb chápe jako povinnost a velmi ho baví. Důležité je pro Marka vědomí domova jako místa, kam patří a peníze, bez kterých se v životě nikdo neobejde.

I přes blízkou vazbu s vychovatelem, který mu v řadě věcí pomáhá a s jistotou se na něj Marek obrací, má obavu z osamocení (samoty). Do budoucna jistě nechce zůstat sám, nejdůležitější výhled do blízké i lehce vzdálenější budoucnosti je pro Marka bydlení, zaměstnání a nalezení životní partnerky.

Denis, 17 let

Tento již mladý muž je v dětském domově 3 a půl roku. Do domova se dostal i se svou sestrou, protože pracovnice ve škole upozornila OSPOD na skutečnost, že matka nezvládá děti jezdící na pracovní cesty a děti nechává doma samotné. S matkou jsou oba sourozenci v častém, pravidelném kontaktu, vlivem vládních opatření byl omezený osobní kontakt, ale po skončení opatření se všichni těší na shledání.

Denis studuje SOU, obor truhlář. Škola, zejména praxe ho baví, je ve druhém ročníku. Škola distančně je náročnější, ale na praxe chodí, realizovány jsou individuálně s učitelem odborného výcviku. Zároveň skládá autoškolu, kde je nyní také řada omezení, ale učení i jízdy jsou dle Denisových slov „*v pohodě*“.

Nyní je Denis v tréninkovém bytě, je teprve na začátku svého osamostatnění se od života na rodinné skupině v domově. Odpovědnost za své jednání a za sebe samého testuje vloženou důvěrou pedagogů dětského domova, kteří mu dovolili bydlet samostatně. Dotazovala jsem se, co ho vedlo k požádání o přesunutí na tréninkové bydlení, Denis mi sdělil, že chtěl vyzkoušet, jaké je to žít sám a být odpovědný za sebe. Správu veškerých financí má pod kontrolou klíčová vychovatelka, avšak každý měsíc dostává kapesné, které může použít pro své potřeby. Společné nákupy pro skupinu/dětský domov zajišťují pracovníci domova, stejně tak vaření dětem samostatně umožněno není, protože toto zajišťuje kuchyně dětského domova. Denis v bydlení na bytě pocítuje nejen tu velkou odpovědnost, ale také zásadní svobodu a přineslo mu to spoustu změn, včetně omezeného kontaktu s ostatními dětmi na skupině v rodinném domečku, kde ještě před měsícem byl. Pozitivním vnímá i možnost kontroly nad úklidem svého bytu, většího prostoru pro sebe a klidu na učení.

Nad svou budoucností se zamýšlí, je si jistý, že z dětského domova, který opustí výhledově za dva roky, jeho kroky povedou k matce, která nyní žije v zahraničí. Rád by tam našel pracovní uplatnění v oboru, který studuje, později založil vlastní firmu, když ho práce bude naplňovat dle očekávání.

Životní hodnoty Denise vychází ze spokojenosti v životě, naplňujícího zaměstnání, kontaktu s rodinou, otevřeností myslí, sportu, kterému se věnuje a životních snů, potažmo cílů. Denis touží po navštívení Londýna, kam měl jet loňský rok se školou, ale kvůli zákazu cestování byl pobyt zrušen. Také by chtěl

zavítat do Afriky, kde nikdy nebyl. V blízké budoucnosti okolo 25. roku svého života touží po stabilním zaměstnání, vlastním domě a založení rodiny.

Mladík působí velmi dobrodružně, odhodlaně a cílevědomě. Neočekává, že by měly přijít nějaké překážky ve znovuzачlenění se do života mimo dětský domov. Je smířený s životem v domově, sdělil, že kdyby nebyl, nechtěl by dodělat školu a odešel by za matkou do zahraničí již letos. Uvažuje, že se jednou do ČR vrátí a bude žít tady, to je pro něj ale otázka s velkým otazníkem budoucnosti. Sám o sobě tvrdí, že je nekonfliktní, má rád řešit věci v klidu. Nedělá mu problém jednat ani s cizími lidmi (v rámci úřadů, ani jinde).

V dětském domově s vychovateli vychází dobře, má je rád, uvádí, že: „je s nimi legrace, tety i strejda jsou fajn“. Následně, až opustí opatrovnická křídla dětského domova, rád by se vracel na návštěvy, je si jist, že by mohl přijít i pro radu od vychovatelů. Dveře dětského domova, kde Denis dospěl, zůstanou stále otevřené.

Sofie, 18 let

Sofie je v dětském domově od svých 7 let, díky starší sestře, která má podíl na jejím umístění do domova (pro Sofii bylo umístění výhrou). Domů k matce už by se nevrátila, kontakty udržuje jen se sestrou, která bydlí a pracuje v hospodářském dvoře, kam má z dětského domova výhledově namířeno.

Sofie studuje SOU, obor kuchař – číšník, škola jí baví. Zároveň při škole, která má nyní výuku realizovanou online, chodí na brigády právě do hospodářského dvora jako číšnice. O budoucnosti přemýšlí a připravuje se, že až opustí domov, bude moci pracovat právě tam. Chtěla by být číšnice, dokud může a později by ráda pracovala v kuchyni. Sofie to odůvodnila tím, že ve vyšším věku servírky příliš populární nejsou, protože je práce náročná a už nejsou tolik atraktivní, jako mladší dívky. Je si tedy jistá, že až dovrší věku kolem 30 let, bude chtít založit rodinu a následně se vrátí do oboru gastronomie jako kuchařka. Práce se zákazníky ji baví, poznává nové lidi, a především překonává sama sebe. Sofie mi svěřila, že jedinou překážku, kterou vnímá na cestě ve svém začlenění do společnosti, je komunikace s cizími lidmi. Byla jsem tímto překvapena, protože i zákazník je cizí člověk. Se Sofií jsme toto rozebíraly a dívka si to odůvodňuje tím, že je to právě ten

zákazník, který má nějaké přání, a ne naopak, jako například komunikace na úřadě, což ji činí větší potíží. Při takové konverzaci má pocit studu, obav, že se něco nepovede a tak podobně. Komunikaci s úřady si už vyzkoušela při žádání o občanský průkaz. Shodly jsme se, že to chce čas a trénink.

Sofie bydlí v rodinné skupině, tudíž se jí týkají společné aktivity skupiny, stejně tak povinnosti. Nijak významně ji to neobtěžuje, má čas i na sebe a své záliby, relaxuje u seriálů nebo knížek s duchařskou tematikou. Dotazovala jsem se, jak si i v případě, že domov nemá tréninkové byty, zkouší být zodpovědná sama za sebe a své jednání. Jako moc pěkný příklad uvedla, jak se poučila z vlastní chyby: *„vykašlala jsem se na přípravu na testy v autoškolě, i když mi teta několikrát říkala, ať se na to připravím. Testy jsem neudělala, bylo to poučné, teta mě v tom prostě nechala vykoupat.“* Finance si již spravuje sama z důvodu věku, s penězi si hospodaří podle sebe, ale protože je pořád v rodinné skupině, potřeby a jídlo nakupuje domov.

Pro Sofii jsou největšími hodnotami do života střecha nad hlavou, rodina, peníze, aby si mohli dovolit žít, jak se sluší a dále běžné věci, které k životu patří, jako je mít auto, nebo bazén. Její životní cíl je mít vlastní dům a založit rodinu.

Po opuštění dětského domova, kde strávila velkou část svého dosavadního života, by se ráda za tetami vracela, je ráda, že se vazby a kontakt nepřetrhne a dveře neuzavřou skončením nařízené ústavní výchovy.

Karolina, 18 let

Karolina je v dětském domově již 5 let. Byla odebrána matce, která se o ni nedokázala postarat. Nyní už kontakt vůbec neudrží, protože se na ničem nejsou schopné dohodnout a matka nesouhlasí ani s výběrem partnera Karoliny, proto se dívka rozhodla kontakt s matkou ukončit. Sama sebe považuje za nekonfliktní, raději vše v klidu vyřeší, hodně dá na klidnou komunikaci.

Karolina studuje SOU, obor cukrář. Výroba ji celkem jde, ale s učením teorie je to složitější. Technologie ji moc nebaví, tudíž jí ani nejdou. Uvádí, že by se přípravě do školy mohla věnovat více času. Je si vědoma toho, že je důležité mít výuční list, kvůli uplatnění na trhu práce, a aby člověk vůbec něco uměl. Dále

hovoří o tom, že bez zaměstnání nebude moci vydělat peníze a platit si byt. Chtěla by vystudovat ještě jeden učební obor, ale zatím nemá jasno jaký.

Na plány do budoucna („*založení rodiny za dlouhou dobu*“, cestování, plnění snů...) se příliš neupíná, spíše žije přítomností, hodnotový žebříček vědomě stanovený nemá, moc nevěděla, co si pod tím pojmem má představit. Je si vědoma toho, že musí najít stabilní zázemí a zaměstnání. Chtěla by bydlet s přítelem, z dětského domova se chystá odejít až dostuduje, což bude nejdříve za 2 roky. Je si velice dobře vědoma toho, jaké formální náležitosti ji čekají po opuštění domova. Kromě nalezení vhodného bydlení, které bude/budou schopni platit mě mile překvapila i tím, že myslí na změnu trvalého pobytu, nalezení lékaře nebo evidenci na ÚP v případě, že se jí nepodaří nalézt zaměstnání. Karolina sdělila, že když bude potřebovat, může se obrátit na vychovatelku a ta jí s hledáním bydlení i zaměstnání může pomoci.

Aktuálně si řeší psychické problémy, na které užívá předepsanou medikaci. Touží po tom, cituji: „*být normální*“. Na diagnózu jsem se neptala, ale dotazovala jsem se, co dělá proti špatným stavům. Dívka sdělila, že si maluje a snaží se o tom, co se jí právě děje, hodně mluvit.

Dětský domov, kde Karolina žije má 4 startovací byty, ale sama tam nebydlí. Tuto možnost využít nechtěla, stále je součástí rodinné skupiny. Nevadí jí to. Jakožto zletilá dostává od vychovatelky pravidelně kapesné, se kterým si celý měsíc hospodaří. V rámci skupiny se zapojuje do aktivit i povinností (úklid atd.). Dotazovala jsem se, zda se mohou zapojit do přípravy jídla nebo nákupů, Karolina sdělila, že mají v DD jídelnu, kde vaří kuchařky, tak sami bohužel nevaří a nákupů pro skupinu se účastní při sepisování seznamů a v doprovodu vychovatelky mohou jet i nakoupit.

Michal, 18 let

Michal je v dětském domově od 10 let. Jediný, s kým udržuje kontakt je babička. Jezdí na návštěvy každých 14 dní.

K babičce se bude stěhovat, až půjde z dětského domova. Má v plánu, že společně budou žít v babiččině domě na vesnici, vzájemně si vypomáhat, hospodařit, naučí se starat se o dům atd. Zatím o správě financí spojených

s provozem domu příliš seznámený není, spravuje své finance z měsíčního kapesného a také z brigády u zemědělského družstva.

Michal studuje SOU, obor farmář. Studoval 6 měsíců opraváře zemědělských strojů, ale bylo to příliš obtížné, proto přešel na snazší obor. Chtěl by pracovat v zemědělství, nejvíce ho baví právě zemědělské stroje. Také by chtěl zkusit ještě druhý učňovský obor, a sice kuchaře. Vaření Michala baví a mohl by se v tomto oboru i lépe uplatnit, protože v obci, kde žije babička a kde by chtěl zůstat žít, zemědělství vcelku upadá a tzv. ho zvedat z popela mu přijde nerealizovatelné.

Michalovy cíle a vize do blízké budoucnosti jsou úspěšné zakončení vzdělání, které vnímá jako nezbytně nutné. Dále chce složit zkoušky řídičského oprávnění na traktor a auto, které byly kvůli vládním opatřením odloženy. Hodnoty, kterými se řídí ve svém životě jsou úcta k člověku, vztahy, zejména udržení vztahu s babičkou, jako prozatím jedinou blízkou osobou, kterou má. Vychovatelky v domově má rád, určitě by se nebál přijít si za nimi otevřeně popovídat o čemkoliv. Do chodu domácnosti se zapojuje v DD na základě běžných rozpisů služeb na úklid, pomáhá také babičce, je si vědom, že péče o dům toho obnáší více než zatím zná. Nad založením své rodiny se vůbec nezamýšlí.

V oblasti řešení osobních věcí již zkušenosti má, byl si žádat o cestovní pas a občanský průkaz, nesdělil, že by mu toto činilo obtíže.

Michal mě překvapil při probírání tématu odpovědnosti za sebe a své jednání, kdy ho jako první napadla trestní odpovědnost spojená s dovršením 18 let věku. V návaznosti na toto jsem se dotazovala na případné překážky v začlenění do společnosti, kde vnímá jako ohrožující riziko navázání se na špatnou partu. Patrně vychází ze složení obyvatel vrstevníků ve vesnici. Hovořili jsme o reálné možnosti naplnění obavy a vzhledem k zájmům a prioritám, které Michal má, jsme je nakonec neshledali jako život ohrožující, avšak s přípuštěním existence tohoto jevu ve společnosti.

Pavla, 18 let

Pavla se dostala do domova před 10 lety, matka v rodině z neznámého důvodu nefiguruje, otec má nyní v péči jednu dceru, Pavla je v DD se starším bratrem. Čtvrtý sourozenec je v adopci. Do DD se sourozenci dostali, protože rodina měla

finanční problémy a děti nechodily do školy. S otcem dívka udržuje pravidelný kontakt.

Nyní studuje SOU, obor kuchař – číšník. Ráda by pokračovala v nastavbovém studiu managementu a řízení. Je si jistá, že by chtěla zkusit pracovat jako kuchařka, láká ji to více než tzv. práce na place v roli servírky. Do vaření se zapojuje i v DD, protože starší děti mají přístup i do kuchyně a mohou se podílet na přípravě stravy. Do domácích prací se zapojuje na základě rozpisu skupiny. Po opuštění dětského domova, které přijde po dokončení studia cca za dva roky, by se ráda vrátila k otci, který jí je oporou a Pavla ví, že jí pomůže při následném hledání bytu, zaměstnání a podpoří ji na cestě k osamostatnění se. Ptala jsem se Pavly na její cíle v životě, příliš pojmenované je neměla, poté, co jsem uvedla několik příkladů, vyzdvihla vlastní bydlení a rodinu, kterou ale bere jako samozřejmost.

Pavla není typ děvčete, která by příliš plánovala, budoucnost pojímá jako něco, co jednoduše přijme, žije přítomností, potenciální existenci překážek v začleňování se do společnosti a následně v samostatném dospělém životě nevnímá.

Hodnotami pro Pavlu jsou zdraví, rodina a přátelé. V otci a kamarádech nalézá větší oporu než v pečujících vychovatelkách v domově. Dívka by se tedy pro rady do domova nevracela, ale je ráda, že je jí dána možnost přijít. Moc akční trávení volného času Pavla nepreferuje, po splnění školních a jiných povinností nechává čas plynout, někdy ho tráví o samotě, jindy chodí koukat na fotbal, ráda si i zahraje, nebo se projede na kole. Za pravidelnou aktivitu, bez které by nemohla být, to ale nepovažuje.

Dětský domov má k dispozici 2 tréninkové byty, Pavla se cítí lépe mezi dětmi v kolektivu, zatím tedy neví, zda této možnosti využije. Je ráda, že může vše diskutovat s vychovateli, a to jak otázku správy svých peněz (finance spravuje stále DD na její žádost), tak otázky běžných povinností. Pavla často používala neurčité odpovědi jako „nevím, asi, jak kdy...“.

Marika, 18 let

Marika je v dětském domově již pátým rokem. Uvádí, že se do domova dostala cituji: „vlastní blbostí“. Dovolila jsem se zeptat na konkrétní specifikaci, na

to Marika uvedla, že utíkala z domova, kde nechtěla být s matčíným partnerem. Matka její názor neposlouchala, je údajně lehce zmanipulovatelná tím, co jí partner namluví a jediné co udělala bylo, že zavolala OSPOD. Marika je ale ráda, že je v domově, domů se vrátit nechce, protože matka není otevřená žádným diskusím a dívčiny názory ji také nezajímají. Marika je přesvědčená, že výchova v domově a její zapojování se do péče o mladší děti v domově jí naučí víc, než kdyby vyrůstala s matkou.

Dívka studuje kadeřnici na SOU, nyní je ve druhém ročníku, ale vnímá velký problém v budoucím uplatnění zejména kvůli okolnostem, které způsobuje covid-19 a s ním spojená opatření. Připouští, že uplatnění v oboru nebude snadné, až příští rok školu dokončí. Vlastní salon zprvu mít nechce, dá přednost spolupráci, ale je ochotná začít i v jiném oboru, jako příklad uvedla pracovníka v obchodě. S touto ne příliš pozitivní vyhlídkou si Marika uvědomuje, že po opuštění domova nebude nic stejné, zejména po finanční stránce, protože teď, i když bydlí v samostatném pokoji, domov hradí vše, co potřebuje. Cenu věcí si uvědomuje, ale není to totéž, jako by sama spravovala své finance, což pro Mariku ale neznačí, že by si věci nevážila, naopak.

Důležitá pro ni je rodina, ona sama, partner, dále pro ni mají význam osobní věci a také za hodnotné považuje pomáhat druhým. K tomu dodala, že je někdy těžké odhadnout, kde je strop, aby do pomoci nedávala více, než se jí z druhé strany dokáže jiným způsobem zase vrátit. I přesto pomáhá ráda a s mírou pomoci se stále učí pracovat. Marika moc hezky vyprávěla o spolupráci na skupině, o jejím podílení se na péči o malé děti. Pomáhat s péčí o ně ji baví, dokáže si představit, že bude mít jednou svou rodinu a pomoc tetám vychovatelkám s péčí o tříleté a starší děti bere jako jistou formu přípravy i odreagování.

Z dětského domova chce jít do svého bytu. Již nyní si hledá byt ve městě, které je od jejího DD přes celou republiku. S partnerem se takto rozhodli a chtěla by bydlet s ním. Do tréninkového bytu jít nechce, i když vnímá jisté výhody a navázání se na delší dobu na DD. Do budoucna má sen podívat se do Norska, ale nejprve by si chtěla dát vše dohromady a stabilizovat bydlení i zaměstnání. Odhaduje to na dobu asi 5 let. O budoucnosti s vychovatelkou v domově občas mluví, ale spíš teoreticky, zařizování osobních záležitostí zvládá, ale nechá si ráda

poradit. Je si jistá, že se nějaké překážky v začlenění najdou, ale momentálně nemůže říci, které se jí budou týkat. Vzhledem ke vztahu k matce by jako oporu volila vedle partnera raději vychovatelku z domova nebo přítele v okolí.

Aneta, 17 let

Aneta je v domově již 5. rokem. V péči jiné osoby, než rodiče je ale od tří let. Nejprve byla v příbuzenské pěstounské péči, ale kvůli vznikajícím problémům byla dívka umístěna do DD. S otcem kontakt neudrží vůbec, s matkou pravidelně. Matka má v péči další dva sourozence, jeden sourozenec je s dívkou v domově.

Studuje druhým rokem učební obor cukrář, z učení není příliš nadšená. Budoucnost příliš neplánuje ani nad ní nepřemýšlí. Zájmové aktivity prý příliš nemá, ráda poslouchá hudbu anebo chodí na procházky. Vzhledem k věku její finance spravuje DD, Aneta dostává kapesné. Do dění v domově se zapojuje, když musí, například i co se týče úklidu, ale že by ji něco z toho bavilo, neuvádí.

Životní cíle nemá, možná by se chtěla podívat k moři, ale nijak na tom netrvá. Ke všem aktivitám se musí přemlouvat. Označení důležitých oblastí jako hodnoty nezná, ale udává, že je pro ni důležitá rodina a kamarádi. Na dotaz, jak se jí daří v zařizování osobních věcí krčí rameny, stejně tak na způsoby řešení dohod nebo konfliktů.

Z dětského domova se k matce vracet nechce, raději by začala sama, přemýšlí, že využije možnost domu na půl cesty v Havlíčkově Brodě. Vazby na dětský domov nemá, tudíž se tam vracet určitě nebude. Komunikuje údajně spíše s matkou. Aneta není příliš otevřená a komunikativní, o budoucnosti všeobecně ani o překážkách v začlenění se do společnosti vůbec nepřemýšlí, většinou na otázku odpovídá slovem „nevím“, následně se krátce zamyslí, ale z odpovědi vyplývá, že jí dění kolem ní příliš nezajímá. Na dotaz, zda vnímá nějakou zvýšenou odpovědnost za sebe s přibývajícím věkem nereaguje verbálně, jen krčí rameny.

Dominika, 17 let

Dominika je v ústavní péči střídavě od raného dětství. Kvůli násilnému trestnému činu v rodině byla i se sourozenci odebrána a umístěna do prvního dětského domova, po dvou letech se Dominika vrátila do péče matky, ta ale péči

nezvládla, dceru týrala, a tak se dívka znova dostala do dětského domova. Z tohoto domova byla Dominika svěřena na 10 let do pěstounské péče, kde ale dívku pěstouni ponižovali a péče nebyla odpovídající. Dominika se dostala do dalšího domova, kde je nyní.

Dominika studuje 1. ročník učňovského oboru kadeřnice, o vzdělání jí jde, chtěla by dále pokračovat v humanitním zaměření na střední škole. Ráda by dostudovala tuto školu za pobytu v dětském domově.

Dívka svou budoucnost plánuje, často nad ní přemýšlí a moc hezky o všem vypráví. Je na dobré cestě, zdá se, že se na ni, díky náhodě a nezájmu jiné dívky v domově, konečně usmálo štěstí. Dominika má druhý rok hostitelskou rodinu. Tato rodina Dominiku velice hezky přijala, i ona je bere jako svou vlastní a těší se, až dovršením 18. roku bude moci jít bydlet k nim. Dosud je v péči DD, který také spravuje její finance, což jí nevadí. Co se týče hostitelské rodiny, jde o multikulturní rodinu – to dívka vnímá jako velký přínos. Hostitelka nejprve oslovila ředitelku školy, ta pro rodinu vybrala jinou dívku, která ale neměla zájem. Byla to shodou okolností kamarádka Dominiky, které si hostitelka všimla, již předtím spolu prohodily několik vět, a protože hostitelka chtěla i nadále pomoci dítěti z domova, nabídla svou ochrannou náruč Dominice, která ji využila. Dívka nemá na dětský domov příliš pozitivní názor a po opuštění bude udržovat kontakt pouze se sestrami, jinak svou budoucnost vidí u hostitelské rodiny. Do stanoveného režimu domova se ale zapojuje, nechce mít problémy a přijde jí zbytečné je vytvářet.

Dominičin největší cíl a sen je vystudovat střední školu, najít si stabilní práci a moci pomáhat dětem z dětských domovů. Do budoucna by chtěla žít v Kalifornii, založit tam rodinu, rozjet pěveckou kariéru a naučit se hrát na klavír. V hostitelské rodině se aktivně učí anglický jazyk, protože partner hostitelské matky je Asiat hovořící anglicky, tuto možnost bere jako formu seberozvoje. Tato rodina má své 4 děti a babičku a Dominika k nim jezdí velice ráda. Váží si toho, že dostala takovou šanci.

Odpovědnost za sebe si Dominika uvědomuje, v první řadě ji chápe jako trestní odpovědnost, dále jsme hovořily o běžných situacích, kde odpovědnost hraje také zásadní roli. Dominika je přemýšlivá a chytrá dívka. Málo si věří, uvádí, že je to proto, že ji zejména pěstounská rodina shazovala a nejednali s ní rovnocenně.

I přesto se rychle učí, v komunikaci se snaží být otevřená, nekonfliktní. Hodnoty vědomě stanovené nemá, příliš nevěděla, co si pod tím má představit, následně definovala právě novou rodinu a vzdělání jako důležité v jejím životě.

S dívkou jsme řešily i otázku stigmatizace „dítě z dětského domova“, usuzuje i na základě zkušenosti, že dospělí to tolik neberou, některé děti ano, ale nijak se jí to nedotýká, už si zvykla, i proto, že případ její rodiny byl kdysi medializován. Otevřeně přiznává, že pobyty v domovech nebo u pěstounské rodiny ji na život příliš nepřipravil a nejvíce ji dává hostitelská rodina, proto její kroky s jistotou povedou právě tam. Raději se obrací na hostitelku i v oblasti řešení osobních záležitostí.

Rozhovory II.

1) Reflexe životních oblastí se kterými se setkáváš po opuštění DD

- Kam vedly tvé kroky po osamostatnění se z DD?
- Umění hospodaření s penězi – jak zvládáš hospodařit s penězi?
- Péče o domácnost – jak o domácnost pečuješ, co je jiné oproti domovu?
- Pokud jste založili rodinu, jak probíhá péče o děti a rodinu?
- Studuješ ještě, věnuješ se zaměstnání anebo máš obě oblasti propojené? Dají se zvládat? Kdy tě čeká konec školy a kdy se chystáš věnovat naplno pracovnímu uplatnění?

2) Životní cíle, vize

- Je nějaká oblast, co se dostala na přední příčky tvých cílů v blízké budoucnosti?

3) Hodnoty

- Vzhledem ke změně v řadě věcí od posledního setkání, změnily se i Tvé hodnoty?
- Seřadil/a bys 5 nejdůležitějších hodnot, kterými se řídíš aktuálně?

4) Odpovědnost za své jednání

- Cítíš se být odpovědný sám za sebe více než za pobytu v DD a jak se v této odpovědnosti cítíš?

5) Překážky v osamostatnění

- Vyskytly se v očekávaném osamostatnění se po opuštění DD nějaké překážky?

Pokud ano:

- Na koho ses obrátil/a, abys je řešil/a?

- Jak jsi vzniklé komplikace řešil/a?

6) Hodnocení nové situace

- Jak hodnotíš své osamostatnění?

7) Ohlédnutí za průběhem přípravy na samostatný život v DD

- Jak jsi byl/a od vychovatelů připraven/a na to co tě čeká po opuštění DD?

8) Hodnocení přístupu vychovatelů

- Jak vnímáš snahu vychovatelů předat ti potřebné „know-how“ k osamostatnění se?

Přepis rozhovorů:

Karin

Karin bydlí od poloviny prosince 2021 v tréninkovém bytě, který patří DD. Přesun do tréninkového bytu nabídla dívce ředitelka domova, mají spolu uzavřenou smlouvu na dva roky. Dětský domov si stanovil podmínky, že jedinec, který v bytě bydlí, musí mít příjem, tudíž Karin chodí na pravidelné brigády, aby mohla platit nájem. O nájem se dělí se spolubydlícím, který je také z domova, ale bydlí tam již delší dobu. Souběžně s tímto ale Karin stále studuje VŠ v oboru cestovní ruch. Brigáda a škola dohromady se dá zvládat jen s víkendovou prací, nejvíce Karin spoléhá na letní brigádu, kdy má na VŠ delší prázdniny a může jet na celé léto mimo DD. Letos ji však bude čekat letní praxe v oboru. Karin v této souvislosti reflektuje to, že jsou věci, které si dříve neuvědomovala a to např. placení nájemného i po dobu dlouhodobé nepřítomnosti. Také proto si myslí, že přednášky o finanční gramotnosti pro ni nebyly příliš přínosné, neboť nemohou obsáhnout všechno a když „ty věci“ přijdou, je to jiné.

S penězi si hospodaří sama, sama si i vaří. Nejvíce se jí osvědčilo vést si své účetnictví, kde má absolutní přehled nad svými financemi.

O byt se stará ráda, k úklidu má pozitivní vztah, ale bojuje se spolubydlícím, který to tak nemá a vcelku jí to narušuje pohodu, neboť je únavné vést neustále dohady o tom, jak se má kdo chovat ve společných prostorách. S touto náročnou životní situací si Karin stanovila svůj nový cíl v seberozvoji a sice vycházet i s někým, s kým se musí vídat, i když nechce. Dále by se ráda oprostila od toxických lidí, neboť pouze zatěžují psychiku člověka. Karin se svěřila, že se jí zpočátku těžko zvykalo na samotu, obrannou reakcí byl i pláč, ale na oplátku našla pozitiva, kupříkladu větší klid a prostor pro učení na zkoušky. Nyní už nalézá hlavně přínosy pro využití času pro sebe. Na zhodnocení zvládnutí osamostatnění je to dle dívky krátká doba, ale zatím si vede dobře.

Nejzásadnější hodnotou pro aktuální život je vzdělání a práce. Karin hovoří o tom, že jí její úspěšnost ve zmíněných oblastech zvyšuje sebevědomí, je pyšná na to, jak vše zvládá jako dospělý, což vnímá jako odpovědnost, kterou by měla nést.

Je ráda, že vychovatelky, se kterými se během svého života v domově potkala byly otevřené komunikaci, povídaly si i o problémech, škodlivosti návykových látek, vedly ji k důležitosti vzdělání. Cení si předávání zkušenosti v oblasti trávení volného času i toho, že se mohla podílet na tvorbě Plánu rozvoje dítěte a že jí vychovatelky předaly v 18 letech zodpovědnost v řešení osobních záležitostí (lékaři, úřady...). Karin závěrem poznamenává, že vnímá sílu lidského faktoru a přístupu jednotlivých vychovatelů k jednotlivým dětem, personální změny, které v domovech jsou bývají vcelku brzy poznat, ale ona sama je ráda, že dospěla s „tetou“, se kterou měla blízký a hezký vztah.

Tomáš

Tomáš se odstěhoval z DD do bytu zvláštního určení, což je obdoba sociálního bytu pro sociálně znevýhodněné, aktuálně byt sdílí s partnerkou. Stěhování do bytu proběhlo v průběhu ledna 2022. Jeho start podpořila nadace Dejme dětem šanci balíčkem v hodnotě 22 000 Kč., který obsahoval vybavení do domácnosti, kuchyně apod. Péči o domácnost zvládají společně s přítelkyní. Tomáš hodnotí svou finanční zdatnost velmi kladně, zjišťuje, že se takto naučil s penězi

hospodařit lépe než předtím. Tomáš uvedl, že se do budoucna těší na založení rodiny a péči o děti, ale zatím se potřebují sladit s přítelkyní v novém bydlení. Také stále studuje a není prostor pro takovou změnu. Práci a školu se sladit daří, ale aktuálně se připravuje na závěrečné zkoušky a nechává si tedy dostatek prostoru na učení, tudíž brigáda šla stranou. Tomáš by od září rád nastoupil ve studovaném knihařském oboru na plný úvazek, práce v tomto oboru ho dle jeho slov velmi baví, má rád vše, co se týče knih. Co se týče vývoje hodnotového žebříčku Tomáš si stojí za tím, že se nijak nemění („zdraví, přátelé/rodina, práce, bydlení a užívat si života, což by bez prvních dvou nešlo“).

Osamostatnění se a odpovědnost s tím spojenou vnímá jako samozřejmost, v tom, aby se v nové roli cítil dobře mu pomáhá přítelkyně, patron Adam, kamarádi z intru anebo sociální pracovnice ze školy. Tomáš kolem sebe má tedy spoustu lidí, z našeho rozhovoru vnímám, že je velmi společenský a rád se obklopuje lidmi, kteří jsou s ním na tzv. stejné vlně. Nejvíce mu při začlenění se do společnosti pomohl tranzitní program Jedličkova ústavu, o kterém se Tomáš zmiňoval už při prvním rozhovoru. Ergoterapeutky jsou průvodci na cestě k osamostatnění, což Tomášovi velmi pomohlo. Neměl problém s tím se obrátit o pomoc i na vychovatele v DD anebo Adama.

Poslední tři diskutované okruhy Tomáš komentoval s úctou k vychovatelům, jejich snahu o to, aby odešel připravený do samostatného života vnímá dostatečně, oceňuje, že ho nikdy neignorovali a byli vstřícní. Domnívá se, že vychovatelé pro něj udělali, co mohli, dostatečně včas a důkladně mu vše vštěpovali, a tak má dnes z čeho čerpat. Problémy, se kterými se setkal se díky lidem, kterým důvěřuje, se vypořádal a své začlenění hodnotí bezesporu kladně.

Marek

Marek odešel z DD na konci prázdnin, od 31.8.2021 má smlouvu s DD o pronájmu tréninkového bytu. Na úvod jsme reflektovali, v čem se jeho bydlení samostatně nejvíce změnilo a s čím novým se setkává. Marek uvedl, že mu přibýly povinnosti jako vařit si, nakupovat, starat se o byt (setkal se s plísní zdi, ale s radou od kolegy v zaměstnání problém vyřešil). Zaměstnání našel ve firmě, která připojuje internet, montuje protipožární zařízení a kamerové systémy. Pracuje od

října, a ačkoliv se uplatňuje mimo studovaný obor, práce ho baví. Složení maturitní zkoušky mu přináší pocit uspokojení, chtěl ji hlavně pro sebe, je rád, že nezklamal sám sebe.

Finanční podporu od DD dostal ve formě našetřeného sirotčího důchodu, šlo o peníze, které mu zbyly, neboť jimi hradil ubytné. Nyní hodnotí svou finanční situaci dobře, díky pronájmu tréninkového bytu platí minimální nájem a kauce mu byla odpuštěna. Smlouva v tomto typu ubytování je uzavírána na 6 měsíců, zatím je Marek rád, že zde může být a může si šetřit na budoucnost. Nemá strach, že by ho z tréninkového bytu vystěhovali, neboť DD momentálně rekonstruuje další bytovou jednotku, místa je tedy dostatek. K péči o byt Marek uvádí, že je to velký rozdíl zejména co se týče úklidů, neboť v DD mají uklízečku a nemusí dělat v podstatě nic. Uklízení ho moc nebaví, ale nemá na výběr. Snaží se alespoň žít ekologicky a třídí odpad.

Dále jsem se Marka ptala, jak se vypořádává s tím, že kolem něj už nejsou děti ze skupiny a celkově spousta lidí. Popisoval, že pokud ho něco trápí, obrátí se na starší sestru nebo sousedku, která je zároveň teta z DD. Marek plánuje i pořízení domácího zvířete, aby nebyl tolik sám, neboť je někdy ta samota a ticho příliš. Nyní se ale těší na potomka starší sestry, který se má brzy narodit.

Dotazovala jsem se Marka na jeho cíle a zda se nějak změnily i hodnoty, kterými se teď řídí nebo kam směřuje. Marek si aktuálně dává za cíl úspěšně složit zkoušky v autoškole, neboť potřebuje řidičský průkaz k výkonu své profese. Jako nejsilnější hodnotu vnímá oporu blízkých v okolí, vědomí toho, že jim na Markovi záleží a může se na ně obrátit. Po prodělání covidu-19 se snaží více sportovat a jíst zdravěji, rád by se dostal do dřívější formy a také nechce utrácet za jídlo, které je nezdravé. Reflektovali jsme i peníze jako hodnotu, Marek to okomentoval tak, že dříve byly peníze hodnotou, protože v nich neměl příliš jistotu a věděl, že je bude muset mít. Nyní, když je zvládne vydělat, bere je jako součást všeho, co má pod kontrolou.

Marek své osamostatnění po půl roce hodnotí kladně, doslova na jedničku s hvězdičkou. Uvedl, že ostatní mají rodiče, ale děti z DD ne, a proto je to těžší. V DD to určitě bylo jednodušší, teď je to těžší, ale bere to jako druhou etapu života, která bude již trvat do konce a možná bude součástí i nová rodina, kterou založí, až

přijde čas. Marek také vnímá to, že jedinci, kteří v DD „nedělají problémy“ mají cestu snazší, je jim nabídnuta tato pomoc tréninkových bytů apod. Vychovatelé se o starší svěřence starají jinak, dávají jim prostor vyzkoušet si vařit, nakupovat, ale není možné vyzkoušet všechno nanečisto, přesto si myslí, že děti z DD, odkud pochází, jsou na osamostatnění se připraveni. Marek uvedl, že by nerad šel do domu na půl cesty, neboť tam se podle něj nic nemění, je tam stejný systém, jako v DD, mladiství jsou tam hlídáni. Marek též vzpomněl na pár lidí z DD, kteří skončili na ulici, podotýká ale, že to nebyla chyba výchovy v DD, nýbrž samotných jedinců, neboť to byli ti, kteří nechtěli ani pracovat.

Příloha č. 2: Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Oblasti rozhovorů a kategorie

Tabulka č. 2: Oblasti rozhovorů a kategorie

Příloha č. 3: Seznam zkratk

ADD: porucha pozornosti

ADHD: porucha pozornosti doprovázená hyperaktivitou

DD: dětský domov

DDŠ: dětský domov se školou

DÚ: diagnostický ústav

FO a PO: fyzická osoba a právnická osoba

MŠMT: ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

OSPOD: orgán sociálně právní ochrany dětí

OZ: občanský zákoník

PROD: plán rozvoje osobnosti dítěte

(nástroj se kterým pracují pobytová zařízení x IPOD: nástroj OSPOD)

ÚV a OV: ústavní výchova a ochranná výchova

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Veronika Marešová, DiS.
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	PaedDr. Alena Jůvová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2022

Název práce:	Příprava na opuštění dětského domova pohledem dospívajících jedinců v souvislosti s jejich začleněním do společnosti
Název v anglickém jazyce:	Preparation for leaving the children's home by the adolescents point of view in context of their integration into the society
Anotace práce:	<p>Diplomová práce se zabývá problematikou přípravy dospívajících v dětských domovech na samostatný život. Popisuje teoretická východiska, právní úpravu instituce náhradní rodinné péče, povinnosti pracovníků dětských domovů. Zabývá se procesem adaptace, způsoby zajišťování péče o svěřence včetně zajištění jejich potřeb a otázkami utváření osobnosti dítěte. Dále se věnuje otázkám vzniku psychických odchylek nebo rizikového chování. Je zaměřena na konkrétní kroky přípravy na dospělost, které probíhají v dětském domově, upozorňuje na nedostatky v oblasti podpory a poskytuje přehled subjektů, které pomoc po opuštění dětského domova zprostředkovávají.</p> <p>Výzkumným šetření byl zjištěn pohled dospívajících na výchovné přístupy, na svou připravenost a očekávání od samostatného života po opuštění domova. Data od respondentů byla získána pomocí polostrukturovaného rozhovoru. Pro ucelený pohled na proble-</p>

	<p>matiku byli respondenti, kteří v době trvání výzkumu opustili dětský domov, osloveni opakovaně, aby zhodnotili novou životní situaci. Reflektivními rozhovory byla získána cenná zpětná vazba mladých dospělých, kteří oceňují např. přínosy naučených vzorců chování nebo svůj osobnostní růst důležitý pro schopnost vést samostatný život.</p>
Klíčová slova:	<p>Dětský domov, výchovný přístup, aktivní zapojení se, příprava na samostatný život, důvěra, odpovědnost, samostatnost, začlenění se do společnosti</p>
Anotace v anglickém jazyce:	<p>The diploma thesis deals with problematics training of adults in children's homes for independent living. Describes the theoretical principles, legal regulation of substitute family care, duties of workers in children's homes. It deals with process of adaptation, ways of providing care for children including ensuring their needs and issues of shaping the child's personality. Also deals with issues of mental disorders or risky behavior. Diploma thesis is focuses on specific steps of preparation for adulthood done in children's home.</p> <p>The research survey found out adolescent's view of educational approaches, on their preparedness and expectation of independent live after leave children's home. Responent's data were found using a semi-structured interview. For a comprehensive view of the issue, respondents who left the children's home during the research, were contacted repeatedly to assess the new life situation. Reflective interviews provided valuable feedback by young adults who respect, for example: the benefits of learned patterns</p>

	of behavior or their personal growth, which is important for their ability to lead an independent life.
Klíčová slova v anglickém jazyce:	Children's home, educational process, active participation, preparation for independent live, confidence, responsibility, independence, include to society
Přílohy:	Příloha č. 1: Rozhovory I a II Příloha č. 2: Seznam tabulek Příloha č. 3: Seznam zkratk
Rozsah práce:	83 stran + 23 stran příloh
Jazyk práce:	Český jazyk